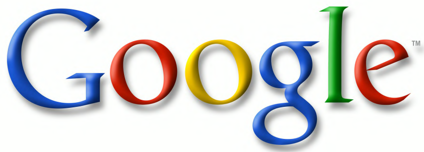

VE RI
TAS

DE ACELAŞI AUTOR

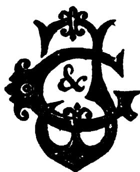
NOVELE. Editura Socec et Comp. Bucureştĭ. Ediţia a III-a	3	vol.
POEZII. Editura Fraţiĭ Şaraga, Iaşĭ	1	„
PAGINI RĂSLEŢE. Editura Iliescu et Grossu, Iaşĭ	1	„

N. GANE

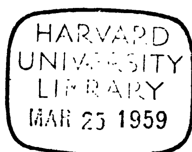
Zile trăite

IAŞI

Editura „Librăriei Nouă“ P. Iliescu & D. Grossu

1903

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
MAR 25 1959

Copiilor mei

Cui aşi putea mai bine să închin această carte care cuprinde descrierea celor mai frumoşi ani ai vieţei mele, de cât vouă, iubiţilor mei copii, chemaţi a intra pe urma mea în valmaşagul lumei?

Rescolindu-i filele veţi găsi aproape în fiecare rând întreg gândul şi sufletul aceluea ce v'a încălzit de la leagăn cu dragostea sa.

Fie ca poveţile ce veţi culege din ea să vĕ călăuzască mereu pe calea cea dreaptă care dacă nu străbate totdeauna un câmp înflorit, conduce însă totdeauna la singurul liman de fericire, pacea sufletuluĭ, *cea mai nepreţuită comoară de care este dat omului să se bucure!*

N. Gane.

ERATA

Din cauză că nu m'am putut supune eu însumî la ostenitoarea muncă a corectureî s'au strecurat maî multe erorî de tipar și de ortografie care de și fără însemnătate, totușî nu le iau în respunderea mea.

Sunt însă treî greșelî pe care nu le pot trece cu vederea și anume:

La pagina 61 rândul al 3-lea s'a tipărit *un joc năstrușnic* în loc de *un joc de cărți năstrușnic*, la pagina 121 rândul al 17-lea s'a tipărit *Contimporanul* în loc de *Revista Contimporană* și la pagina 206 rândul al 20-lea s'a tipărit *20 Noemvrie* în loc de *28 Noemvrie*.

N. G.

ZILE TRAITE

Zile trăite

I

Am întreprins să descriu lunga cale ce am străbătut în viaţă. Lucrare obositoare dar plăcută, căcĭ mĕ strămută cu gîndul în plaiurile verzĭ ale frumoaseĭ tinereţĭ.

Ah! simt intr'adevĕr o nemărginită plăcere de a-mĭ întoarce privirile spre celalalt capăt al vieţeĭ şi a percurge încă odată drumul ce-am făcut până la înălţimea vrâsteĭ în care am ajuns. Imĭ pare ast-fel ca-mĭ reîncep traiul din noŭ, că mĕ revĕd în diferitele

luĭ stadiĭ, aşa cum am fost, rînd pe rînd, copil tînăr, naiv, căruia toate îĭ surîdeaŭ; apoĭ om matur încărcat cu ceva experienţă dar uşurat de multe iluziunĭ şi în fine încărunţit, împresurat de grijĭ, dus cînd lin, cînd furtunos pe oceanul lumeĭ, dar dus implacabil spre tainicul ţerm.

Reinviind in mintea mea fazele prin care am trecut, mĕ repun în starea sufletească din acele timpurĭ; resimt încă odată emoţiunile, durerile, bucuriile ce aŭ sguduit atuncĭ fiinţa mea, şi această intoarcere retrospectivă este pentru mine cu atît maĭ fermecătoare, cu cît toate le revĕd acum prin oglinda inchipuireĭ inseninate, desbrăcate de caracterul acut al patimilor momentuluĭ, sub un colorit dulce pe care îl dă perspectiva depărtăreĭ.

Aşa dar să mi se ierte dacă voiŭ începe istorisirea vieţeĭ mele chiar de la leagăn. Nu ştiu dacă fac operă utilă descriind o existenţă modestă, puţin interesantă şi care n'a culminat prin sgomotoase trium-

furĭ. Dacă însă m-am hotărît a lua condeiul în mînă este pentru că omul ajuns la pragul bătrîneţelor, devine totdeauna vorbăreţ şi-ĭ place a se desfăta în trecut; pentru că acest trecut aşa cum a voit Dumnezeŭ să-l petrec, culegînd din el numaĭ impresiunĭ, îmĭ pare frumos fiind că este al meŭ şi nu am a mĕ teme să ridic vălul de pe el; îmĭ pare frumos fiind că el conţine primăvara vieţeĭ mele cu tot cortejul eĭ de speranţe, de iluziunĭ, de visurĭ ce şi-aŭ luat zborul pentru a nu maĭ reveni.

Dar să nu fiu nedrept.

Şi earna vieţeĭ are farmecul eĭ; numaĭ trebue ca omul să aibă ceea ce zice Voltaire, *l'esprit de son age*, să-şĭ cinstească periĭ albĭ.

El îşĭ va găsi mângăerea în suvenirele tinereţelor luĭ, în conştiinţa datorieĭ implinite, în dragostea copiilor ce-ĭ vor perpetua fiinţa şi cu deosebire in impresiunele ce nasc din contemplarea marelor specta-

cole ale naturei, care ne fac să uităm neajunsurile unei vieţi trecătoare faţă cu misterioasa vecinicie.

Acolo este marele izvor de mângăere, numai trebue să ştie omul ceti în cartea naturei şi să-i înţeleagă cuvîntul.

Aşa dar, iubile cetilor, iată cu cine ai onoarea de a face cunoscinţă:

Sunt născut la poalele munţilor Carpaţi in micul şi veselul oraşel Fălticeni situat pe un platou între două rîuri Moldova şi Şomuzul, şi care încă de pe atunci era inzestrat cu strade largi bine prunduite, cu case albe, curate, umbrite de plopi nalţi ce păreaŭ că străjuesc asupra locuitorilor. O mînă profană a tăet mai tărziu acei plopi frumoşi de care se aninaŭ zmeii copiilor şi în care ciripeaŭ mii de vrăbii la fie-care amurg de zi, iar alţii în loc nu s'aŭ mai plantat, încît par'că a ramas tărgul desbracat de haina sa tradiţională.

Clădirea ce-mi impunea mai mult pe vremea aceea era biserica *Adormirea*, ca-

tedrala orașuluĭ, zidită de un bun al meŭ, al căreĭ turn înzestrat cu un ceasornic și învelit cu tinichea îmĭ părea colosal de nalt. Apoĭ dealurile împrejmuitoare ale orașuluĭ, maĭ toate acoperite cu pădurĭ acum tăete de lăcomia omenească, străluceaŭ de o verdeață ce mi-a rămas ș'acum în ochĭ; iar la marginea tîrguluĭ se întindea un iaz format din rîul Șomuzul ce-mĭ părea cât un ocean de mare în care mișunaŭ rățele, lișițele, găinușile, bătlaniĭ și pe fundul căruia în tinerețele mele am sĕmănat mult amar de haliciurĭ nevinovate de care se minunaŭ aripatele sĕlbătăciunĭ.

Pe vremea aceia, deși țerile române eraŭ înapoete, rĕŭ întocmite politicește și expuse la multe nedreptățĭ și apăsărĭ din partea cârmuitorilor, totușĭ locuitoriĭ în genere se bucuraŭ de un traĭ larg, îndemânatic și aveaŭ trebuințĭ mult maĭ micĭ în raport cu cele de astăzĭ. Boeriĭ de toate treptele traiaŭ la țară simplu, în mod patriacal și în strînsă intimitate uniĭ cu alțiĭ.

In fie-care toamnă, după ce-şĭ umpleaŭ coşerile şi hambarile cu pâne, eĭ se vizitaŭ pe la moşiile lor; ziua făceaŭ vĕnaturĭ, sara stăteaŭ la masă cu lăutarĭ care le cîntaŭ pe gîtul scripceĭ cîntece de cele lungĭ bătrîneştĭ ce-ĭ gădileaŭ la inimă, şi aşa o duceaŭ într'o petrecere până 'n earnă de la moşie la moşie de vueaŭ satele şi pădurile de cheful boeresc.

Eraŭ primitive, barbare, dacă vreţĭ acele vremĭ, pe când pentru cîţĭ-va stupĭ de miere se cumpara o moşie, pe când fie-care îşĭ făcea numaĭ atîta sĕmănătură cît îĭ trebuea pentru casă, iar restul pămîntuluĭ era acoperit cu turme de vite şi herghelíĭ de caĭ, pe când icosariĭ şi galbeniĭ serveaŭ pentru a umplea cobzele lăutarilor şi a cumpara şalurĭ turceştĭ pentru podoaba cucoanelor.

Da, eraŭ barbare acele vremĭ, dar aveaŭ şi ele partea lor bună precum şi civilizaţia de astă-zĭ are partea eĭ rea.

Nu eraŭ pe atuncĭ partizĭ politice care

să vrăjmăşască oamenii, nu era acea goană de slujbe ca astă-zĭ, acea lupta aprigă pentru existenţa care ne seacă puterile fără vreme, căcĭ lume era puţină şi existenţa uşoară.

Fie-care în sfera luĭ trăia viaţă ticnită, nefrămîntată de marĭ ambiţiunĭ şi ajungea sănătos până la bătrîneţe adîncĭ.

Aceasta a fost impresiunea mea din cele auzite de la părinţĭ, din cele simţite şi vĕzute de mine însumĭ în Fălticenĭ în timpul copilărieĭ mele şi acea stare de dulce linişte ce învăluia odinioară oraşul, par'că o simt şi astă-zĭ când mĕ duc în cuibul meŭ natal.

Deşi de o sumedenie de anĭ sunt strămutat din acel colţ de pămînt ce-a adăpostit cele întâĭ licărirĭ ale vieţeĭ mele, deşi maĭ toţĭ cunoscuţiĭ şi prieteniĭ meĭ din tinereţă sunt morţĭ, încît numaĭ întîlnesc acolo de cît figurĭ străine, totuşĭ acolo mĕ simt maĭ acasă decît orĭ unde, acolo fie-care stradă, fie-care zid de casă, fie-care copac îmĭ spune

par'că o poveste din copilărie, atît e de mare farmecul locului de naştere şi dragostea ce ne leagă de el.

Părintele meŭ, postelnicul Mateĭ Gane, era scoborîtorul uneĭ familiĭ vechĭ care figurează în letopisiţele ţăreĭ şi în arhondologia luĭ Vodă Cantemir. Mama mea Ruxanda Văsescu era soră cu reposaţiĭ Dimitrie şi Alecu Văsescu, amîndoĭ foştĭ deputaţĭ în camerile ţăreĭ în epoca constituireĭ statuluĭ român, iar cel din urmă fost ministru de finanţe alaturĭ cu Ioan Bratianu în cea dintăĭ perioadă de guvernare a regimuluĭ liberal sub Vodă Carol.

La vrîsta de cincĭ anĭ am început să învĕţ *az, buche, vede, glagore,* la părintele Neofit Scriban, directorul primeĭ şcoale primare ce s'a înfiinţat în Fălticenĭ. Maĭ tărziu Neofit Scriban şi fratele seŭ Filaret Scriban directorul seminariuluĭ de la Socola, s'au redicat treptat, treptat până la rangul de arhiereĭ, căcĭ eraŭ pe vremea aceea ceĭ maĭ cultĭ prelaţĭ care aŭ jucat un rol impor-

tant în luptele pentru Unire. Apoi cea întâi limba străina ce am învěţat a fost limba Germană cu un profesor *Ziegmary* care era mai mult vĕnator de cît dascal. In fie-care duminică se ducea cu o puşcă împrumutată de la tatal meŭ la iazul de lângă târg saŭ la vre-o pădure învecinată şi nu se întorcea nici odată cu torba goală. Cu ce naivă admiraţiune mĕ uitam la dihăniile aninate de geanta luĭ închipuindu-mi că mare vitejie trebue să fie de a ucide un epure saŭ o raţă selbatecă. De atunci, pot a zice, s'a strĕcurat în sângele meŭ patima vĕnatuluĭ care m'a stăpânit până astăzĭ. Voiŭ vorbi maĭ târziŭ despre izbânzile mele în exerciţiul acestuĭ frumos şi bărbătesc sport.

Curgeau repede şi limpezĭ aniĭ copilărieĭ ca izvorul de la munte; creşteam vĕzănd cu ochiĭ şi dacă la învăţătură nu eram tocmaĭ cel din urmă, de sigur la *oină* şi la *ţic* eram cel dintăĭ.

Alergam ca un ogar în curtea părinteas-

că care mi se părea cât lumea de mare, mĕ suiam ca o veveriţă in copacii cu fructe coapte saŭ necoapte, mâncam bine, dormeam dus şi în fie-care zi mi se rumeneaŭ obrajiĭ. Fie-care zi, fie-care oară, aşĭ pute zice, era însemnată prin împresiunĭ care îmĭ înlănţuiaŭ existenţa într'un şir nesfârşit de bucuriĭ şi desfatărĭ sufleteştĭ. Având toate de a gata, nicĭ idee n'aveam de grijele şi suferinţele vieţeĭ. Jucăriile cele maĭ simple îmĭ absorbeaŭ timpul şi mintea şi mĕ transportaŭ într'o lume cu totul inchipuită.

Eŭ şi unicul meŭ frate, Mateĭ, care avea treĭ anĭ maĭ puţin de cît mine, eram singurĭ stăpînĭ în tot cuprinsul ogrăziĭ. Găinele, raţele, curcele, toate aveaŭ nume date de noĭ şi eraŭ dragă-doamne proprietatea noastră, împărţită drept în două; însă la împărţală căutam să alegem nu atît pe cele maĭ frumoase precît pe cele maĭ tarĭ, căcĭ puterea era în ochiĭ noştri calitatea de căpitenie. S'a întîmplat adese

orĭ că neputĭndu-ne înţelege de la un cucoş viteaz saŭ de la un curcan hărţagos, a trebuit sa ne referim la judecata tatei care sfîrşea prin a ne împaca. Noĭ înşine ne credeam aşa de tarĭ că am fi fost în stare să ne luptăm cu zmeiĭ din poveste şi să rădicăm Ciahlăul pe umerile noastre.

Ce nu-şĭ închipue copilul la vrîsta de cincĭ anĭ?

Părintele meŭ era un om bine cumpănit, voios, primitor şi bun la inimă. Ne iubea grozav, dar se stăpînea să ne arăte dragostea luĭ. Aşa era sistemul luĭ de a ne creşte.—Intre boeriĭ din Fălticenĭ, pot zice cu siguranţă, el era cel maĭ inteligent şi maĭ cu carte; ştia latineşte, greceşte, franţuzeşte, primea gazele franceze şi era la curent cu tot ce se petrecea în ţările occidentale. La noĭ era locul de întîlnire a celor ce vroiaŭ să afle veştĭ de peste hotar.

— Eĭ, ce maĭ noŭ în *Evropa*, coane Mateĭ? întreba Alecu Forăscu, un tip ori-

ginal de vechĭ moşierĭ, supranumit Tololoĭ, pentru că glasul luĭ cînd poruncea de bucate din balcon de la dînsul, se auzea tocmaĭ la noĭ.

— Ce să fie? răspundea tată-meŭ; ia revoluţie la Paris. Regele Ludvic-Filip a şters-o şi poporul a intrat şi a jucat dragaica în palatul luĭ.

— Eleĭ!...—Auzĭ pozna!... Da bine era acolo sat fără cânĭ? N'avea craiul pihotă, cazacĭ, panţirĭ, *jardani?*

Să-l fi picat cu lumănarea nu putea zice *jandarmĭ.*

— Ce pihotă, ce *jardanĭ,* zicea tatămeu ironic. Armata s'a unit cu poporul şi atuncĭ înţelegĭ ce-a trebuit să fie. Dar nu-ĭ numaĭ atîta. Revoluţia s'a întins şi în Belgia şi în Austria; însă craiĭ de acolo aŭ fost maĭ cuminţĭ şi aŭ dat constituţie poporuluĭ în cît lucrurile s'aŭ dămolit.

— Atîta răŭ cît le-aşĭ fi dat eŭ altă ceva de cît bice pe spinare.

— Ia maĭ bine batele peste gură, coa-

ne Alecule, să nu ţi se întîmple şi dumnitale aşa ceva aice.

— Ce să mi se întîmple.

Apoĭ bine n'aĭ auzit că tineritul s'a zburlit în Iaşĭ şi la Bucureştĭ ?

— Am auzit că se cloceşte ceva, dar Mihaĭ Sturza o să-ĭ ciomăgiască, fiĭ sigur, că doar n-o să ne lese de rîsul pantalonarilor şi a bonjuriştilor.

Eram de zece anĭ pe cînd se ferbeaŭ toate aceste, şi veştele grave ce ne veneaŭ din Iaşĭ, din Bucureştĭ şi din alte capitaliĭ din Europa s'întipăreaŭ adînc în mintea mea.—Păşisem în anul 1848, anul acel de vijelie, care a sguduit atîtea tronurĭ şi care în Moldova maĭ cu samă a lasat urme neşterse, căcĭ ne-a adus rasturnarea luĭ Vodă Sturza, o holera cumplit de săcerătoare şi invazia armatelor ruseştĭ care aŭ trecut peste noĭ pentru a da ajutor Austriacilor contra rascoaleĭ ungureştĭ. Imĭ aduc şi acum aminte că în iarna aceluĭ an, iarnă grea şi viscoloasă, pribegise în Făl-

ticenĭ de groaza Ungurilor o sumă de săteni romînĭ din Transilvania. Doĭ dintre dînşiĭ, oamenĭ sdravenĭ, chipeşĭ, cu un port deosebit de al nostru aŭ fost găzduiţĭ în casa noastră părintească şi adese orĭ sara la gura sobeĭ ne istoriseaŭ eĭ de bătăliele sîngeroase dintre Bem comandantul Ungurilor şi Puchner comandantul Austriacilor. Aceste străşniciĭ auzite din gura lor care le văzuseră aevea şi spuse cum le spuneaŭ eĭ într'un limbaj rustic, figurat mĕ mişcaŭ aşa de puternic încît multe nopţĭ după aceia nu auziam prin somn de cît bubuitul tunurilor, iar chipul celor doĭ ţăranĭ transilvănenĭ e şi astă-zĭ fotografiat în memoria mea.

Nu mulţĭ anĭ după aceia se stărni un răsboĭ şi maĭ cumplit care avu răsunet puternic în lumea întreagă şi o influenţă mare asupra ţărilor noastre, răsboiul de la 1853—1855 dintre Rusia şi Turcia aliată cu Franţa, Anglia şi Italia. Aveam pe atuncĭ o neimpăcată ciudă, contra Rusieĭ

capatată pe băncile şcoaleĭ şi doream din toate fibrele sufletuluĭ meŭ să fie bătută. Ce aveam noĭ de câştigat de acolo, nu puteam bine să-mĭ daŭ sama. Ştiu atâta că cuvîntul: *Francez*, *Englez*, *Italian* suna maĭ bine în urechia mea de cât cuvêntul *Rus* care imĭ deştepta în minte imaginea unuĭ popor, incult. Şi apoĭ Rusia ne luase Basarabia şi ne ocupase de atâtea orĭ cu armatele sale, pe cînd celelalte treĭ puterĭ ne lasase totdeauna în pace. Aşa citisem în cărţile de şcoală. O! Biata Rusie, nu ştia ce grozav protivnic avea în mine. Cât despre Turcia îmĭ închipuiam că nu avem a ne teme, de vreme ce aŭ trebuit să sară treĭ puterĭ în ajutorul eĭ ca s'o scape.

S'a întâmplat decĭ ca speranţele mele de copil să se împlinească. Cu mare bucurie primiam veştile sosite prin primele fire telegrafice stabilite în ţară de Grigorie Ghika Vodă, despre invingerile suferite de Ruşĭ la *Alma*, *Balaclava*, *Malacof* etc. Şi mi se părea lucrul atât de firesc, încât nu-mĭ

inchipuiam că s'ar fi putut întâmpla alt-fel. Imi aduc aminte că unchiul meŭ Vlădica, Hermeziŭ, Episcopul de Roman, acel care mai în urmă s'a făcut celebru votând în divanul ad-hoc contra Unireĭ, m'a tratat de trântor obraznic fiind-că am îndrăznit să-mĭ manifestez bucuria faţă cu dânsul despre căderea Sevastopoluluĭ.

Aşĭ putea să povestesc an cu an, zi cu zi tot ce am vĕzut, am simţit şi m'a mişcat în frageda mea copilărie, căcĭ ţin maĭ bine minte întâmplările de acum 40 anĭ de cât acele de ierĭ, dar nu voiŭ să întreţin cetitoriĭ cu fapte puţin importante, şi de aceea trec repede la al 20-lea an al vieţeĭ mele când îmĭ sfârşisem învĕţătura şi mĕ credeam acum om în tot locul. Părintele meŭ vroind se vede să mĕ pue la prubă mi-a zis :

— Măĭ băete de acum nu maĭ aştepta nimic de la mine. Du-te şi-ţĭ fă singur cariera în lume, căcĭ om eştĭ, şi ştiĭ maĭ multă carte decât am ştiut eŭ la vrâsta ta.

Aceste vorbe zise cu voace serioasă care nu admitea replică, mi-aŭ ridicat perdeaua iluziunilor de pe ochĭ, am simţit într'o clipă că s'a rupt firul cu trecutul şi că de acum înainte o viaţă nouă, nu tot aşa de îndemânatecă, începe pentru mine.

Cu amarul despărţireĭ de casa părintească în inimă, cu nesiguranţa zileĭ de mânĭ, mergând în întunericul necunoscutuluĭ am plecat din Falticenĭ la Iaşĭ într'o căruţă de poştă unde a încăput tot avutul meŭ. Nu eraŭ tocmaĭ vesele gândurile ce-mĭ treceaŭ prin cap; dar la vrâsta de 20 anĭ speranţele nu lasă pe om. Mi se părea că norocul o să-mĭ easă aşa neaşteptat din drum, şi aşa a vroit Dumnezeŭ să se întâmple.

II

Ajuns în Iaşĭ mě întâlniĭ cu unchiul meŭ Iordachi Hermeziu atuncĭ director la ministeriul de justiţie şi îĭ mărturisi scopul veniriĭ mele în capitală.

Minunat, îmî zise el, par' că aî tras în bobî. Tocmaî aveam trebuinţă de tine care cunoştî bine limba franceză pentru un post noŭ ce s'a creat la penitenciarul central din Iaşî.

Şi aşa îmî explică el, că directorul general al închisorilor din Moldova, Francezul Dodun Despérieres recomandat de guvernul francez în urma cerereî luî Grigore Ghika Vodă pentru a reorganiza sistemul închisorilor noastre, a sosit de curând în Iaşî şi are trebuinţă de un secretar care să cunoască bine limba franceză.

Fără multă greutate acceptaî această poziţiune socială, căcî leafa era de 500 leî vechî pe lună, o avere de om pe vremea aceia, plus locuinţa, încălzitul, luminatul şi masa la directorul penitenciaruluî, *Paul Ménéstrier* numit odată cu mine la sosirea luî Despérieres.

Pentru un început nu putea să fie maî bine, maî ales din punctul de vedere material. Am trimes decî o scrisoare trium-

fătoare părintelui meŭ ca să-i dovedesc că în adevĕr sperantele ce pusese în mine nu aŭ fost amăgite; dar când mĕ dusaĭ la penitenciar ca să intru în posesiunea funcţiuneĭ mele, avuĭ o mare decepţiune.

Aspectul trist al salelor şi coridoarelor, aerul închis şi rânced ce se exala din toate părţile, figurile palide şi puţin asigurătoare ale deţinuţilor şi maĭ cu samă starea de necurăţenie a odăeĭ ce-mĭ era destinată, îmĭ făcu ce maĭ penibilă impresiune. Dar însfărşit îmĭ luaĭ inima în dinţĭ şi incurajat de Ménestrier, om foarte cum se cade, vechĭ veteran de a luĭ Napoleon cel Mare şi rudă cu fostul şi bunul meŭ profesor Louis Jordan, mĕ hotarîĭ să rămân.

Aveam de servitoare o femee deţinută pentru furt cu spargere, care era considerată ca maĭ de treabă dintre celelalte şi să bucura de o libertate relativă în interiorul penitenciaruluĭ avênd numaĭ şase lunĭ de stat pentru aşĭ împlini pedeapsa. Făcuĭ decĭ cum putuĭ pentru amĭ aranja un traĭ maĭ

puţin nesuferit. La dejun şi la masă stam cu Ménestrier şi soţia luĭ şi în societatea lor, mărturisesc că uitam întru cât-va că mĕ găsesc într'un cuib atât de odios. Imbiĭ eraŭ veselĭ şi simpaticĭ, dar maĭ cu samă el era un tip de *vieux troupier français*, cum rar să maĭ văd astăzĭ, om de o vervă nesecată şi un povestitor minunat.

Purta un costum semi-milităresc ; avea o figură lungăreaţă, energică, lungită încă şi maĭ mult prin un barbişon a la Napoleon al III-lea şi cunoştea perfect arta scrimeĭ. Ceasurĭ întregĭ şedeam cu el la masă ascultând cu o deosebită plăcere felurite episoade din războaile luĭ Napoleon I sub care servise ca medic hirurg.

Făcuse campania din Rusia, vĕzuse arderea Moscoviĭ şi în timpul vestiteĭ retragerĭ căzu prizonier în mânele Ruşilor care îl internară la Odesa.

Contactul zilnic cu dânşiĭ îmĭ maĭ îndulcea existenţa, dar într'o zi băgaĭ de

seamă că-mi lipseşte pepteńele de pe masă; în altă zi dispăru o pereche de cizme ce aveam de schimb şi iarăşi în altă zi găsii saltarul de la biuroul meŭ spart. Noroc că nu era în el nici un obiect de valoare. Culmea a fost însă într'o sară când scriind la biuroŭ auzii la spatele mele uşa deschizându-se încet şi un om înaintând tiptil cu paşi târitori spre mine. Era *Gavril Buzatul* vestitul calăŭ, care spânzurase sub Mihai Sturdza vre-o 20 de hoţi condemnaţi la moarte. El însuşi fusese condemnat la moarte şi ertat numai pentru ca primise să îmbrăţoşeze gingaşa meserie de calăŭ. Era ţigan de origină, avea o figură hîdă, neagră, lustruită, încreţită de bătrâneţe şi ochii lui mari care îi ardeaŭ în cap ca nişte cărbuni aprinşi îi dădeaŭ un aer de o înspăimântătoare ferocitate.

— Sluga, cuconaşule, îmi spuse el aşezându-se fără să-l poftesc pe canapeaua de lângă biuroul meŭ. Mĕ cunoşti cine sunt? Sunt Gavril Buzatul vestit în toată ţara.

O dată Mihaĭ Sturdza era Domn la curtea domnească şi eŭ Domn aicĭ. El acolo hotărea şi eŭ aicĭ aduceam întru împlinire. El şi cu mine am stărpit sămânţa haiducilor de puteaĭ dormi cu pungĭ de banĭ în mijlocul drumuluĭ nesupărat de nimene.

Eĭ, acuma me-au amorţit braţele stând de atâta vreme fără treabă.

Ia dămĭ, cuconaşule, un sorocovăţ pentru o lulea de tutun.

Scosăĭ punga să-ĭ daŭ sorocovăţul fără nicĭ o vorbă, dar ochiul luĭ de bandit furişându-se în fundul pungeĭ mele, zeri maĭ multe monede albe.

— Ştiĭ una, cuconaşule, adause el, văd că staĭ bine din parale; dacă-ĭ aşa dămĭ încaltea doĭ sorocoveţĭ să-ţĭ zic şi eu un bogdaproste.

Iĭ dăduĭ şi al doilea sorocovăţ.

— Bogdaproste! Să trăeştĭ mulţĭ anĭ!.. Tocmaĭ am dat la dres o păreche de căputălurĭ, că rămăsesem desculţ. Dacă m'aĭ milui încă cu un sorocovăţ, nu maĭ bine le-aş putea scoate de la ciubotarĭ.

Iam dat şi al treilea fără să crăcnesc.

Atuncĭ el se sculă şi cu paşĭ leneşĭ, lătritorĭ eşi din odae îngăĭmându-mĭ următoarele cuvinte:

— Să ne vedem cu sanatate, cuconaşule, când ţi-ĭ primi leafa; că nu-ĭ mare lucru să-mĭ daĭ şi mie o zeciuială.

A doua zi mi-am presentat demisia la ministeriul de justiţie şi a treia zi am plecat acasă la Falticenĭ.

Stătusem două lunĭ în această primă şi nostimă funcţiune a statuluĭ.

Acasă ne având cum să-mĭ cheltuesc timpul şi prisosul de puterĭ de care se bucură omul la 20 de anĭ, începuĭ să mĕ îndeletnicesc cu vĕnatul, căcĭ nu-mĭ eşise din minte răţele şi iepuriĭ ce-ĭ văzusem în copilărie aninaţĭ de torba luĭ Ziegmary. Dar, Doamne! multe chilograme de praf am ars şi multe chilograme de plumb am presurat pe şesurile Moldoveĭ şi ale Şomuzuluĭ până când am început să mĕ deprind a nu da tot pe de lăturĭ.

Un bătrîn vênător, *Ion Turcu* mĕ întovărăşia adesea orĭ în campaniile mele vĕnătoreştĭ. Când greşiam eu o prepeliţă, da el imediat după mine şi o nimerea, scuzându-se că a scăpat focul.

— Nu-ĭ nimic, Turcule, îĭ respundeam eŭ, tot aşa să scăpĭ focul.

Apoĭ el îmĭ dădea poveţe cum să încarc puşca, cum s'o pun la ochĭ şi maĭ cu samă mĕ sfătuia să-mĭ păstrez sângele rece, lucru cam greŭ pentru un începător ca mine care tresaream la fie-care sbor de pasere.

Intr'o zi întovărăşit de Turcu mĕ dusă-ĭ pe o mirişte ticsită de prepeliţe aproape de Fălticenĭ. Turcu cu câinele luĭ apucă în stânga şi eu cu al meu în dreapta, propunându-ne a ne întâlni peste două oare cu torbele pline.

Nu bine făcuĭ câţĭ-va paşĭ pe mirişte şi îmĭ sări o prepeliţă. O ieŭ la ochĭ şi o greşesc.—Se vede că m-am grăbit, gândiĭ eŭ.—Imĭ sare curând a doua. De astă dată după sfatul Turculuĭ, o chitesc bine şi iar

o greşesc.—Imĭ sare a treia, a patra, a cincea, îmĭ sar peste două-zecĭ în condiţiunĭ minunate şi pe toate le greşesc. Eram să turb de desperare; era să-mĭ arunc puşca jos şi să o fac ţandurĭ sub picioare. Nu înţelegeam ce să fie, căcĭ doar nu eram aşa de stângaciŭ încât din atâtea focurĭ să nu meargă macar unul în plin.

In acel moment vĕzuĭ pe Turcu palid cu o faţă de un cot viind înspre mine. Şi el păţise tot aşa.

Orĭ suntem fermecaţĭ, îmĭ zise Turcu, orĭ puştele saŭ cartuşele nóstre aŭ un cusur.

Examinăm puştile cu toată atenţiunea şi nu le găsim nicĭ o meteahnă.

Examinăm cartuşele şi ce constatăm? Constatăm, spre marea noastră surprindere şi indignare, că ploaia de prepeliţă în loc să fie de plumb masiv era de schijă găurită, încât încărcătura neavênd greutatea trebuitoare, cădea jos la un metru departe de buza puşteĭ, ca şi cum aşĭ fi încărcat puşca cu hapurĭ de pâne.

Furios m'am dus la bacalul de la care îmĭ cumparasem munițiunile și puțin a lipsit, în ferbinteala explicațiunilor ce am avut cu el, să nu mĕ încurc în barba și *tirbușoanele* luĭ. Dar a trebuit de la o vreme să-mĭ maĭ stămpăr ardoarea cinegetică și să-mĭ raresc expedițiunile, căcĭ mĕ pomenii fără nicĭ o stăruința din parte-mĭ numit membru la tribunalul din Suceava. Pe atuncĭ era mare lipsă de oamenĭ și tineriĭ ceva, ceva curățeĭ eraŭ foarte căutațĭ. Eșise Grigore Ghika din scaunul Domnieĭ și în locu-ĭ Poarta Otomană numise Căimacan pe Theodor Balș.

Eram un copilandru cu musteața abia răsĕrită, așa că n'am îndrăznit să mĕ duc la Iașĭ spre a mĕ prezenta ministruluĭ dreptățeĭ, Costin Catargiu, de frica să nu-mĭ rupă decretul când m'a vedea. Numirea mea chiar a stărnit oare-care scandal în Fălticenĭ, și maĭ maĭ că eraŭ câțĭ-va nemulțumițĭ să-mĭ arunce mere în tribunal când m'am înfățoșat spre a mĕ așeza pe scaunul de judecător.

N'aŭ facut-o numaĭ din consideraţiune către bătrînul meŭ tată care le inspira oare care respect.

Vĕzând aşa, m'am simţit îmboldit de ambiţiunea de a dovedi că merit situaţiunea ce-mi s'a dat. M'am pus cu hărnicie straşnică pe lucru, am cetit şi răscetit din scoarţă în scoarţă codul Calimah, regulamentul organic, Cap. VIII şi Sobornicescul Hrisov şi în câte-va lunĭ, avînd memoria proaspată, neobosită, ajutat şi de practica de toate ḑilele, am ajuns să fiu un factor principal în tribunal şi să pun în umbră pe ceĭ-lalţĭ doĭ colegĭ aĭ meĭ carĭ erau nişte pariatce vechĭ. Imĭ câştigasem decĭ pinteniĭ şi lumea acum ţinea socoteală de mine.

Treĭ anĭ am stat la tribunal, şi iată că în acest interval, ideea Unireĭ care mult amar de vreme zăcusă înăbuşită în inimile Românilor a sbucnit de odată cu puterea unuĭ şuvoĭ care răstoarnă orĭ-ce stavilĭ.

Nu voiŭ întra in amănuntele lupteĭ pe viaţă şi pe moarte ce s'a dat pentru realizarea

Unireĭ. căcĭ acea epocă glorioasă, eroică, unică in istoria neamuluĭ nostru am descris-o altă-dată într'un articol publicat în fruntea cărţeĭ mele: *Paginĭ Răsleţe.* Dar voiŭ zice că astă-zĭ după 43 de anĭ de la data îndoiteĭ alegerĭ a Principeluĭ Cuza când am vĕzut în ziua de 24 Ianuarie 1902, aniversarea aceleĭ celebre date, mulţimea de lume adunată în curtea Mitropolieĭ din Iaşĭ pentru a sĕrbători unirea ţărilor Române; când am vĕzut imensa procesiune populară cu muzicĭ şi steagurĭ în frunte mergênd de la Mitropolie în piaţa Unireĭ unde cu 43 anĭ inainte se cântase şi se jucase prima horă a Unireĭ compusă de Vasile Alexandri; când am vĕzut acea sumedenie de lume cântând şi jucând astă-zĭ din noŭ aceiaşĭ horă, în aceeaşĭ piaţă, cu acelaş foc, aşĭ putea zice şi maĭ aprins, căcĭ izvorea de astă-dată din puterea doruluĭ implinit, mi-am zis: O! Doamne! Mare a fost izbânda noastră, mare a fost ziua de 24 Ianuarie 1859, căcĭ fără dânsa

toate faptele istorice sĕvârşite în urmă, precum rezboiul, independenţa, regatul n'ar fi avut loc; şi mare trebue să fie recunoştinţa noastră către acea generaţiune de patrioţĭ care n'aŭ cruţat nimic în lupta lor aprigă pentru a ajunge la împlinirea visului secular a cincĭ milioane de Românĭ.

Şi dacă este netăgăduit că li se datoreşte o eternă recunoştinţă, apoĭ trebue să spun cu regret că puţină grabă a pus generaţiunea noastră de o şi-o manifesta. Cum este posibil ca Alexandru Lahovari care a găsit totul de-a gata şi pe urma căruia n'a rĕmas nimic, absolut nimic alta de cât un mănunchĭ de discursurĭ frumoase, să-şĭ aibă statua în capitala ţăreĭ, iar Ioan Brătianu, Cogălniceanu, Alexandri, Rosetti, Negri şi alţiĭ care prin o muncă titanică şi cu riscul avereĭ şi persoaneĭ lor aŭ creat statul român, să nu aibă.

Am ţinut să fac această protestare publică, nu doar că Alexandru Lahovari nu a fost un om distins şi că dacă ar fi trăit în

epoca bărbaţilor ce l'aŭ precedat n'ar fi lucrat şi el alăturĭ cu dînşiĭ, dar pentru că, dată fiind partea de activitate a fie-căruia la marea operă de constituire a Regatuluĭ, nu era drept să aiba întăetatea; nu era drept, pentru că dacă n'ar fi lucrat aceĭ barbaţĭ aşa cum aŭ lucrat, nicĭ Alexandru Lahovari venit în urmă n'ar fi avut ocaziune să-şĭ manifeste talentul sĕŭ oratoric.

III

Pe la începutul Domnieĭ luĭ Vodă Cuza am fost înaintat preşedinte tribunaluluĭ Suceava şi dupa un an transferat membru la curtea de întăriturĭ din Iaşĭ unde am stat până la desfiinţarea eĭ. Nu pot să uit pe unul dintre membri aceleĭ curţĭ, pe reposatul Balica care era un şagalnic cu mult haz şi foarte simpatic tuturor. El avea obiceiul să numească pe tineriĭ uşuraticĭ şi fără ocupaţiune, *chirapleşi*, adecă *pierde vară* cum am zice noĭ.

Vodă Cuza înainte de a se alege Domn era și el un fel de pierde-vară și-ĭ plăcea mult să glumească și să petreacă cu Balica. Intr'o zi după înscăunarea sa, Vodă Cuza îl întâlni pe stradă și-ĭ adresă următoarea intrbare:

— Bună ziua, moș Balica, ce-țĭ maĭ fac chiraplesiĭ ?

— Rĕŭ fac, Măria Ta, răspunse Balica, a lipsit *unul* dintre dênșiĭ.

Această glumă repetată de însușĭ Vodă Cuza l'a făcut celebru pe Balica.

După desființarea curțeĭ de întărirurĭ am fost numit prefect la județul Suceava și apoĭ transferat în aceiașĭ calitate la Dorohoĭ. Tóte aceste funcțiunĭ le-am ocupat rând pe rând ne-având încă etatea reglementară de 25 anĭ. Dar câștigasem oare care notorietate de bun judecător și lumea nu maĭ privea cu mierare numirile mele în posturĭ administrative socotite maĭ ușoare.

La Dorohoĭ unde am stat aproape 2 anĭ m'am perfecționat pot a zice, in arta vĕ-

nătorească. In acest județ puțin populat cu câmpiĭ întinse, cu fânațe vestite, cu iazurĭ marĭ, cu pădurĭ neumblate foiaŭ mulțime de animale și păsărĭ sĕlbatice nespăriate de nimenĭ. Acolo am făcut cunostință cu un ciasornicar Neamț din Botoșanĭ numit *Schmid* care era cel maĭ ghibacĭ dar și cel maĭ bețiv vênător ce am cunoscut in viața mea. In toate duminicile și sĕrbătorile venea la Dorohoi și amândoĭ împreună cutrieram în lung și în larg miriștele și mohoarele. El de obiceĭ purta pușca în spate și luleaua în gură, dar în momentul când cânele adulmecînd prepelița, se oprea încremenit înaintea eĭ, avea totdeauna timpul să înarmeze pușca s'o pue la ochĭ, să tragă și nicĭ o dată nu da greș. Dacă pleca de-acasă cu 30 de cartușe se întorcea cu 30 bucățĭ la torbă.

Inainte de a începe să batem miriștele ne suiam pe un dâmb pentru a explora cu ochiĭ împrejurimile. Schmid se uita roată împre-

jur, chibzuea, socotea şi apoĭ cu voace sigură îmĭ spunea!

—Uite, colo o să găsim prepeliţe, colo pătărnichi, dincolo epurĭ şi aşa se întîmpla; vorbele luĭ se împlineaŭ maĭ totdeauna.

Intr'o zi de iarnă am organizat un haitaş în pădurile moşieĭ Derska. După prima batae în care nu căzuse nimic am făcut un dejun copios la care glumele şi maĭ ales paharele s'aŭ cam prea încrucişat, aşa în cât Schmid al nostru s'a îmbătat lulea. Pornind apoĭ ameţit cum era la a doua batae căzu jos şi ţeviile puştiĭ luĭ lovindu-se de o piatră se îndoiră şi luară aproape forma spirală a unuĭ rac. Eĭ bine, cine credeţĭ că a împuşcat capra în acest al doilea haitaş? Schmid.

— Cum dracul, măĭ Niamţule, îĭ zisăĭ eŭ, de-aĭ nimerit capra, mort bat cum eraĭ şi cu puşca strîmbă?

— No! Cum era să n'o nimeresc dacă mi s'a părut mare cât o poartă?

Maĭ tărziu după ce mi se dăduse mâna

pe puşcă şi mĕ stramutasem în Iaşĭ, am făcut cunoştinţă cu o ceată de vĕnatorĭ cu care mulţĭ anĭ de-a rândul am vênturat câmpiile şi padurele din judeţele Iaşĭ, Vasluĭ, Suceava, Botoşanĭ etc. Decanul nostru era Nicu Racoviţă cel maĭ neobosit şi maĭ pasionat răscolitor de codri, Nemrodul Moldoveĭ de sus, care a cheltuit o avere de om cu vĕnatoarele şi care cunoştea pe degete pădurile de la munte şi câmp cu toate poenele, poticele şi haţaşele lor. De multe orĭ îĭ ziceam:

— Măĭ Nicule, maĭ cruţă-te, las-o maĭ dămol, că-ĭ pocni într'o bună dimineaţă şi tu nu trebue să morĭ că n'are cine, să te înlocuiască.

—Eĭ bravo! Ce vreĭ să-mĭ ruginească puşca'n cui şi să rĕmân de rîsul mazetelor? Când o fi să-mĭ vie ciasul, tot la un copac am să mor.

Şi maĭ, maĭ că aşa s'a întîmplat. Atins de o boală care nu iartă, el a ţinut puşca'n mână pană în ultimele zile ale vieţeĭ sale.

Apoĭ venea Dimitrie Rosetti, om distins care a ocupat în ţară poziţiunĭ înalte, puşcaş de frunte plin de ardoare, înzestrat cu un apetit fără păreche şi cu nişte compasurĭ lungĭ pe care când le reşchirează, nu e chip nicĭ astă-zĭ că a împlinit 70 de anĭ să te ţiĭ de el. Maĭ figurau în ceata noastră colonelul Gadela supranumit *Vădana* fiindcă era lat în şele ca o vădană; Costache Tucidide, poreclit *Căţeaua*, fiindcă era rĕu de gură, gata să clempănească şi să împroaşte pe tovarăşiĭ seĭ cu felurite glume piperate; Petrache Lochman, un bătrîn cu inimă de copil, victimă vecinică a *Căţeleĭ*; colonelul Grigorie Sturdza, vĕnător egoist care la goane ieşia totdeauna din linia puşcaşilor ca să-ĭ vie luĭ maĭ întâĭ dihăniile; în fine Costică Sutzu un tip *sui generis* care mergea totdeauna în fruntea vênătorilor, deşi purta în spate două puştĭ şi o torbă plină de praf şi pumb de cel puţin zece kilograme greutate. Sutzu era un altruist cum nu s'a m'aĭ pomenit. Când

petreceam noaptea în pădure, ceea ce ni se întîmpla des, el străjuea focul până a-proape de ziuă. La conacurĭ el îşĭ lua patul cel maĭ prost. La frig el împrumuta şuba, cerga, mănuşile, căciula tovarăşilor luĭ, rezervându-şĭ pentru dînsul maĭ puţin chiar de cât strictul necesar; căcĭ el avea maĭ puţine trebuinţĭ de cât orĭ cine, se bucura de o sanatate de fer, nu suferea de frig, şi umbla pe gerul cel maĭ mare numaĭ în palton şi cu pălărie. Suţu era un excelent tragacĭ cu carabina; dese orĭ i se întîmpla să scape vulpea cu haliciurĭ din cauză că încarca puşca prea tare; cu glonte însă nu o scapa nicĭ odată. La o goană din codriĭ Slatineĭ judeţul Suceava, întîmplându-mĕ să fiu alăturĭ cu dânsul l'am vĕzut cu ochiĭ cum a fulgerat cu carabina un enorm mistreţ tocmaĭ în momentul când sarea peste o buturugă. A-ĭ fi zis că la ucis din zbor. La o altă goană din pădurile moşieĭ Ruginoasa pe o iarnă foarte omă'oasă Costică Suţu vroind să

aibă dinaintea sa o rază de lumină maĭ întinsă se urcă pe o cioată. Iată că i se înfaţişează o vulpe; El o ia la ochĭ şi trage; vulpea cade dar în acelaş moment cade şi el pe spate cufăndându-se pănă peste cap în zapadă. Dimitrie Rosetti şi Vadana care eraŭ în apropriere aleargă imediat în ajutorul luĭ crezănd că i s'a întâmplat o nenorocire. Aşĭ!... Suţu se scoală flegmatic în picioare şi prinde să-şĭ scuture palăria, hainele, buzunarile de zapadă.

Avea un aer cât se poate de caraghioz.

Ce-aĭ păţit Costică? îl întrebă Vadana.

— Nimic! Ia me-a dat puşca o palmă şi mi-am perdut echilibrul.

— Da bine prea o încarcĭ din belşug.

— Apoĭ dacă vraĭ ca puşca să te hrănească trebue s'o hrăneştĭ.

Acesta era unul din sănătoasele principiĭ vĕnătoreştĭ, ale luĭ Costică Suţu. Maĭ bine s'întreacă de cît să nu ajungă, gîndea el la facerea cartuşilor şi ast-fel aluneca totdeauna maĭ mult praf şi plumb de cât trebuia.

Apoĭ sara când ne adunam la conac şi ne aşezam îndemanatic în jurul meseĭ încarcate cu lucrurĭ bune de mâncare, să dea dumnezeŭ bine! Numaĭ chef şi veselie; paharele şi glumele scânteiaŭ, poveştile curgeaŭ gîrlă. Nicu Racovitză ne istorisea pentru a suta oară lupta luĭ de la Tarcăŭ cu o matahală de urs bine blănit, cea maĭ mare izbândă cinegetică ce a repurtat; Costică Sutzu făcea planurĭ pentru goanele de-a doua zi, care eşeaŭ de multe orĭ pe dos; Căţeaua clempănea în dreapta şi în stânga încolţănd când pe Lochman când pe Vadana; Rosetti profitînd de limbuţia celorlalţĭ curăţea merindele de pe masă cu o poftă de vrednic vĕnător; iar colonelul Sturdza asculta, tăcia şi ochia cel maĭ bun pat de dormit pe care punea stăpănire din vreme ca să nu il iee altul cineva.

Dar într'un rând în pădurile de la Sineştĭ, soarta a pedepsit amar pe Sturdza pentru apucăturile sale egoiste, Ca totdea-

una el eşi din linia puşcaşilor şi înaintă mult inspre haitaş. Ce se întâmplă însă? Intre vênătorii poftiţi la goană era şi Iancu Caţichi sau moş Caţichi cum îi ziceam noi, un bătrîn cu o mână stricată şi care se servea de puşcă prin un miracol de ghibăcie. El cum venea pe cararea puşcaşilor vĕzu locul părăsit de Sturdza liber, şi-l ocupă numai de cât fără să-şi închipuiască că înaintea lui la 20 metri era cineva.

Imediat pornesc haitaşii. O capră se înfăţişază la dreapta colonelului; el o ia în ţel, dar înainte de a aprinde, aude o detunătură la spatele lui şi capra cade moartă ca de-o sută de ani. A doua capră îi vine spre stânga care are aceiaşi soartă lovită cu aceiaş iuţală de moş Caţichi.

Sturdza suparat foc, prinse să-i caute ceartă; dar noi toţi l'am încunjurat pe bravul moş, i-am făcut ovaţiuni şi l'am ridicat în triumf; iar pe polcovnic l'am făcut să înţăleagă că n'a avut de cât ce-a

meritat pentru că nu trebuea să se bage înlăuntrul goaneĭ cu intenţiunea de a şterge vênatul de la nasul altora.

Nu pot trece cu vederea un incident curios ce s'a întâmplat şi luĭ Rosetti la una din goanele noastre din judeţul Vasluĭ.

In momentul pornireĭ haitaşilor se aude o împuşcătură, pe urmă nimic timp de maĭ bine de o oară.

Cum sta Rosetti aşa rezemat de copac în aşteptarea vênatuluĭ, vede deodată o vulpe scăpărând în fuga mare pe dinaintea luĭ la distanţă de vr'o 20 de paşĭ. Iute o ocheşte, dar puşca îĭ clănţăneşte în mână fără să iee foc, şi cu toate acestea vulpea în aceeaşĭ clipă cade moartă la pămînt.

Am făcut cu toţiĭ un chef nespus de această ciudată întâmplare. Uniĭ spuneaŭ că Rosetti are farmec la puşcă; alţiĭ că biata vulpe a murit de spaimă în momentul când i-a zărit căciula cea ţurcănească; ear Căţeaua susţinea că a fost împuşcată de dênsul în earna trecută şi că abia a-

cuma i-a venit ceasul să moară. Las pe Caţeaua, că nimene nu ştia să înflorească lucrurile ca dânsul. De fapt vulpea fusese lovită de cel întâĭ foc ce se auzise la începutul goaneĭ.

Intr'una din zile, pe când eram epitrop la Spitalul Sf. Spiridon, am luat cu mine pe intendentul spitaluluĭ V. Proca care cumula funcţiunea de intendent cu meseria de vĕnător şi împreună ne-am dus de cu sară la moşia Cristeştiĭ din împrejurimile Iaşuluĭ pentru ca adoua zi să vĕnăm raţe pe lacul Vladniculuĭ.

Am petrecut noaptea într'o casă ţărănească şi a doua zi pe când abia se revărsau zorile ne-am suit fie-care într'o luntre condusă de câte un sătean şi am plecat pe cărările de stuh a le Vladniculuĭ în direcţiunĭ diferite.

După câte-va minute me-a sarit un cogemite răţoĭ gras, cu capul verziŭ pe care l'am doborît dintr'un foc ; apoĭ luntraşul culegându-l de pe apă i-a vârit o trestie

în gât şi l-a aşezat în mijlocul unuĭ ochiŭ de-aĭ fi jurat că-ĭ viŭ,—iar noĭ ne-am pus la pîndă în stuh la marginea ochiuluĭ.

Una dupa alta aŭ venit în timp de o oră vr'o 15 reţe lânga cea moartă şi pe toate le-am luat ca din oală la distanţă de câţĭ-va metri.

Nu maĭ era un vĕnat de ghibăcie ci un adevĕrat măcel. Satul de atâtea reţe impuşcate fără nicĭ un merit, am plecat spre casă cu luntrea incarcată, dar când am ajuns la mal, ce să vĕd? Tovarăşul meŭ Proca îmbrăcat într'o cămaşă ţărănească lungă pănă la călcâĭ, şedea pe prispa caseĭ fumând din lulea, iar hainele şi albiturile luĭ toate eraŭ inşirate la soare pe-o frânghie.

— Ce-aĭ păţit Proca? îl întrebaĭ eŭ,

– Ia am făcut o bae în Vladnic, îmĭ respunse el.

— Cum aşa?

— Mi-a sărit o raţă pe la spate şi eŭ întorcîndu-mĕ repede ca să daŭ într' însa

am perdut echilibrul, luntrea s'a răsturnat şi m-am dus la fund ca un topor. Noroc că luntraşul om vrednic, m'a scos, alt-fel n'am maĭ fi dat ochĭ împreună.

– Am îngălbenit când am auzit aceste Işĭ poate cine-va închipui cu ce inimă m'aşĭ fi dus să spun doamneĭ Proca că barbatul seu pe care l'am îndemnat să mĕ întovărăşască la vĕnat, s'a înecat!

Dumnezeŭ însă m'a ferit de o asemine remuşcare de conştiinţă ce a-şĭ fi avut toată viaţa şi de atuncĭ n'am maĭ umblat cu luntrea după răţe, dar nicĭ luĭ Proca nu i-a maĭ venit gust să se expue de a măsura a doua oară adâncimele Vladniculuĭ.

Am continuat anĭ de zile a vêna la cîmp şi la pădure, vara la *pene*, iarna la *pĕr*, după vorba Căţeleĭ, însă de la o vreme ceata tovarăşilor noştri de puşcă a început a se rări.

Unul câte unul, spre marea noastră durere, aŭ trecut pragul vieţeĭ şi astă-zĭ din ceĭ vechĭ am rămas numaĭ doĭ, marĭ şi laţĭ:

Dimitrie Rosetti şi eŭ. Ne uĭtăm unul la altul cu strîngere de inimă, dar de nărav tot nu ne lăsăm, căcĭ la cap de şi înălbiţĭ n'am prins minte, iar picioarele încă tot ne maĭ slujesc.

Să mă ierte cetitoriĭ dacă m'am intins poate prea mult asupra incidentelor vĕnătoreştĭ din viaţa mea. Asta-ĭ singura patimă ce mi-a maĭ rămas şi nu m'am putut opri de a-ĭ face cinstea cuvenită cât maĭ ţin condeiul în mână şi puşca în spate.

Sunt uniĭ care susţin că vĕnatul este un sport barbar şi întemeeat pe plăcerea de a varsa sînge. Eŭ cred că această patimă nu are drept stimulent dorul de a ucide numaĭ. Ea este foarte complexă şi izvorită din diverse alte sentimente care au rădăcinĭ adîncĭ în inima omuluĭ.

Maĭ întâĭ de toate e dragostea pentru natură.

Astfel farmecul largelor cîmpiĭ unde ochiuĭ şi mintea rătăcesc în voe, tainele codruluĭ adînc, aerul liber dătător de sana-

tate, atingerea cu natura în tot ce are ea mai dulce şi mai aspru, mai frumos şi mai înfiorător, uitarea de sine, viaţa primitivă care ne aminteşte traiul străbunilor, egalitatea complectă între tovarăşii de puşcă şi petrecerea lor în comun într'o intimitate frăţească unde sălăşlueşte numai voea bună, toate aceste sunt elemente care compun nobila şi barbătească pasiune a vênatului.

Nu e vênător care să nu fie iubitor de natură.

Alexandri a zis odinioară, că tot Românul e născut poet, eŭ adaog că e născut şi vênător. In adevĕr puţini sunt aceea care nu cunosc puternica emoţiune ce simte omul când, rezemat de copac în pustiul codrului, cu puşca în mână, cu ochii mari deschişi, aşteapta în bataia inimei apropierea dihaniei. — Acelora le lipseşte cea mai armonioasă coardă de la liră.

In zadar a zis un glumeţ ca pentru a

fi vênător, trebue să aĭ picioare bune şi cap sec. Dacă prin cap sec să înţelege dragostea natureĭ, plăcerea de a te departa de păcătoşiile lumeĭ şi a uita pentru un moment grijile vieţeĭ, atuncĭ declar că dintre toate capetele secĭ al meŭ este cel maĭ sec. Pacat numaĭ că picioarele încep a mê cam da de sminteală.

Şi doar nu sunt un hain, crud la inimă; abia pot să vêd taind un puĭ de găină, dar mărturisesc că simt o bucurie nespusă când mi se prezintă lupul saŭ mistreţul şi isbutesc să-l răpun, căcĭ este ceva instinctiv în om care-l stimulează la lupta cu fiarăle marĭ.

De altfel nu odată am lasat să treacă căprioara neatinsă, fermecat de frumuseţa formelor eĭ, nu odată m'am uitat cu puşca'n mână, spre marea nedomerire a prepelicarului meŭ, dinaintea splendoareĭ unuĭ asfinţit de soare şi această absorbire a fiinţeĭ mele în faţa maiestăţeĭ natureĭ am consemnat-o odinioară în câteva versurĭ pe care îmĭ permit a le pune din nou sub ochiĭ cetitorilor:

La vênat

Aruncăĭ puşca pe umăr, puşca mea cea cu noroc,
Luăĭ torba cu merinde, geanta cea plină cu foc,
Şi'ntovărăşit de câne, vechiŭ amic de vênătoare
Ce sburda de neastêmpĕr, apucăĭ peste ogoare.

O! să fi vĕzut ce falnic păream ast-fel pregătit!...
Cu-a mea armă, dragă soră, mĕ credeam nebiruit;
Inima-mĭ era ferbinte.., păşeam larg ca un viteaz;
Vaĭ de biotele dihăniĭ din fĕnaţe, de pe iaz!...

Pe selbateca natură, astăzĭ maĭ cu osebire
Voeam să se 'ntemeeze dreptul meŭ de stăpânire
Fulger, tunet, moarte crudă, toate le ţineam în mână;
Să culeg a mele laurĭ, torba-mĭ sta la îndĕmână.

Eară credinciosul câne ce mişcările-mĭ pândea
Cu isteaţa luĭ privire, vesel par'că îmĭ zicea:
„Sunt şi eŭ pe-aicĭ, stăpâne, gata să-ţĭ dau ajutor,
„Şi vênatul ce împuşca-veĭ să-l aduc l'al tĕŭ picior.

Condus decĭ de-al meŭ tovarăş, urmărit-am în sudoare
Vietăţile viclene pe la mirişti prin mohoare;
Când şi când în cuibul tainic pitpalacul se vestea;
Mierla'n frunză mistuită când şi când îĭ respundea.

Eată că, ajuns pe-o culme, eu mě uĭt şi věd în larg
Pănă'n zărĭ nemărginite a cămpiilor prelarg.
Pădurĭ, rîurĭ, lanurĭ, sate, toate mi se'nfăţişează
Linişţite, fericite într'o pulbere de raze.

Nicĭ de-un strop de sânge încă pajiştea nu e pătată,
Nicĭ de-un strigăt de durere pacea nu e tulburată;
Numaĭ cântec, armonie, dulce-a dragosteĭ suflare
Se revarsă 'n line valurĭ peste a câmpuluĭ rěcoare.

Acum soarele apune pe a ceriurilor scară,
El se duce să 'ncălzească alte neamurĭ, altă ţară;
Însă ca un rege darnic, la momentul de plecare
Ne desfăşur' atuncĭ toată uimitoarea luĭ splendoare.

Si, încetul cu încetul, věd sub ochiĭ meĭ că'nvie,
Cum un vis se vede numaĭ, marea lumeĭ feerie.
Norĭ ţesuţĭ în diamante, rîurĭ, lacurĭ de rubinĭ
Şi grădinĭ şi munţĭ de aur şi cascade de luminĭ.

Toate, toate încunună faţa soareluĭ divină,
Intreg cerul şi pământul maiestăţeĭ luĭ se 'nchină;
Fermecata mea privire aţintită-ĭ spre apus,
Si în lumĭ necunoscute simţesc sufletul meŭ dus.

Simţesc par'ca mea fiinţă ca-ĭ răpită 'n armonia
Sfântă ce mě împresoară, că atotputernicia
Mě înalţă, mě confundă cu minunile din ceriŭ,
Că věd firele ascunse care leagă sferĭ de sferĭ.

Că 'nţeleg legea eternă, aud earba care creşte,
Zbor pe aripa luminei care lumea ocoleşte,
Vĕd, simţesc şi pricep toate, sorb a tainelor izvoare,
De pe ochi-mĭ de pe minte vĕlul gros acum dispare.

Ear în neatinsul centru celor miĭ şi miĭ de stele,
Vĕd, un soare noŭ: e dorul, idealul vieţeĭ mele
Cum frumos mi se arată prin luminĭ de curcubeŭ,
Stăpânind intreaga lume, stăpănind şi visul meŭ.

Şi..- O, doamne !.., câte, câte marĭ minunĭ n'am maĭ vĕzut
Cât în visul cel de aur fost-a sufletu-mĭ căzut,
Ear când mĕ trezit din farmec, luna nopţiĭ rĕsărise.
Cânele stă lângă mine şi ironic par'că-mĭ zise :

„Ei stăpîne, bună treabă maĭ făcut-am împreună,
„Vai de vĕnătorul cela ce cu ochiĭ stă la lună ! . . . „
Eŭ îl netezesc pe spate, caut ciuda să-ĭ alin
Şi mĕ'ntorc cu toarba goală, dar cu sufletul meŭ plin.

Şi în drumul meŭ spre casă, păşesc leneş gânditor,
Greerul şi pitpalacul mĕ petrec cu cântul lor,
Aripatul şoarec face roţĭ fantastice în zare,
Eară eŭ nu uit nicĭ astăzĭ asfinţitul cel de soare.

IV

Când am plecat ca prefect la Dorohoĭ parintele meŭ me-a dăruit un echipaj complect: trăsură, caĭ, hamurĭ şi bicĭ. Făceam figură pe stradele oraşuluĭ cu caiĭ meĭ ceĭ murgĭ, cu coame rotate, care când se întindeaŭ la trap păreau că înoată, mânaţĭ de un viziteu chipeş ce părea înfipt pe capră. Tînăr cum eram, cu o faţă nu tocmaĭ respingătoare, cu musteţele resucite a resboĭ, învestit cu cea maĭ înaltă şi maĭ rîvnită funcţiune a statuluĭ în judeţ, eram, pot a zice fără să mĕ laud, personajul cel maĭ în vază. foarte încunjurat şi căutat maĭ ales în casele unde erau domnişoare de căpătuit. Ast-fel dulcea perspectivă de a dobândi o soacră îmĭ era deschisă pretutindene.

Insă gândul însuratuluĭ nu-şĭ făcuse încă drum în inima mea. Nu-mĭ sosise ciasul.

Aveam un apartament închiriat la al doilea rând în casele reposatuluĭ Iancu Anastasiu, un adevărat cuib de holteiŭ unde se a-

dunau toţĭ tineriĭ din oraş şi din împrejurimĭ şi mărturisesc că a trebuit să am o adevărată putere de voinţă sau maĭ bine zis un desgust înăscut contra joculuĭ de cărţĭ ca să nu mě molipsesc şi eŭ de această patimă, încunjurat cum eram de oamenĭ care nu cunoşteau altă petrecere de cât cărţile. Dar în schimb, precum ziseĭ, m'am dedat la o îndeletnicire maĭ estetică, la vechea mea dragoste de puşcă. Aceasta nu puţin a contribuit amĭ întări muşchiĭ, a mě împrieteni cu frumuseţele şi sělbătaciile natureĭ şi a mě inzestra cu o sumă de impresiunĭ care maĭ târziu s'aŭ cristalizat într'un şir de scrierĭ bune, rele nu ştiu, dar de sigur sincere şi izvorîte dintr'un simţimînt adevărat.

Cel maĭ mare eveniment ce mi s'a întâmplat în timpul administraţiuneĭ mele de acolo a fost vizita Princepeluĭ Cuza. Vě las să judecaţĭ ce mişcare, ce rescoală, ce ameţeală a produs această vizită într'un oraş mic şi liniştit ca Dorohoiul care din timpurile luĭ Mihaĭ Sturdza nu avusese fe-

cirea să vadă în zidurile sale o faţă domnească. Toată lumea îşi perduse capul. Nu mai era Dorohoiul cel sarac, nepopulat, monoton din toate zilele. O mulţime nebună foia acum pe strade şi dădea oraşului împodobit cu steagurî tricolore şi arcurî de triumf un aspect de mare sĕrbătoare. Par'că se trezise locuitoriî dintr'un lung somn şi acum se bucurau de viaţă. Şi nu era un entusiasm de comandă care mişca acea sumedenie de oamenî, ci era sincer, viŭ, pornit dintr'un adânc simţimînt de iubire pentru primul Domn al *Principatelor Unite*, era izvorît din paroxismul încă cald al frigurilor ce sguduise ţara în marea luptă pentru Unire.

Iar în ziua când Domnul a sosit, toţî locuitoriî oraşuluî fără osebire de sex, de vrâstă, de condiţiunî sociale i-au eşit înainte dincolo de barieră ca un puhoî ce inundă câmpia, şi nu voiŭ uita nicî odată uralele frenetice şi nesfărşite ce aŭ sbucnit din piepturile tuturora când a a-

pərut careta domnească încunjurată de o ceată de călăreţĭ ţăranĭ, trasă de opt caĭ de poştă care veneaŭ ca vêntul într'un nor de colb, în pocnitul de harapnice şi chiuitul surugiilor. Aşa ceva nu se maĭ vĕzuse în Dorohoĭ. Impunătoarea şi bărbătească figură a luĭ Vodă Cuza avea pe atuncĭ un farmec imens. El era primul Domn, după atâtea sute de anĭ, eşit din libera voinţă a poporuluĭ şi care întrunea pe capul seŭ ambele coroane a luĭ Stefan şi Mihaĭ.

El ni se înfăţişa ca o fiinţă providenţială, predestinată a ne înălţa neamul, ca un falnic curcubeŭ, prevestitor de zile frumoase după atâtea veacurĭ de restrişte. El nu era în ochiĭ noştri un om, era maĭ mult de cât un om, era întruparea vie a tuturor visurilor şi aspiraţiunilor noastre seculare.

In această aureolă îl vedea fie-care, aşa îl vedeam şi eu. Dacă Vodă Cuza maĭ tîrziu a respuns sau nu speranţelor ce erau

rezemate în el, dacă a fost sau nu la înălţimea mareĭ chemărĭ pentru care soarta îl destinase, nu sunt în stare să judec eu aicĭ. Istoria rece şi nepărtinitoare puind în cumpănă dreaptă faptele sale bune şi rĕle, îĭ va desemna locul ce i se cuvine în rândul Domnilor ţăreĭ. Eu, precum am zis şi altă dată, nu fac decât se reculeg amintirile mele personale şi să-mĭ reîmprospătez impresiunile de atuncĭ pe care nu le pot uita.

O zi şi o noapte a stat Vodă Cuza în Dorohoiŭ în care timp avuĭ ocaziune să-l văd de aproape de maĭ multe orĭ şi să apreciez distinsele sale calităţĭ. Pre cât era rece în recepţiunile oficiale, pe atâta era afabil şi prietinos în audienţile particulare. Avea simţimente democratice şi nu prea iubea aşa numita *elită socială* care a doua zi după urcarea luĭ pe scaun începu a-ĭ pune beţe în roate şi a-ĭ întinde felurite curse, pentru că în ochiĭ eĭ avea marele pacat originar de a nu fi făcut parte din *înalta protipenda*.

După plecarea luĭ Vodă Cuza orașul căzu earășĭ în liniștea sa obicinuită.

Pe atuncĭ cea maĭ mare vrednicie a unuĭ prefect era de a găsi oamenĭ care să primească a fi aleșĭ deputațĭ și senatorĭ.

Un singur drum la Bucureștĭ, dusul și întorsul, costa cel puțin o sută de galbenĭ, osebit că la plecare eraĭ aproape nevoit să'țĭ facĭ testamentul, căcĭ de multe orĭ trebuea să trecĭ rîurile când erau marĭ cu pericolul viețeĭ sau să staĭ zile întregĭ la malurile lor până la scăderea apelor.

Imĭ aduc aminte că odată nevroind să cheltuesc prea mult cu caĭ de poștă, am plecat cu diligența la Bucureștĭ și am fost prea fericit să ajung numaĭ cu câte-va cucue la cap și pete albastre pe trup după treĭ resturnăturĭ în cursul uneĭ călătoriĭ de treĭ zile și două nopțĭ.

Dar nu erau numaĭ greutățile drumuluĭ care împedecau pe proprietariĭ noștri de a primi mandate politice.

Eĭ de obiceiu şedeau la moşiile lor, maĭ ales în Moldova, şi afară de chestiunile cele marĭ care atingeau de aproape soarta ţăreĭ, precum a fost chestiunea *Unireĭ*, eĭ preferaŭ să se ocupe de gospodăriile lor, de cât să se ducă în capitală să voteze alb la alb şi negru la negru sau vice-versa. Nu le intrase boala politicianismuluĭ în măduva oaselor ca generaţiunelor de astăzĭ.

In întreaga ţară nu ştiu dacă erau pe atuncĭ două sau treĭ ziare politice, care şi aceste serveau maĭ mult la legatul gavanoaselor cu dulceţĭ şi astupatul ferestrelor sparte.

Ce diferenţă de ziua de astă-zĭ!

Dacă această diferenţă e în bine sau în rĕu nu mĕ voiŭ pronunţa. Orĭ ce stare de lucrurĭ în societăţile omeneştĭ are părţĭ bune şi răle. E de vĕzut numaĭ în care parte precumpăneşte binele şi în care rĕul. In tot cazul lumea nu stă pe loc; ea îşĭ face evoluţiunile eĭ în mod fatal şi dacă ţara de astă-zĭ nu se maĭ asamănă cu a-

cea de acum 35 saŭ 40 de anĭ, este că aşa a trebuit sa fie, orĭ cât am suspina dupa timpurile trecute a căror mare farmec, este ca se leaga cu tinereţele noastre. Nu cred însă că ar fi cine-va care să vree să întoarcă ţara la acele timpurĭ cu toata lumina poetica în care ne apar din depărtare.

Trec acum la momentul permutăreĭ mele din Dorohoĭ la Focşanĭ.

Cerusem sa fiu numit la Curtea din Focşanĭ, căcĭ dorinţa mea era să-mĭ fac o carieră în magistratură şi pentru acest scop chiar facusem prăpastiosul voiaj în diligenţă la Bucureştĭ. Lucrul a fost uşor de obţinut pentru că postul de prefect ce ocupam, era din punct de vedere politic maĭ însemnat şi maĭ bine platit de cât acel ce solicitam. Decĭ imediat ce a eşit decretul pentru infiinţarea Curţiĭ de Focşanĭ am şi fost numit.

Trebuea acum sa mĕ pregătesc de ple-

care. Aveam câte-va micĭ datoriĭ în Dorohoĭ şi osebit aveam nevoe de o sumă de banĭ pentru călătoria şi instalarea mea la Focşanĭ. Nevoind să mĕ adresez părinteluĭ meŭ, am crezut că cel maĭ bun mijloc de a realiza suma trebuitoare era să-mĭ vînd caiĭ şi trăsura.

Zis şi făcut.

In maĭ puţin de două zile puseĭ la buzunar suma rotundă de 200 galbenĭ zimţ.

Imĭ fixasem ziua pornireĭ, îmĭ încălărămasem gemandanele şi acum mĕ pregăteam să-mĭ fac vizitele de ziua bună la prietiniĭ şi cunoscuţiĭ meĭ din Dorohoĭ, când iată că auzind de strămutarea mea la Focşanĭ, o sumă de Botoşenenĭ venirĕ să mĕ vadă şi anume: Nicolaĭ Cananău, Iorgu Hermeziu, Iancu şi Mateĭ Rosetti, Bobeica pe lângă care se maĭ adunarĕ şi alţiĭ din Dorohoĭ. Toţĭ aceştia ca şi mine eraŭ tinerĭ pe vremea aceea, le sburda şi nu ştiaŭ cum să-şĭ cheltuească timpul şi paralele de care nu duceaŭ lipsă.

După o masă bine stropită dată în onoarea lor în apartamentele mele de burlac, se încinsese un joc năstruşnic la care galbenii treceaŭ cu grămada dintr'un buzunar într'altul cât aĭ scapara din degete. Iar eŭ nepăsător ca de obiceiu mě amestecam în vorbele şi şăgile lor, îmĭ pipăeam din când în când cele două făşicurĭ cu galbenĭ din buzunar, dar nu luam parte la joc.

— Fă-ne cinstea gazdeĭ, îmĭ zise Cananăŭ cu aer ademenitor, că doar esti cusut cu galbeniĭ prinşĭ de pe echipajul babacăĭ. Pune pe o carte macar preţul biciuluĭ care era o vechitură şi nu facea maĭ mult de o carboavă.

— Bine zicĭ!... Haĭ sgârcitule!... Pune preţul biciuluĭ adaose Hermeziu; orĭ îl perzĭ, orĭ îl îndoeştĭ.—Unde nu merge o carboavă!—

— Aşĭ!.., întimpină Iancu Rosetti, vroind să mě aducă la *ambiţie.* El dac'a perde o carboavă se spânzură; îl ştiu eŭ ce taçâm de om e.

Şi aşa începurĕ cu toţiĭ să mĕ hărţu-ească care'n dreapta, care'n stînga, iar eŭ m'am ţinut, cât m'am ţinut, până când m'a luat apa, şi am pus o carboavă. Nu era să piară lumea pentru o carboavă!

Am pus şi am perdut.

Pe atuncĭ galbenul se socotea la cărţĭ treĭ carboave! Neavînd cu ce plăti, căcĭ nu aveam mărunte, am pus carboava la pace şi ear am perdut.—Am ramas prin urmare dator cu două carboave. Atuncĭ în loc să risc ca un om cuminte a treia carboavă şi în caz de perdere să daŭ galbenul, să mĕ mîntuĭ, am pus amîndouă carboavele la pace ca să mĕ despăgubesc maĭ repede şi să maĭ câştig o carboavă.—Ce Dumnezeŭ! gândii eŭ, n'o să perd de treĭ orĭ în şir că doar n'am jupit pisicĭ, după vorba cartoforilor.

Am perdut şi a treia oară.

Eram acum dator cu patru carboave.

Incepu să fearbă sîngele în mine.—Plătiĭ galbenul şi maĭ rămăseĭ dator cu o car-

boavă.- Această ultimă carboavă pentru mine a fost clenciul dracului.—Vroind s'o recâştig, am dat mereŭ înainte, perzînd un galbăn, doĭ, treĭ, zece, cincĭ-spre-zece aşa în cât musafiriĭ meĭ prinseră să se minuneze de goana ce mĕ urmărea.

— Destul, dragă Nicule, îmĭ zise Cananaŭ pe care-l mustra cugetul că mĕ îndemnase la joc.

Eŭ însă nu vedeam nimic dinaintea ochilor. Stăpânit de ciuda perdereĭ, şi de dorul de a'mĭ întoarce paguba, jucam orb înainte, infierbîntat la culme, şi de ce perdeam, de ce puneam maĭ gros pe carte. Îmĭ eşisem cu totul din fire.— Aveam simţimîntul omuluĭ care lunecă la vale fără să se poată opri.

Atuncĭ oaspeţiĭ meĭ vĕzînd că treaba se îngroaşă, au cercat toate chipurile, trebue să o recunosc, de a mĕ face să reintru în mod onorabil în baniĭ meĭ, preschimbând mereu cărţile jucate cu altele nouĕ şi alternând cu mine de maĭ multe orĭ la fa-

cerea bancului; însă toate au fost în zadar. Roata norocului nu s'a întors în favoarea mea. Am perdut în vr'o trei ciasuri cea din urmă para din pungă; am ramas dator în oraş şi fără mijloace de a mě putea duce şi instala la Focşani. Mai proastă situaţiune nu se putea!... Scump a fost preţul biciului şi scump a fost plătită cea dintăi încercare a mea la norocul cărţilor! Am trebuit să fac o datorie nouă ca să plătesc pe cea veche şi să pot întreprinde calatoria la Focşani. Nici vorbă nu putea fi de a mě abate la Falticeni ca să alerg la ajutorul tatălui meu, de oare ce n'aş fi putut justifica vênzarea echipajului şi întrebuinţarea banilor.

Dar această perdere care m'a facut atunci să vars sudori de necaz şi să petrec o noapte fara somn, a fost pentru mine de un nepreţuit folos, de oare ce m'a desgustat pentru totdeauna de a mai pune mâna pe cărţi, în cât pot zice cu mândrie ca preţul biciului n'a mai sporit până'n

ziua de astăzĭ cu un ban macar.—Mulţămesc luĭ Dumnezeŭ că s'a întîmplat aşa!

A quelque chose malheur est bon.

V

La Focşanĭ!... La Focşanĭ!... A strigat odinioară marele Michail Cogălniceanu de pe tribuna parlamentuluĭ Moldoveĭ cu voacea sa înfocată care electriza mulţimea pe când lupta pentru Unire ajunsese la paroxism.

La Focşanĭ, la Focşanĭ mergeam acum şi eŭ într'o birjă hârbuită din Dorohoĭ, trase de patru caĭ slabĭ, hămisiţĭ a căror coaste le puteai numara de-o poştă şi care mergeau în trap mărunt, fara sporĭ de mi se părea că stau pe loc.

Dupa treĭ zil· de-o călătorie ostenitoare prin colbul drumuluĭ urmărit de arşiţa soareluĭ şi de părerea de rĕu pentru ceĭ 200 galbenĭ perduţĭ, am ajuns în fine la Focşanĭ.

Nu ştiu de ce îmĭ închipueam că Foc-

şanii este un oraş mai deosebit decât cele lalte, fiind-că servise de hotar între amîndouă ţerile şi era locuit pe jumatate de Moldoveni şi jumatate de Munteni. Noutatea este totdeauna atrăgătoare şi de natură a lovi închipuirea. Dar ce să zic ?... Dacă la sosire am avut decepţiuni în privinţa frumuseţei oraşului, am fost însă răsplătit prin primirea caldă şi prietenească ce am întimpinat din partea locuitorilor. Toate casele îmi erau deschise atât mie cât şi celorlalţi membri ai Curţii de Apel. Pretutindene eram invitaţi cu o deosebită amabilitate la toate petrecerile ce se dădeau, căci Curtea atunci înfiinţată pe lângă foloasele materiale ce aducea oraşului, aducea şi un contingent numeros de tineri care însufleţiau societatea. Mě împrietenisem cu deosebire cu familiile Tufelcică, Robescu, Apostoleanu, Dăscălescu şi Stamatin în casele cărora întalniam ospitalitatea cea mai cordială şi îmi petreceam tot timpul ce îmi rămânea liber.

Unul dintre tinerii atunci mai în vază era Iorgu Dăscălescu, un băet frumos, inteligent şi cât se poate de hazliu. Unde se ducea umplea casa de veselie. Avea un deosebit talent pentru pictură ; era bun înotător, bun călăreţ şi făcea gimnastică ca un acrobat. Vĕ închipuiţi ce succes trebuea să aibă pe lângă sexul frumos.

El avea un frate mai mic, Nicu, de asemenea nostim şi cum se cade, însă foarte distras şi original. A fost mulţi ani în magistratură şi era bine notat ca judecător. Dar se povesteşte despre dânsul multe anecdote hazlii care chiar de n'ar fi adevarate se potrivesc însă foarte bine cu originalitatea caracterului sĕu.

Iata una :

El judeca un proces la tribunalul de ocol. Abia pledase una din părţi, că se prezintă în sala de şedinţe un prieten a lui căruia îi promisese să-l întovărăşască la o petrécere oare-care.

— Haide, mai curînd ! îi zise prietenul.

— Indată !.. Respunse gravul magistrat. Să mântui *fleacul* ista de proces şi vin.

Mare ilaritate în public şi între părţile impricinate.

Incă una:

El judeca un proces penal tot la tribunalul de ocol. Intre marturĭ figura un oaré-care Ion a Ilincăĭ. Uşierul îl strigă în glas mare şi un om se prezintă sfiicios în sala de şedinţe.

— Cum te chiamă ? Il întrebă judecătorul.

— Conaşule să mĕ iertaţĭ, am să vĕ spun ceva.

— N'aĭ să-mĭ spuĭ nimic. Răspunde cum te chiamă.

— Ion a Ilincăĭ.

— Câţĭ anĭ aĭ ?

— Conaşule, mĕ rog de iertare... dar....

— Tacĭ din gură când îţĭ zic ! Câţĭ anĭ aĭ ?

— Să trăiţĭ !... 45 anĭ..., da....

— Nu lungi vorba ! Spune eştĭ rudă cu acuzatul ?

— Cu cine?

— Cu acuzatul cel de colo care a furat nişte găinĭ.

— Să mĕ ferească Dumnezeu. Nu-l cunosc nicĭ din tată nicĭ din mamă.

— Pune mâna pe cruce!

Bietul Ion se execută de voe, de nevoe după ce se scarpină în cap de necaz.

— Zi după mine: jur!

Jur!

— Inaintea luĭ Dumnezeu şi a oamenilor.

— Inaintea luĭ Dumnezeu şi a oamenilor.

— Că voĭ spune tot adevĕrul şi nimic de cât adevĕrul. Aşa să-mĭ ajute Dumnezeu!

Ion ameţit, repetă inconscient jurămîntul din cuvînt în cuvînt.

— Eĭ, acuma spune ce ştiĭ?

— Apoĭ, conaşule, eu sunt rândaşul de la sora D-v coana Ruxanda, şi am venit să vĕ spun că vĕ pofteşte la masă.

Tablou!

In grădina bătrînuluĭ Stefan Dăscălescu, părintele acestor doĭ fraţĭ, am organizat o tragere la ţintă cu pistolul unde mĕ exer-

citam foarte des în tovărăşie cu fiul seŭ Iorgu, un trăgaciŭ de frunte, şi cu colegul meu de la Curte Theodor Botez, un Sucevan cu care copilărisem împreună.

La tir Iorgu Dăscălescu ne bătea pe toţĭ. Pe o poartă mare care ne servea de ţintă, însemnăsem cu cărbunele un punct central şi împrejurul punctuluĭ treĭ roţĭ.

Eĭ bine, Dăscălescu nimerea maĭ totdea-una centrul la 25 de paşĭ, eu nu eşeam maĭ nicĭ odată din cercul cel mic, iar Botez nu nimerea nicĭ odată în poartă.

Şi tocmaĭ cu Theodor Botez a trebuit fără voia mea să am o ceartă şi un duel. El s'a înamorat de o domnişoară căreia i-a cerut mâna, dar ne fiind agreat şi-a închipuit că eu i-aşĭ sta în cale. Fara să maĭ cerceteze, să se convingă dacă într' adevĕr eu eram rivalul preferit, într'un acces de gelozie, mĕ provocă în duel trimeţindu-mĭ o scrisoare prin care, nicĭ maĭ mult nicĭ mai puţin, îmĭ declara că loc pentru noĭ doĭ nu este în lume şi că prin urmare lupta are se fie pe moarte.

El nu admitea cazul nevinovăţieĭ mele şi nu vroia să ţie samă de nicĭ o declaraţiune saŭ probă din parle-mĭ că nu am fost întru nimic amestecat în neizbânda luĭ amoroasă. De aceia am fost silit, sub pedeapsa de a trece drept un fricos, să-mĭ constituĭ marturiĭ şi să ies pe teren.

Nu m'a tulburat însă de loc provocarea luĭ Botez.—Nu doar că duelul nu este tot-deauna un incident serios în viaţa unuĭ om, dar pentru că nu-mĭ puteam închipui că el care în exerciţiile noastre cu pistolul nu nimerea o poartă, are să mĕ nimerească tocmaĭ pe mine care-ĭ prezentam o suprafaţă de zece orĭ maĭ mică, şi maĭ ales când în faţa sa era să se afle nu o ţintă, ci un adversar inarmat ca şi dînsul şi cu mult superior luĭ în meşteşugul trageriĭ cu pistolul.—Aveam decĭ 99 şanse la 100 să ies teafăr din această încercare.—De aceea în loc să fac ca toată lumea, să las o scrisoare de iertare părinţilor meĭ în cazul nenorocit al căderiĭ

mele pe teren, eu m'am culcat liniştit şi am dormit un somn adînc şi neîntrerupt până a doua zi cînd m'au deşteptat marturiĭ.

Nu aşĭ putea maĭ bine să-mĭ exprim mişcările sufletuluĭ în acest ciudat moment al vieţeĭ mele de cât reproducând întocmaĭ un pasaj din novela mea *Ura din copilărie* care este icoana exacta a celor simţite de mine în peripeţiile acestuĭ duel a căruĭ amintire a influenţat scrierea mea:

„A doua zi merseĭ fără batae din inimă „la faţa loculuĭ într-o poeniţă din pădurea „invecinată cu oraşul şi mărturisesc în cu„get curat că toată înscenarea dueluluĭ „îmĭ păru o comedie demnă de rîs.—In„carcarea şi alegerea pistoalelor, numa„rarea paşilor, luarea poziţiunelor noastre „faţă în faţă, aerul serios şi preocupat al „marturilor, în loc să mĕ mişte, mĕ făceau „să surîd, nu doar că vroiam să mĕ arăt „voinic, ci pentru că eram încredinţat că „toate aceste sunt numaĭ nişte forme

„goale din care nu are sa easă nimic, —
„Când veni momentul comandeĭ: una,
„două, treĭ... eu luaĭ la ochĭ un trunchiŭ
„de copac şi îl lovii, iar Botez me luă
„pe mine la ochiŭ dar lovi un alt trunchiŭ
„de copac; apoĭ onoarea fiind satisfăcută
„după formele admise, ne-am dat mâna
amândoĭ şi fără nici o explicare ne-am
împacat.

Nicĭ vorba numaĭ era acum de duel pe moarte; las că marturiĭ din capul loculuĭ n'aŭ admis una ca aceasta, ne fiind nicĭ un motiv serios, dar nicĭ el n'a maĭ insistat de oare-ce nerviĭ luĭ se descarcaserĕ la primul schimb de gloanţe şi el era acum bucuros că a eşit cum a eşit din beleaua în care întrase cu atâta nesocotinţă.

Maĭ târziu incredintîndu-se el însuşĭ de absoluta mea nevinovăţie în această afacere, de oare-ce zina visurilor luĭ cocheta cu un al treilea, mi-a cerut scuze şi am ramas prietenĭ ca dintâĭ.

La Focşanĭ mergeam câte odată la vĕnat cu un locotenent de infanterie care avea asupra mea marele avantaj că era foarte nalt, de aproape doĭ metri, şi putea cu înlesnire să vêneze prepeliţile şi potârnichile prin lanurile de popuşoae unde eu nu vedeam nimic.—Nu pot uita nicĭ astă-zĭ o întâmplare nostimă ce am avut cu el în nişte ogoare ţărăneştĭ.

Eu şi cânele meŭ osteniţĭ ne odihneam şi ne uscam la soare pe un moşinoĭ. El întrase în nişte popuşoae şi trăgea la focurĭ de se spărgea; când iată că un ţaran atras de împuşcăturile luĭ alergă furios înspre mine.

— Da bine cucoane, îmĭ zise el, nu-ĭ pacat de Dumnezeŭ să ne stricaţĭ ogoarele ca să vĕ faceţĭ gustul de a ucide o vrabie!

— Ce stricaciune poate să-ţĭ facă un om şi un câne în popuşóe? i-am răspuns eu.

— Nu-ĭ vorba de d-neta, da uite la Domnul cel gulerat de colo care a întrat

calare în mijlocul lanuluĭ—Heĭ! Domnule fugĭ cu calul de acolo!....

Atuncĭ un hohot de rîs mĕ năpădi.

— Știĭ unu badi, haĭ cu mine la dînsul să-ĭ luăm calul.

Românul se prinse bucuros, dar cînd ajunse aproape de locotenent şi-l vĕzu întrecând cu capul toate vîrfurile popuşoaelor a stat uimit şi şi-a făcut cruce.

- Aşĭ fi jurat cucoane că-ĭ calare adause el rîzînd. Nu fie de deochĭ!.. naltuţ flecăŭ.... se vede că a ploat când l'a născut maica-sa.

— Da, a cam ploat, îĭ respunseĭ eŭ, punîndu-ĭ un bacşiş în palmă; ear el s'a departat mulţumit repetând: halal flecăŭ! Sigur în biserică el vede peste capetele tuturor ce face popa în altar.

Intr-una din primele zile a luneĭ Iulie primiĭ o telegramă din Falticenĭ prin care fratele meŭ Mateĭ mĕ chema să-l întovărăşesc la Dorna-Vatra din Bucovina unde mediciĭ îl rînduiserĕ să facă băi ferugi-

noase. Fiind că intrasĕm în vacanţele de vară plecăi imediat la Fălticeni, şi acolo din întîmplare găsiĭ un evreŭ birjar din Bucovina care se oferi pentru suma de zece galbenĭ să ne ducă într'o singură zi la Dorna-Vatra.

Am plecat într'o vinerĭ foarte dimineaţă pe când abia se lumina de ziuă.

Am mers patru oare până la Gura-Homoruluĭ pe o splendidă şoşea având în toate părţile o privelişte încîntătoare despre care voiŭ vorbi maĭ pe urmă. Acolo birjarul a odihnit caiĭ şi am plecat înainte. Maĭ aveam încă de două orĭ pe atâta drum. Am observat însă că de ce înaintam, de ce caiĭ îşĭ micşuraŭ trapul aşa în cât mergând astfel era cu neputinţă să ajungem sara în Dorna-Vatra.

— Haĭ maĭ iute jupâne, c'o s'înoptăm, îĭ spuseĭ eŭ.

— Eu nu sunt jupân, respunse suparat birjarul.—La noĭ în Austria se zice Domnule.

— Eĭ bine, Domnule. Dacă mergem aşa n'ajungem desară în Vatra-Dorneĭ.

— Vom vedea.

Tăcuĭ în speranţă că maĭ în colo va iuţi el caiĭ.- Dar par'că făcea într'adins; caiĭ lasaţĭ în voe din ce în ce slăbeaŭ mersul înaintînd ca culbecul, ear el de loc nu-ĭ îndemna nicĭ cu gura nicĭ cu biciul.

— Da ceĭ asta, Domnule, vr'aĭ s'ajungem mâni dimineaţă la Dorna-Vatra?

— Bine, Bine.

El pronunţă acest „bine, bine“ cu o flegmă şi o nepăsare revoltătoare.

— Ascultă, jupâne îĭ zise frate-meŭ apăsând asupra acestuĭ din urmă cuvînt. Dacă nu te ţiĭ de tocmală nu-ţĭ dăm nicĭ o para.

— Asta nu-ĭ pe voea D-tale.

Cu cît caiĭ îşĭ domoleaŭ mersul cu atât el devenea maĭ obraznic. Ne trebuia o răbdare de înger ca să nu facem explozie.

Eŭ unul drept să spun îmĭ muşcam limba de frica să nu scap un cuvînt neparlamen-

tar care m'ar fi obligat apoĭ să trec de la vorbe la fapte.—Cînd deodată auziĭ tbrrr... Ce era? Ajunsesem dinaintea unuĭ han singuratic în mijlocul drumuluĭ unde jidanul opri trăsura.

Era pe la 5 oare dupa amează-zi.

— Ce vraĭ să facĭ alt popas aicĭ? îl întrebaĭ eŭ.

— Nu, respunse birjarul scurt.

— Atuncĭ de ce te-aĭ oprit.

— De ce m'am opriiiit? Ca să dormim la noapte aicĭ, pentru că acuşĭ intrăm în sabaș.

Ce sabaş, jupâne.—Aşa ne-a fost vorba? Pleacă îndată că de nu, păţeştĭ ruşinea cu noĭ.

— Ha... a...! ce spuĭ?... Uiţĭ că aicĭ nu suntem la Moldova.

— Pleacă că te cîrpesc, adause frate-meŭ care din cauza boaleĭ luĭ era maĭ nervos.

— Ha-a-a-a! Ia să vĕd mĕ rog cum aĭ să mĕ cîrpe-e-ştĭ!

In aceiaşĭ clipă auziĭ o zdravănă palmă resunând pe obrazul birjaruluĭ, aşa de zdravănă ca i-a căzut pălăria şi chitia de pe cap.—Atâta me-a trebuit şi mie!

Imediat îl loviĭ şi eŭ cu aceiaşĭ furie pe celalalt obraz în cît faţa jidanuluĭ căpătă o coloare stacoşie par'c'ar fi fost sulemenită. Eŭ de altfel nu sunt un om pornit, supus la accese de iuţală. Mărturisesc însă că în acel moment nu maĭ ştiam ce fac molipsit fiind de furia frateluĭ meŭ.

— Ha-a-a-a! Dv. mĕ bateţĭ, mĕ ucideţĭ ca'n codru!... urlă jidanul exasperat. Las că voiŭ învăţa eŭ!... Iţĭ vedea Dv. cum se bat oameniĭ la noĭ. Hi!.. strigă el biciuind caiĭ care porniră în trap mare.

Şi astăzĭ cînd mĕ gândesc la această intîmplare din viaţa mea, îmĭ vine să rîd, însă tot odată recunosc marea noastră imprudenţă de a fi comis asemenea acte de violenţă într'o ţară străină maĭ ales. Dar par'că poţĭ să le facĭ toate cu socoteală şi cu mintea limpede! Atuncĭ n'ar maĭ fi

greşelĭ pe oamenĭ şi n'ar maĭ fi judecătorĭ.

De-acuma ce-o fi, să fie, gândiĭ în mine Lucrul e făcut şi nu se maĭ poate întoarce.

Mâna jidanul, mâna de olac, par'că nu eraŭ caiĭ şi trăsura a luĭ.

Era vederat că el voea să ajungă cât maĭ curînd unde-va unde să găsească un post de poliţie pentru a se jălui.

Am mers aşa vr'o două oare bune pe şoseaua cea frumoasă care străbatea munţiĭ ca un şarpe, când în sfarşit în spre sară în plin sabaş ajunserĕm la Pojorita, un mic sătulean unde jidanul se opri dinaintea unuĭ han. Repede el se coborî de pe capra trăsureĭ şi prinse cu multă grabă să deshame caiĭ.

Atuncĭ eŭ, înţeles fiind cu frate-meŭ, săriĭ din trăsură şi plecaĭ să găsesc localul de poliţie; iar el remase cu birjarul ca să-l facă să piardă cît maĭ mult timp cu caratul bagajuluĭ în odae şi aşazatul cailor în grajd.

Pe atuncĭ aveam picioarele iuțĭ și vorbeam bine limba germană.—In câteva minute mĕ aflaĭ dinaintea uneĭ fețe polițieneștĭ bună de fotografiat. Inchipuiți-vĕ un om încrețit, posomorît, cu nișt sperncenei marĭ, sburlite de-ĭ acopereaŭ ochiĭ pe jumatate, cu un nas cât o patlagică plin de negeĭ, cu niște musteţĭ țăpoșe, roase de halbele de bere, și care ținea într'un colț de gură o lulea voluminoasă cât și nasul luĭ iar prin celalalt colț de gură scuipa pintre dințĭ la un metru depărtare.

El sta pe un scaun de lemn picior peste picior cu un aer neprietenos și pufăea și scuipa, și scuipa și pufăea.

— Ce vroeștĭ, îmĭ zise el cu un glas răstit și răgușit ca dintr'o pivniță.

— Am venit să mĕ jeluesc.

— Contra cuĭ?

— Contra mea.

— No! ce-ĭ asta?

— Am făcut o greșală, Domnule, și vin să mĕ denunț eu singur, sprê amĭ primi pedeapsa ce veĭ socoti că merit.

I-am istorisit decĭ toată daravera cu evreul, cum ne-am tocmit cu dînsul, cum nu s'a ţinut de tocmală, cum s'a obrăznicit cu noĭ şi în fine cum scoşĭ din fire i-am dat două palme.

In măsura în care eŭ îĭ istoriseam, faţa luĭ se descreţea.

— Şi câţĭ banĭ iĭ plătiţĭ până la Dorna Vatră ?

— Zece galbenĭ, Domnule.

— Donner, Wetter! Asta este colosal!

In acel moment iată şi evreul care venea cu perciuniĭ fâlfâind în vênt.

— Domnule poliţaĭ, gewalt! gewalt! M'a necinstit, m'a bătut, m'a omorît, striga el cât îl lua gura, arătând spre mine.

— No.. No.. Langzam. — Fară vuet. Spune mĕ rog ce a fost.

Insă jidanul de pornit ce era se'ncurcă în vorbă, repeta aceleaşĭ cuvinte de zece orĭ, se văicara ca şi când ar fi fost pe moarte, în fine făcea un scandal de începuse Neamţul iarăşĭ a se încreţĭ.

— No ?.... Schon recht!.... Respunde mĕ rog dacă te-aĭ tocmit cu zece galbenĭ şi cu condiţia să ajùngĭ în astă-sară la Dorna-Vatra.

— Da.

— Pentru ce dar aĭ vroit să petrecĭ noaptea în drum ?

— Pentru că dam de sabaş şi d-lor tot una le era să ajungă în astă-sară sau mânĭ dimineaţa la Dorna-Vatra.

— A! zo!...

Atuncĭ el luă o filă de hârtie, o umplu cu un proces verbal scris nemţeşte pe care mi-l dădu să-l citesc şi să-l subscriŭ ceea ce am şi făcut, apoĭ îmĭ zise: „Domnule eştĭ condemnat să plăteştĭ straf doĭ fiorinĭ, domnuluĭ harabagiŭ“.

— Doĭ fiorinĭ! strigă jidanul desperat. Cum numaĭ doĭ fiorinĭ face cinstea mea ? Asta-ĭ judecată mĕ rog ?

Ah! acum te obrăzniceştĭ cu mine, observă Neamţul. Acum înţeleg eŭ ce-a trebuit să fie cu d-lor. Ia umflaţi-l mĕ rog şi duceţi-l la Obacht.

In acelaşĭ moment doĭ guleraţĭ îl înşfăcarĕ de subsuorĭ şi fara aĭ maĭ da ragaz de vorbă îl brîncirĕ afară şi-l puserĕ la închisoare.

Toata noaptea a stat jidanul la rĕcoare, nebăut, nemâncat şi nedormit până la resăritul soareluĭ şi a doua zi a trebuit să vin eŭ să mĕ rog de Neamţ ca să-ĭ dee drumul.

Iar Neamţul când l'a vĕzut în ochĭ i-a făcut o straşnică lecţie dându-ĭ cu degetul pe la nas şi ameniţindu-l că în caz de a se maĭ obrăznici cu noĭ va fi şi maĭ aspru pedepsit !

Eĭ! Doamne ! Bine a zis cine a zis c frica e din raĭ. Să-l fi vĕzut a doua zi pe jidan cum umbla de pîşin, cum era de dulceag cu noĭ, l-aĭ fi legat la rană. Ne-a dus până'n Vatra-Dorneĭ ca pe palme.

Am scapat eftin din aceasta încurcătură în care intrasem fără voe, dar pe care în viaţa mea n'am maĭ repetat-o.

VI

Ştiut este că în oraşele micĭ fie-care om se ocupă maĭ mult de casa vecinuluĭ decît de a luĭ proprie. Nu poate cineva mişca dintr'un deget sau strănuta fără ca acest fapt să nu fie îndată cunoscut, comentat şi criticat de toată lumea. Dar maĭ ales cînd acel cineva e membru de Curte şi a avut un duel din cauza uneĭ femeĭ

O! Un asemenea mare eveniment era în stare să ocupe un şfert de secol pe neocupaţiĭ locuitorĭ din Focşanĭ.

Pentru a nu maĭ fi decĭ în gura lumeĭ, am cerut şi obţinut, nu fără oare-care greutate, strămutarea mea la Curtea de apel din Iaşĭ.—In Iaşĭ aveam camarazĭ de şcoală, colegĭ din foasta Curte de Intăriturĭ şi foarte multe rude. Eram ca acasă.

Nu tarziu după instalarea mea în noua funcţiune am fost desemnat să prezidez cea întâĭ Curte cu juraţĭ care s'a în-

fiinţat în Iaşĭ după noua lege de procedură penală.—Instituţiunea juraţilor întrodusă atuncĭ în ţară era cu totul necunoscută şi aţiţa în mare grad curiozitatea lumeĭ.

Eram foarte emoţionat, nu vorbisem nicĭ odată în public şi asupra mea cădea toată sarcina conducereĭ procesuluĭ, interogarea acuzatuluĭ şi a marturilor, facerea rezumatuluĭ, într'un cuvînt inscenarea întreguluĭ aparat al judecăţeĭ. Era o adevărată reprezentaţie teatrală care se desfăşura înaintea publiculuĭ şi în care eu aveam primul rol, cu deosebire că drama ce se juca în socoteala acuzatuluĭ era reală şi nu fictivă.

Acuzatul, dat judecăţeĭ pentru omor rezultat din batae se numea *Alexandru Ioan*, coincidenţa nenorocită cu numele luĭ Cuza Vodă. Uniĭ ziceau că această coincidenţă nu-ĭ a bine pentru Domnul ţăreĭ. In tot cazul a fost a bine pentru acuzat de vreme ce a eşit achitat din mînele juraţilor.

In acel timp se petreceaŭ în Bucureştĭ lucrurĭ ciudate; era în aer ceva neliniştitor. Un ziar revoluţionar *Clopotul* redactat în străinătate de un comitet secret se întroducea din când în când şi se împărţea clandestin în ţară, predicând făţiş resturnarea luĭ Vodă Cuza. Intrunirĭ secrete aveaŭ loc în Iaşĭ la care luaŭ parte persoane cunoscute anume venite din capitală şi tocmaĭ findcă nu transpira nimic din conciliabulele lor, lumea se întreba îngrijită ce scop aveau acele întrunirĭ.

O atmosferă grea apasă asupra spiritelor; aveam simţimîntul intim ca întreaga stare de lucrurĭ clădită la 5 şi 24 Ianuarie se razimă pe un vulcan.

Pe lângă nemulţemiţiĭ în contra luĭ Vodă Cuza care se agitau şi nu se sfiau de a spune pe faţă că doresc căderea luĭ, erau separatiştiĭ care rîdicau capul şi căutaŭ să aţîţă ura între Moldovenĭ şi Muntenĭ.—In fine acest presimţimînt general

despre o apropieală catastrofă se realiză în ziua de 11 Fevruarie 1866, când sosi la prefectura de Iaşĭ telegrama oficială din capitală prin care se anunţa detronarea luĭ Vodă Cuza şi instituirea Locotenenţeĭ Domneştĭ compusă din generalul Neculaĭ Golescu, Lascar Catargiu şi colonel Neculaĭ Haralambie. Această ştire a fost primită de public cu o adevarată consternare, nu atât din cauza simpatiilor numeroase ce Vodă Cuza avea în Iaşĭ unde fusese ales şi unde îşĭ petrecuse aniĭ tinereţilor, cât din cauza nesiguranţeĭ în viitor, a prăpastieĭ ce se deschidea dinaintea ţerilor abie unite şi încă nu destul de bine contopite.

Câte nu se puteau întâmpla din cauza multelor interese private atinse prin faptul Unireĭ, a competiunelor la Domnie, a influenţilor streine rĕu voitoare.

Intrasem într'un necunoscut încarcat de cele maĭ marĭ pericole şi o groază cuprinsese toate inimile.

In această situaţiune, câte nenorocirĭ n'ar fi putut să cadă pe biata ţară dacă oamenii încercaţĭ de la 1848 care prin muncă şi sacrificiĭ au realizat *Unirea*, visul secular al neamuluĭ nostru, n'ar fi prezidat şi de astă dată la destinele ţereĭ.

Cu un an şi maĭ bine înainte de detronarea luĭ Cuza şi ânume la 5 Iunie 1865 un pact s'a încheiat între Grigorie Brancoveanu, Ioan Brătianu, Constantin Brăiloiŭ, Dimitrie Ghica, Ioan Ghica, Anastasie Panu, Constantin Rosetti şi Gheorghe Ştirbeĭ, care suna ast-fel:

„Noĭ subsemnaţiĭ considerând situaţiunea „politică şi geografică a ţăreĭ şi interesele „sale atât din lăuntru cât şi din afară, „având în vedere voturile emise în „1857 direct de naţiune care a subscris „cele patru puncte precum şi voturile Di„vanurilor ad-hoc din 1857 şi ale adună„reĭ elective din Iaşĭ din 5 Ianuarie 1859, „am luat între noĭ îndatorirea ca în caz „de vacanţă de tron, vom susţinea prin

„toate mijloacele alegerea unuĭ Principe
„strein din familiele domnitoare din occi-
„dent. Ne angajăm a vota pentru un Prin-
„cipe strein, şi a stărui în acest vot până
„la a luĭ realisare."

La acest pact subscris de patru eventualĭ pretendenţĭ la Domnie au aderat maĭ târḑiŭ şi alţĭ oamenĭ politicĭ din toate partidele, ast-fel că în ziua de 11 Februarie 1859 locotenenţa Domnească de maĭ înainte desemnată, a luat cârma ţăreĭ fără nicĭ o neînţelegere între resturnătoriĭ luĭ Cuza.

Asemenea s'a constituit fără nicĭ o greutate ministeriul compus din:

Ioan Ghica preşed., şi	Ministru de	Exter.
Dimitrie Ghica	„	Interne
P. Mavrogheny	„	Finanţe
I. Cantacuzin	„	Justiţie
Dimitrie A. Sturdza	„	Lucr.-Publice
C. A. Rosetti	„	Instr. Publice
Maior Dimitrie Leca	„	Rezboiŭ

Tot odată pentru a nu se lasa joc liber

intrigilor din lăuntru şi a se opune puterilor, un fapt împlinit asupra căruia e tot deauna mai greu de a se reveni, ambele corpurĭ legiuitoare, cameră şi senat, au proclamat în aceiaşĭ zi în unanimitate de Domn pe comitele Filip de Flandra, fiul Regeluĭ Leopold I al Belgieĭ. Aicĭ e locul să spunem astă-zĭ când suntem departe de acele timpurĭ şi putem prin urmare judeca lucrurile cu sânge rĕce şi nepărtinire, că detronarea luĭ Vodă Cuza a fost un bine şi un noroc pentru ţară şi aşa trebue s'o privim chiar dacă dînsul n'ar fi rîdicat în contra-ĭ nemulţumirĭ în ceĭ din urmă anĭ aĭ Domnieĭ luĭ; căcĭ el fiind Domn pe viaţă şi neavînd urmaşĭ direcţĭ de cât nişte copiĭ înfieţĭ din părinţĭ necunoscuţĭ care şi dînşiĭ au murit de tinerĭ, n'ar fi putut nicĭ odată întemeia o dinastie trainică şi cu prestigiu în ţară. Iar maĭ târziu, cine ştie dacă ţara s'ar fi aflat în nişte împrejurărĭ favorabile ca acele de atuncĭ pe când influenţa luĭ Napoleon al III-lea precumpă-

nitoare în Europa şi mult bine-voitoare pentru noĭ, ne-a înlesnit şansa urcăreĭ pe tronul Româniel a Principeluĭ Carol de Hohenzolern în urma refuzuluĭ comiteluĭ de Flandra.

Toată corespondenţa şi toată strădania oamenilor noştri de stat întru a dobândi un Principe strein este pe larg şi documentat expuse de d. Dimitrie A. Sturdza în remarcabila sa precuvântare făcută în capul volumuluĭ întâĭ intitulat: *Trei-ḑecĭ de anĭ de Domnie aĭ Regeluĭ Carol I.*

Dar noĭ, Ieşeniĭ, departe de centrul unde se urzeau toate acesle şi în necunoştinţa împrejurărilor, eram cuprinşĭ de o mare grijă neştiind unde ne va duce criza de Domnie care la noĭ în vremurile acele era întovăzăşită de pericole în stare a sdruncina însuşĭ fiinţa statuluĭ nostru.

Această grijă era sporită şi prin împrejurarea că pe când în Bucureştĭ o sumă de oamenĭ dintre ceĭ maĭ de samă aĭ ţăreĭ însufleţiţĭ de cele maĭ patriotice simţimente

lucrau pentru binele neamuluĭ nostru, în Iaşĭ trebue s-o spun cu durere, se urzea o mişcare condusă de simţiminte cu totul contrare.

Un tînăr Neculaĭ Rosetti Roznovanu moştenitor al uneĭ averĭ imense, împins de o clică de oamenĭ care căutau a'l exploata s'a pus in capul mişcăreĭ separatiste, cu intenţiunea probabil, de şi nemărturisită, de a deveni Domn Moldoveĭ.

Un fel de plebiscit s'a organisat în saloanele sale unde se subscria pentru deslipirea ţerilor surorĭ; se făceaŭ dese întrunirĭ publice la primărie unde corifeiĭ separatiştĭ între care se distingeaŭ D-l Nicu Ceaur Aslan şi reposatul Teodor Boldur Lăţescu ţineaŭ discursurĭ de o estremă violenţă contra fraţilor noştri Muntenĭ; se specula prin o gazetă infiinţată ad-hoc asupra intereselor noastre vatamate prin strămutarea capitaleĭ în Bucureştĭ şi astfel se crease o atmosferă ingrijitoare care dintr'un moment într'altul ameninţa să facă explozie.

Inştiinţaţĭ despre aceste manoperĭ, doĭ din Locotenenţa Domnească, Nicolaĭ Golescu şi Lascar Catargiu sosirĕ în Iaşĭ la 1 April 1866 spre a-şĭ da samă de cele ce se petreceaŭ şi a pune frâŭ unor întreprinderĭ vătamătoare intereselor ţăreĭ.

Ţin minte că pentru ziua de 3 April eraŭ convocaţĭ membriĭ Curţeĭ de apel spre a se presenta Locotenenţiĭ Domneştĭ.

In diminéţa aceleĭ zile pe la orele 10 mĕ pregăteam să plec la Curte, când un servitor îmĭ spuse :

— Cucoane, nu-ĭ chip să străbaţĭ până la Palat.—In dreptul caselor Roznovanu sunt adunaţĭ o mulţime de oamenĭ care se bat cu armata.

Am crezut că servitorul glumeşte şi am eşit. Apropiindu-mĕ însă de casa Roznovanu începuĭ să aud un vuet surd, lugubru întrerupt din când în când de câte o detunătură de puşcă. In acelaşĭ timp, clopotul cel mare a Mitropolieĭ prinse să sune alarma întocmaĭ ca la foc. Era ceva înfio-

rator. — Insfârşit ajunseĭ în faţa caselor Roznovanu la un colţ de zid de lângă Mitropolie disparut acum prin alinearea stradeĭ, de unde putem privi toată scena ce se petrecea fără să mĕ amestec cu mulţimea şi fară să fiu expus la lovituri saŭ împuşcăturĭ.

Dumnezeule!... ce vra să zică turbarea omuluĭ!... Bine a zis poetul Schiller:

„Stricător e dintele tigruluĭ, periculos e „leul trezit din somn, dar maĭ grozav de „cît toate grozăviile e omul în furia luĭ.

Nu voiŭ uita nicĭ odată priveliştea ce aveam dinaintea ochilor. Peste patru miĭ de oamenĭ eşiţĭ din minte se îmbrânceaŭ, vociferaŭ, injuraŭ învîrtind o pădure de ciomege deasupra capetelor lor.

Ce vroeaŭ eĭ? Să meargă la Palat, să pue mîna pe membriĭ Locotenenţeĭ Domneştĭ şi apoĭ ce-o fi să fie.

Prima linie de sergenţĭ ce li s'a opus a fost ruptă într'o clipală; a doua linie de jandarmĭ pedeştri asemine ruptă şi împră-

ştielă ; un pluton de cavalerie a fost pot zice desfiinţat, căcĭ caiĭ neputând avansa de cât foarte încet pintre grămezile de pietre cubice scoase din pavaj, eraŭ loviţĭ cu ciomege la picioare şi cădeaŭ împreună cu călăreţiĭ care eraŭ imediat desarmaţĭ. Iar mulţimea ameţită de succes, înlartată de conducătoriĭ ce încurageau lupta din balconul caselor Roznovanu, devenea din ce în ce maĭ furioasă şi maĭ compactă şi înaintă spre palat învîrtind în vîrful ciomegelor coifurile cucerite de la soldaţĭ ca trofee de rezboiŭ.

Atuncĭ un regiment de infanterie se presintă în faţa răsvrătitorilor cu arma la braţ. Am auzit treĭ sunete de trompete, treĭ somaţiunĭ de retragere care au fost urmate de miĭ de urlete selbatice şi de o ploaie de pietre din partea resculaţilor. Apoĭ din mijlocul vigelieĭ asurzitoare ce clocotea ca valurile mareĭ, se înalţă un glas ascuţit, înfiorător, fatal, strigând:

— Arma la ochĭ!... Foc !...

Şi imediat de-alungul frontuluĭ infanterieĭ aŭ fulgerat treĭ zecĭ de puştĭ care aŭ culcat la pămînt tot atâţia oamenĭ morţĭ şi rănițĭ.

Un moment urdia stătu uimită, dar nu dădu îndărăpt. Apoĭ a doua comandă rostită cu acelaşĭ glas strident: Arma la ochĭ!... Foc!... Şi earăşĭ vĕzuĭ culcânduse la pamînt zecimĭ de oamenĭ.

De astă dată toţĭ câţĭ maĭ rămăseserĕ în picioare, au rupt-o de fugă înspăimîntaţĭ, iar cavaleria luîndu-se după dînşiĭ îĭ strivi sub picioarele cailor, îĭ snopi cu săbiile până ce curăţi cu desăvîrşire strada pe care nu se maĭ vedea acum de cât rănițĭ şi morţĭ.

Am fost faţă la acest înfiorător măcel. Am vĕzut cu ochiĭ meĭ mulţime de rănițĭ care se svîrcoleaŭ de durere, mulţime de morţĭ din trupul cărora gâlgâia încă sîngele cald, mulţime de bucăţĭ de creerĭ şi sfărămăturĭ de craniĭ împrăştiete pe pave, şi toate aceste... pentru ce?...

Pentru că un om în ambiţiunea luĭ inconscientă, ameţit de linguşitoriĭ şi exploatatoriĭ ce scontau deja viitoarea luĭ Domnie, crezu momentul oportun să urce treptele tronuluĭ luĭ Stefan cel Mare cu preţul desbinăreĭ ţerilor surorĭ şi a vieţeĭ atâtor oamenĭ induşĭ în eroare, care aŭ lasat după dînşiĭ văduve cernite şi o droae de orfanĭ peritorĭ de foame.—Istoria nu va ierta luĭ Neculaĭ Roznovanu această mare greşală comisă contra patrieĭ, greşală care de altfel şi-a avut pedeapsa meritată, căcĭ ea a fost cauza originară a ruineĭ luĭ materiale.

Iată cum se exprimă Locotenenţa Domnească prin mesagiul ce a adresat *Constituanteĭ* la 28 April 1866 în privinţa culpabileĭ mişcărĭ de la Iaşĭ:

„In intervalul convocăreĭ colegilor elec„torale pentru alegerele camereĭ, tronul „Românieĭ a ramas vacant prin declara„ţiunea facută de M. S. Regele Belgieĭ că

„fratele seŭ nu poate primi Coroana Ro-
„mâniei.

„Tot în acest interval intriga nu înceta „manoperele sale ; ea vĕrsa chiar banĭ şi „banĭ mulţĭ şi se gătea a face să isbuc- „nească o acţiune fatală, o acţiune de „moarte politică şi naţională pentru noĭ, „acţiune *a căreĭ cercare fu durerosul „eveniment din Iaşĭ.*

„Laudă şi onoare însă patriotismuluĭ „barbaţilor românĭ ! La orĭ ce om de o- „noare s'aŭ adresat agenţiĭ acesteĭ intrigĭ, „la orĭ ce cetăţean matur şi cu conştiinţă „s'aŭ adresat instigatoriĭ eĭ, aŭ fost res- „pinşĭ cu indignaţiune".

Şi astăzĭ mĕ cutremur când gândesc ce necalculabile şi desastroase urmărĭ ar fi avut această nenorocită intreprindere dacă izbutea. Şi doar se luase toate măsurele posibile pentru a-ĭ asigura iz- bânda.

Ziua de 3 April era într'o duminică şi anume în cea din urmă care preceda Paş-

tele.—Era natural ca poporul să asiste la leturghia ce se oficia în biserica mitropoliei.—Cete, cete de oameni din toate mahalalele orașului se adunăre pe nesimțite aduse de emisarii intreprinderei, fără ca autoritățile civile și militare să bănuească ceva; iar cînd leturghia se isprăvi, Mitropolitul Calinic Miclescu îmbracat cum era în hainele sacerdotale cu cărja în mînă și cu mitra pe cap, fu luat cu voe, fără voe în fruntea manifestanților dimpreună cu un arhidiacon, în speranța că nimene n'are să îndrăznească să se opue unei procesiuni conduse de arhipăstorul țărei.—Mitropolitul Calinic Miclescu om de un caracter slab, blajin desigur a cedat mulțimei din cauză de timiditate, căci de altfel el fusese unul dintre cei mai în vază unioniști pe când era egumen la monastirea Slatina, și n'ar fi căutat de bună voe să desfacă un fapt politic la realizarea căruia el însuși conlucrase.

La prima ciocnire însă a procesiunei cu

forţa publică, Mitropolitul a disparut şi n'a fost gasit de cât sara târziu ascuns în dosul unuĭ butoĭ dintr'o pivniţă a reposatuluĭ Dimitrie Anghel.

Liniştea odată restabilită, s'a procedat imediat la arestarea autorilor provocatorĭ aĭ acesteĭ culpabile mişcarĭ şi ast-fel ţara a fost cruţată de un desastru fără seamăn.

Nu voĭ tăgădui însă că represiunea a fost din cale afară singeroasă; că ar fi fost chip de a se cruţa multe vieţĭ; că în loc de singele varsat inutil al atâtor oamenĭ nerespunzătorĭ moraliceşte, s'ar fi putut din vreme lua măsurĭ contra instigatorilor, dar însfârşit mişcarea având un scop cu totul nepatriotic şi producânduse într'un moment de criză a ţereĭ, de agitare febrilă a spiritelor, istoria va scuza negreşit greşala de a se fi trecut peste limitele dreptuluĭ de aparare legitimă a statuluĭ.

VII

De la 11 Fevruarie 1866 şi până la 8 April acelaşi an când se proclamă plebiscitul prin care Principele Carol de Hohenzollern fu ales cu consimţimêntul seŭ Domn Românieĭ, întreaga naţiune pluti într'un întuneric.—Dar atuncĭ ca prin farmec s'au răsipit nouriĭ ce acopereau ceriul patrieĭ, lumină mare s'a făcut dinaintea ochilor noştri, căcĭ de astă dată se îndeplinise pe lingă Unirea ţerilor şi cea din urmă dorinţă a divanurilor adhoc: *Domnia streină ereditară.*

Mare şi nesfârşită a fost bucuria în toată ţara, când s'a vestit că la *10 Maĭ* noul Principe îşĭ va face intrarea în capitală. Pentru a fi faţă la acest eveniment unic în istoria ţereĭ noastre, am plecat la Bucureştĭ şi în dimineaţa aceleĭ zile neuitate m'am dus pe întinsul câmp de la bariera oraşuluĭ unde miĭ şi miĭ de oamenĭ aşteptau în bataia inimeĭ sosirea mareluĭ

oaspe, a salvatoruluĭ nostru, zic *salvator* fără să exagerez sau să fiu bănuit de linguşitor, căcĭ sunt dintre aceea care au suit maĭ rar treptele palatuluĭ; dar o zic în plină convingere şi cu toată curăţenia cugetuluĭ, căcĭ dacă în urma refuzuluĭ comiteluĭ de Flandra n'ar fi venit Principele Carol, cine ştie ce s'ar fi întîmplat cu biata ţara noastră zbuciumată de atâtea intrigĭ şi patimĭ oarbe. Prin faptul îndeplinit al suireĭ sale pe tron, s'a pus o stavilă neinvinsă competiţiunelor interne şi influenţelor nefaste din afară şi o eră nouă plină de speranţe şi încredere s'a deschis dinaintea noastră.

Sunt lucrurĭ care se věd şi se simt dar nicĭ o limbă omenească n'ar putea să le exprime. Ast-fel îmĭ este cu neputinţă să descriu entusiasmul fără seaman cu care a fost primit Principele Carol când acoperit de colb a sosit în careta luĭ de călatorie alăturĭ cu Ioan Brătianu în mijlocul imenseĭ mulţimĭ.—A fost o mare u-

şurare, o peatră rădicată de pe peptul ţereĭ, o straşnică, ne maĭ pomenită explozie de bucurie eşită din adîncul sufletuluĭ unuĭ popor care vedea prin intuiţiune în Vodă Carol pe marele cârmacĭ ce-l va duce la liman. — Şi Doamne! presimţirea poporuluĭ n'a fost înşalată, căcĭ steaua bună a ţăreĭ a făcut ca El să aibă în adevĕr toate însuşirele unuĭ mare cârmacĭ şi se realizeze visul socotit nerealizabil de ceĭ maĭ marĭ Domni aĭ ţĕrilor noastre.

După ce Vodă Carol primi din mâna edilelor capitaleĭ pânea şi sarea tradiţională, plecă în mijlocul ovaţiunelor incunjurat de mulţime, în sunetul clopotelor şi bubuitul tunurilor la camera legislativă spre a depune jurământul.

Prcum vĕzusem pe Vodă Cuza când s'a ales în Iaşĭ în ziua de 5 Ianuarie 1859, aşa am avut fericirea să vĕd şi pe Vodă Carol, într'un cadru însă mult maĭ grandios, când s'a prezentat la tribuna cameréĭ şi a rostit urmatorul jurământ:

„Jur de a fi credincios legilor ţĕreĭ, de „a păzi religiunea Romănieĭ, precum şi „integritatea teritoriuluĭ eĭ, şi de a domni „ca Domn constituţional“.

Preşedintele adunăreĭ, Manolachi Costachi adresă apoĭ Principeluĭ următoarea cuvântare.

Măria Ta!

„In numele adunăreĭ al căreĭ organ sunt, „vin a Vĕ prezenta mulţĕmirile eĭ entu„siaste şi urările ce face pentru fericirea „Domnieĭ Măriei Tale...... Naţiunea aĭ că„reĭ reprezentanţĭ Vĕ înconjoară aicĭ, jură „de a nu cruţa nicĭ silinţe, nicĭ sacrificiĭ „pentru a consolida Tronul şi Dinastia „Măriei-Tale şi a lucra împreună cu Măria „Ta la nobila misiune ce Vĕ este dată „de a stabili pentru vecinicie mărirea şi „prosperitatea Romănieĭ.—Trăiască Măria „Sa Carol I!“.

Iar Principele Carol, tînăr, cum era, plin de vigoare, cu o figură energică de om ho-

tărit, rosti cu voace tare şi fermă în auzul deputaţilor şi a tribunelor pline, următoarele cuvinte infocate care şi astăzi mĕ mişcă când le citesc.

Domnilor Deputaţi!

„Ales de către naţiune cu spontaneitate „Domn al Românilor, Mi-am părăsit, fără „a sta la îndoială, şi ţara şi familia, spre „a respunde la chemarea acestuĭ popor care „Mi-a încredinţat destinele sale.

„Punênd piciorul pe acest pămînt sacru, „am şi devenit Român. Primirea plebiscitului îmĭ impune, o sciŭ, marĭ datoriĭ. „Sper că-Mĭ va fi dat a le îndeplini.

„Eŭ vĕ aduc o inimă leală, cugetărĭ „drepte, o voinţă tare de a face binele, „un devotament fără marginĭ către noua „mea patrie şi acel neînvins respect către „lege, pe care l'am cules în exemplul alor „Meĭ.

„Cetăţean astăzĭ, mâne, de va fi nevoe, „soldat, Eu voiŭ împărtăşi cu Domnia-

„Vóstră sórta cea bună, ca şi cea rea.
„Din acest moment totul este comun „între noĭ.
„Credeţĭ în Mine, precum cred Eu în Domnia Voastră !"
„Singur numaĭ Dumnezeŭ póte sci ceea „ce viitorul păstrează patrieĭ noastre ! Din „parte-ne, să ne mulţumim întru a ne face „datoria. Să ne întărim prin concordie ! „Să unim puterile noastre spre a fi la „înălţimea evenimentelor ! Providenţa, care „a condus pe Alesul Domnieĭ-Voastre până „aci şi care a înlăturat toate piedecele din „calea mea, nu va lasa neîndeplinită o„pera sa.
Trăiască România !
Negreşit că începutul Domnieĭ luĭ Vodă Carol n'a putut fi scutit de oare-care sbuciumărĭ. Noul regim venea în urma uneĭ revoluţiunĭ de palat, în urma Domnieĭ agitate a luĭ Voda Cuza, într'un timp pe când partizele politice ne fiind bine diferenţiate, o întreagă confuziune domnia în spirite,

pe când ideea liberală era taxată de subversivă, de anarhistă iar ideea conservatoare de reacționară, separatistă, pe când principiul monarhic nu era bine împlântat în inima poporuluĭ.

Prin urmare spiritul public în continuă oscilațiune, întocmaĭ ca și o mare rădicată în valurĭ, nu putea să se liniștească de odată și să reîntre în echilibrul normal de cât încet încet. De aceea s'a vĕzut la început maĭ multe schimbărĭ de ministeriĭ, maĭ multe disoluțiunĭ de camere, care păreaŭ a perpetua starea de nestabilitate ce tulburase trecutul nostru. De aceea Principele Neculaĭ Sutzu, om luminat și cu cele maĭ bune intențiunĭ pentru țară a scris în memoriile sale din 1798—1871 că ceea ce se imputa luĭ Cuza, adică nestabilitatea în guvern, nesiguranța de a doua zi, continue și sub noua Domnie a Principeluĭ Carol.

Dacă însă ar fi trăit el zece anĭ maĭ mult de sigur ar fi revenit asupra celor scrise

la 1867.—In adevăr nu puţin tact, nu puţină rabdare şi pricepere în conducerea afacerelor statuluĭ, nu puţin curaj şi patriotism au trebuit tînăruluĭ Principe ca să aplaneze atâtea asperităţĭ, să se strecoare prin atâtea primejdiĭ într-o ţară care nu-l cunoştea, pe care nu o cunoştea, situată la gurile Dunăreĭ într'o poziţiune geografică din cele maĭ gingaşe.

Dar pentru ca să descriŭ evoluţiunea făcută de poporul nostru în cursul a 36 anĭ de Domnie aĭ Regeluĭ Carol sub care s'a schimbat ţara din temelie, mi-ar trebui volume şi volume şi un talent care îmĭ lipseşte; de aceea mĕ voiŭ mărgini a descrie numaĭ unele fapte petrecute sub ochiĭ meĭ la care direct sau indirect am participat şi eu.

Trec deocamdată la un alt ordin de ideĭ.

Pe când în Bucureştĭ se preparaŭ gravele evenimente politice care aŭ avut maĭ tarziŭ de efect resturnarea luĭ Vodă Cuza şi intronarea luĭ Vodă Carol, în Iaşĭ se

prepara o altă mişcare desbracată de orĭ-ce caracter politic, a căreĭ rezultate aŭ fost, într'o altă direcţiune, aproape tot atât de însemnate pentru ţară. O mână de tinerĭ iubitorĭ de literatură şi anume: d-niĭ Theodor Rosetti, Vasile Pogor, Titu Maiorescu, P. Carp, Nicu Scheletti, Iacob şi Leon Negruzzi se adunaŭ reguĭat odată pe săptămână sara, de obiceĭ la d-niĭ Pogor sau Maiorescu, ceteaŭ piese din Shakspeare, versurĭ din Goethe, Heine, Victor Hugo, Musset şi alţiĭ, discutau chestiunĭ filosofice şi ştiinţifice culese din cetirea luĭ Darwin, Kant, Schoppenhauer, H. T. Bucle, Auguste Comte, discuţiunĭ interesante care la sfârşit eraŭ regulat întrerupte prin un ceaĭ întovărăşit de un zdravăn cozonac.

Inceputul acestor întrunirĭ a avut loc cam pe la anul 1863; însă Pogor care a fost totdeauna nota veselă în *Junimea* susţine şi astăzĭ că originile *Junimeĭ* se perd în noaptea timpurilor.

Adevĕrul este că la început întrunirile

erau mai mult îmboldite de amiciţia personală ce lega pe aceşti tineri între dînşiî, şi de dragostea lor pentru ocupaţiuni mai estetice. Gruparea lor însă nu avea de loc caracterul unei societăţi constituite şi nu purta nici un nume.

Mai tărziŭ după ce pe lângă tinerii de mai sus s'aŭ alipit şi alţii, precum: Dimitrie Rosetti, Scarlat Capşa, Mihai Cornea, Ioan Ianov, Miron Pompiliu, Stefan Vărgolici, Neculai Mandrea, Neculai Culianu, I. Caraiani, s'aŭ gândit ei să dee un nume grupărei lor.

După multe desbateri în care partea comică nu a lipsit, dînşii s'aŭ hotărît a se constitui într'o societate literară cu numele de *Junimea*, însă fără statute, fără preşedinţi, vice-preşedinţi şi secretari, avênd ca lege unică deviza inventată tot de Pogor:

Intră cine vra, rămâne cine poate?

Primul semn de manifestare a Junimei în public a fost prelegerele populare.

Ele datează încă din 1863 pe când gru-

parea numiţilor tinerĭ nu capatasĕ corp. Singur Maiorescu a ţinut în acel an o serie de prelegerĭ în sala Băncil Moldovel cu următorul program :

1). Familia în stat şi în societate, educaţiunea în familie ;

2). Educaţiunea fundată pe principiĭ sciinţifice ; estetica şi psichologia ca părţĭ ale filosofiel ;

3). Principiĭ estetice. Frumosul, sublimul şi plăcutul. Aplicărĭ la muzică (opera clasică şi opera italiană) şi la literatură (clasică şi romantică).

4). Importanţa esteticel pentru educaţiune.—Principiĭ psichologice. Idealismul şi materialismul în psichologie.

5). Temperamentele.

6). Viaţa de zi şi viaţa de noapte a sufletuluĭ; visu, viziunĭ, stafiĭ.

7) Memoria şi fantazia.

8). Voinţa şi caracterul.

9). Voinţa şi inteligenţa, talentul şi geniul.

10). Recapitularea. Mijlocul justifică scopul.

Inutil să spun că aceste interesante prelegerĭ ţinute în mijlocul unuĭ public inteligent, de către un om de o vastă cultură şi de un talent oratoric superior, aŭ avut un succes imens şi aŭ produs un puternic curent spre cultivarea literilor şi ştiinţilor. Poate că acestuĭ prim impuls dat de Maiorescu se datoreşte înjghebarea ulterioară a societăţeĭ, căcĭ imediat în al doilea an 1864 se unirĕ Carp şi Pogor cu Maiorescu şi ţinurĕ un alt şir de cursurĭ variate, fără *unitatea* tradiţională care a caracterizat maĭ târziŭ prelegerile Junimeĭ.

Iată programul acelor cursurĭ:

1). Ce scop aŭ cursurile populare? De D. T. Maiorescu.

2). Religiunea în poporu de D. T. Maiorescu.

3). Sunete şi colorĭ de D. T. Maiorescu.

4) Tragedia antică şi modernă de D. P. Carp.

5). Incă odată principiĭ estetice şi aplicărĭ la architectură de D. T. Maiorescu.

6). Aplicărĭ la tragedie „Moartea luĭ Wallenstein“ cetită în traducere română de D. T. Maiorescu.

7). „Moartea luĭ Wallenstein“ continuarea cetireĭ.

8). „Moartea luĭ Wallenstein“ terminare.

9). Inriurirea revoluţiuneĭ franceze asupra ideilor moderne de D. V. Pogor.

10). Individualitatea poporuluĭ şi cosmopolitismul de D. T. Maiorescu.

11). Inriurirea revoluţiuneĭ franceze asupra ideilor moderne de D. V. Pogor.

12). Socialismul şi comunismul în Franţa de D. T. Maiorescu.

13). Treĭ Cesarĭ: Cesar, Carol cel Mare, Napoleon I de D. P. Carp.

14). Mintea şi inima de D. T. Maiorescu.

Maĭ târziu conferenţiariĭ din Junimea aŭ

căutat ca prelegerile lor să aibă o unitate, să se desvoalte şi să se complecteze una pe alta, să aibă într'un cuvênt un fir de legătură între dînsele, precum de exemplu vedem în anul al treilea 1865 pe Maiorescu în discursul săŭ întroductiv *Privire teoretică*"*) expunând care anume sunt fundamentele de existenţa istorică ale unuĭ popor şi apoĭ în discursurile următoare aceleaşĭ fundamente la diferitele popoare istorice.

Pe la începutul anuluĭ 1865 fuĭ transferat de la Curtea de apel din Focşanĭ la acea din Iaşĭ. Imediat fraţiĭ Iacob şi Leon Negruzzi rude cu mine precum şi V. Pogor coleg din Curte m'aŭ întrodus în societatea Junimea, care nu de mult îşĭ primise botezul. Imĭ pare reu că n'am fost la şedinţa în care s'a fixat numele de *Junimea*; a trebuit să fie foarte interesantă, dată fiind diversitatea de pă-

*) Convorb. lit. Vol. I pagina 13.

rerĭ, veselia care insufleţea pe toţĭ membriĭ şi în fine argumentele ad-hominem intovărăşite de loviturĭ de perină care aŭ raliat însfârşit toate părerile asupra numeluĭ *Junimea*.

De la prima şedinţa m'am simţit foarte îndămână în acest mijloc unde politica era cu totul esclusă şi unde domnia spiritul de colegialitate cel maĭ intim într'o atmosferă cu totul neatinsă de grijile şi ocupaţiunele zilnice ale vieţeĭ. Ce veselĭ şi tinerĭ eram noĭ pe vremea aceea? Ce plinĭ de iluziunĭ şi de speranţe!

Mulţĭ dintre noĭ eram muşcaţĭ de câte un dor la inimă, şi sările când nu era *Junime* ne adunam la berăria luĭ *Franţoz*, unde ne mărturiseam unul altuia aleanurile sufletuluĭ şi ne amestecam lacrimele cu spuma bereĭ. Eram grozav de nenorocițĭ, aşa de grozav, încât astăzĭ când mi-aduc aminte, îmĭ vine să surîd şi să zic: *dămĭ Doamne încă odată acele nenorocirĭ pe cap*! — Intr'o zi de primavară

un bun şi iubit amic al meŭ, în desperarea dragostei sale, mĕ îndemnă să merg cu el la preumblare.

— Vreu să mĕ mai răsuflu la aer, îmi zise el; simt că mĕ înăduşi.

Ne-am suit într'o trăsură şi am mers la copou. Acolo priveliştea frumoasă, verdeaţă care înviese spornic după o lungă iarnă, aerul, lumina, soarele încălzitor toate aceste în loc să-l linişteasca, îl întărtarĕ şi mai tare.

— Hai la Maiorescu. El e filosof, om de sfat, poate m'a învaţa ce să fac, suspină amicul meu.

Ne-am întors la Maiorescu, însă când să pun mâna pe clopot ca să sun, mĕ uit la el şi ce să vĕd? Il năpădiserĕ lacrimile aşa de tare, încât plângea bietul om în hohot mare de i se rupea pieptul. Ne putând intra ast-fel l'am dus acasă; ear după ce am plecat de la el, Moscalul mĕ întrebă îngrijat :

Ce ?... *Cacanaş* e bolnav?.

Da, era bolnav, precum au fost de când lumea şi vor fi cât lumea toţi câţi n'aŭ o iască în partea stîngă a peptuluĭ.

Altă dată pe când trăia încă bătrînul Costache Negruzzi autorul vestitelor *Pacate ale Tineriţilor*, mĕ aflam la el la moşie împreună cu amîndoĭ fiiĭ luĭ Leon şi Iacob precum şi cu tînărul Mihail Cornea. Era în sărbătorile paştelor pe când codrul prinde frunze şi încep pasările a ciripi.

Ne-am dus într'o dumbravă să culegem viorele şi deodată am auzit cucul, vestitorul primăvereĭ, cântîndu-ne în faţă. Cuprinşi de bucurie şi superstucioşĭ ca toţĭ înamoraţiĭ am încins îndată o horă straşnică pe iarba verde siguri că o să ne meargă de astă dată după dorul inimeĭ.

Dar şiretul de cuc ne-a amăgit, căcĭ dorul inimeĭ a rămas neîmplinit şi s'a topit încet, încet în oftărĭ şi lacrimĭ puse în versurĭ.

Dacă m'am oprit un moment asupra aceşteĭ părţĭ a vieţeĭ noastre intime, este

pentru că ea n'a fost fără înrîurire asupra activităţeĭ noastre literare.

Bucuriile şi amărăciunele noastre de atuncĭ, lacrimile ce vărsam unul în sinul altuia, n'au remas neroditoare.

Atuncĭ au luat naştere un şir lung de poeziĭ izvorîte din pana luĭ Iacob Negruzzi. Atuncĭ a luat naştere *Durerea* luĭ Leon Negruzzi, *Dorul* luĭ Şerbănescu, *Desperarea* luĭ Cornea, *Fluerul luĭ Stefan* o novelă a mea şi câte şi maĭ câte altele care figurează în primul numĕr a Convorbirilor de acum 36 de anĭ şi pe care nu le pot receti fără emoţiune, căcĭ ele îmĭ revin ca un echo departat ale unor vremĭ ce nu maĭ sunt.

Dar iată că mĕ alunec în sentimentalism. Bine îmĭ zicea Carp în „Junimea“ că sunt o *natură lirică*. Ce să fac dacă aşa mi-e firea. Numaĭ de mi-ar păstra-o Dumnezeu până la sfîrşit!

Revin la chestiune.

Ziarul „Convorbirile literare,“ organul

societăţeĭ Junimea, a văzut lumina zileĭ la I Martie 1867. Câtă discuţiune a avut loc cu ocaziunea înfiinţăreĭ acesteĭ publicaţiunĭ bilunare, este cu neputinţă de descris. Uniĭ prooroceau că va cădea cu ruşine după două sau treĭ lunĭ din lipsă de materie, alţiĭ susţineau contrariul, între care mĕ număram şi eŭ. Tot-deauna am fost cam optimist. In sfîrşit după o furtunoasă şedinţă de câte-va oare în care perinele luĭ Pogor începuserĕ să'şĭ joace rolul, chestiunea fu deslegată în sensul păreréĭ optimiste. Apoĭ altă discuţiune cum să se numească gazeta.

Dar timizĭ, cum eram la început, pentru a nu-ĭ da un nume pretenţios ca *Facla*, *Lumina*, *Zorile*, *Renaşterea* cu care se împodobiserĕ altă dată nişte ciupercĭ sporadice ce aŭ trăit cât roza luĭ Malherbe, ne am oprit cu toţiĭ asupra titluluĭ modest: *Convorbirĭ literare*. După ce lucrul fu hotărît definitiv în mijlocul unuĭ ura frenetic, ne-am dus cu toţiĭ la *Franţoz* şi am scăldat copilul nou născut în multe halbe de bere

care e-au fost cu noroc. Cine ş'ar fi închipuit atuncî că el o să ajungă bătrâneţe unse?

Primul numĕr începe cu un articol a luî Maiorescu, *Poezia rumănă.* Cuvîntul *rumăn* în loc de *român* a fost viu combătut în „Junimea." Dar fiind că în materie de filologie şi etymologie toţî cedam pasul luî Maiorescu, am îngăduit, de şi cu îndoială şi neplăcere, să ni se schimosască numele strămoşesc. Nu târziu după aceea, însuşî Maiorescu a revenit asupra acestuî pedantism şi ne-a ředat numele legitim înscris în cartea veacurilor. *Tout est bien qui finit bien.* De alt-fel articolul seu a făcut mult vuet şi a fost prima provocare la adresa scoaleî literare din Bucurescî reprezintată maî târziu prin ziarul „Contimporanul."

In numărul al 3-lea veniî şi eu cu prima mea novelă *Fluerul luĭ Stefan.* Când m'am prezentat la „Junimea" cu manuscriptul, par'că eram un vinovat care ascundea în buzunar corpul delictuluî. Numaî Ia-

cob Negruzzi ştia că comisesem o novelă. Cum m'a văzut intrînd în odae timid furişindu-mĕ în dosul unei canapele a şi început a striga:

— Ia mĕ rog nu te face nisnai! Adă manuscriptul în coace.
Strîns cu uşa mĕ apropiaĭ, dar numaĭ Dumnezeŭ ştie cum mi se bătea inima. Nu ştiu de ce, dar în timpul cât am scris novela mi se părea bună. Indată ce am sfârşit-o a început să-mĭ lipsască această încredere, iar acuma când eram pe punctul de a o ceti unuĭ cerc de oamenĭ gata să o scarmene fără milă mi se părea proastă, oribilă, şi dacă nu mi-ar fi fost ruşine a'şĭ fi rupt-o în bucăţĭ şi eu însu-mĭ a'şĭ fi rupt-o de fugă pentru a nu maĭ calca în „Junimea." Dar se vede că mi-a fost scris sâ fiŭ autor fără voe. Cu multă sfială şi după mult îndemn scoseĭ în sfîrşit teancul de hîrtie din buzunar şi îl puseĭ pe masă. Atuncĭ de odată se auzi în sală glasul luĭ Pogor:

— Să ascultăm sfânta Evanghelie a luĭ Neculaĭ cetire.

Apoĭ un al doilea glas din fundul sălei răspunse pe nas:

— Să luăm aminte! Era glasul luĭ Mihaĭ Cornea:

— Doamne milueşte, mleşte, mleşte, mleşte! Ingână veselul Ianov.

— Pace vouĕ tuturor! Esclamă Leon Negruzzi pe un ton diaconesc.

Poate să-şĭ închipuiască orĭ cine în ce hal eram. Incepuĭ să citesc:

„Junele Victor abia eşit din şcolĭ, cu „capul plin de ilusiune şi inima plină de „dor....

Dar un nod mi se puse în gât şi glasul îmĭ amorţi cu desăvârşire de par'că eşea dintr'un fund de poloboc. Era cu neputinţă să continuĭ fără a'mĭ stalci cu desăvîşire novela.

Atuncĭ Maiorescu care era singurul bun cetitor în „Junimea“ până la venirea luĭ Eminescu, îmĭ luă manuscriptul din mână şi urma lectura maĭ departe.

Când îl auziĭ rămaseĭ eu însu-mĭ surprins.

Par'că ascultam lucrarea altuia, aşa de bine nuanţate şi bine subliniate eşeau toate frazele din gura luĭ.

— Pas mal ! Observă Cornea.

— Tacĭ din gură, îl intrerupse Pogor, observaţiile se fac la sfârşit!

Dar de ce înainta lectura, de ce tăcerea era maĭ adâncă şi atenţiunea maĭ mare.

In starea sufletească în care eram cu toţiĭ atuncĭ, atinsesem se vede coarda care singură putea vibra în noĭ în acea sară, coarda sentimentală ce acum ne pare aşa de copilărească.

După ce isprăvi lectura, Maiorescu zise: *Eh bien...! Messieurs, voilà une nouvelle!*

Mihaĭ Cornea care era uşor de entusiasmat me-a promis o epistolă în versurĭ pe care a şi publicat-o în volumul al II-lea a Convorbirilor.

Novela a fost decĭ primită cu voea tuturora şi peste câteva zile mĕ vĕzuĭ tipărit în numerul al III-lea a Convorbirelor literare din 1867 April I, onoare ce nu avusesem încă în viaţă.

O! nu puţin lucru e pentru un începător de a se vedea tipărit într'o gazetă şi dat în veleagul lumeĭ. E o satisfacţiune care pe mulţĭ i-a ameţit şi i-a făcut să se creadă autorĭ marĭ, pentru că aŭ produs cărţĭ care maĭ târziŭ au ajuns hrana şoarecelor.

Dar însfârşit cine-ĭ acela care să creadă că copiiĭ luĭ sunt sluţĭ?—Odată primul pas făcut am prins curaj, am scris repede a doua novelă „*Piatra luĭ Osman*" care e o reminiscenţă a primeĭ mele călătoriĭ la Dorna facută cu ocaziunea incidentuluĭ ce-am avut cu birjarul evreŭ, şi când m'am înfăţoşat la junimea cu manuscriptul subsuoară, aveam de astă dată maĭ multă încredere în mine.

Multe şi variĭ erau discuţiunele in Junimea. Intr'un rând Iacob Negruzzi ne-a pus întrebarea, care sunt ceĭ maĭ marĭ dintre vechiĭ şi noiĭ scriitorĭ din lume, care au trăit şi vor trai în toate timpurile? Aceastâ întrebare nu tocmaĭ uşoară de re-

zolvit a pus în foc întreaga Junime. Vârgolicî, dacă nu mě înşel, a pronunţat de după un dulap numele luî *Lamartine* fiind că-l traducea.

Atât a trebuit ca să fie întimpinat de Pogor cu porecla obicinuită de gogoman.

— Auzî, Lamartine, un plângarniţ, un fabricant de rime sunătoare. Jos Lamartine!

Aceeaşî soartă a avut Voltaire, un aristocrat cinic care s'a linguşit pe lângă Frederic cel Mare. Ce-a ramas din scrierele luî ? La Pucelle d'Orléans, nu-î aşa ? întrebă Pogor cu ironie.

Nu maî vorbesc de Corneille, Racine, Boileau, Schiller, Milton şi alţiî care aŭ fost respinşî cu dispreţ.

Asupra luî Victor Hugo s'a maî stat puţin la gând, însă la urmă a fost şi el aruncat la coş.

Dar atâta ne influenţeazâ opiniunele acreditate, hotărîrile pronunţate de marele public cu drept sau cu nedrept, în cât fără nicî un examen ne supunem lor întocmaî ca dogmelor uneî religiunî.

Astfel la numele luĭ Homer pus înainte de Caraiani, toţĭ aŭ strigat :

— Eĭ da ! Pe acesta îl primim; deşi dintre toţĭ Junimiştiĭ treĭ patrimĭ de sigur nu cunoşteau Iliada şi Odysea şi deşi nicĭ astăzĭ nu este dovedit că Homer a existat.

Numele luĭ Dante pronunţat de mine pentru că începusem să-l traduc, fu iarăşĭ primit aşa pe încredere, deşi opera luĭ cu greŭ se maĭ poate ceti, fiind un anacronism literar cu totul în nepotrivire cu spiritul timpuluĭ de astăzĭ.

Schakspeare şi Goethe au fost aclamaţĭ fără discuţiune, iar Moliére a căzut cu paritate de voturĭ.

Aşa dar stâlpiĭ ceĭ marĭ aĭ omeniriĭ aŭ ramas şi în Junimea tot aceĭ consacraţĭ de verdictul public, Homer, Dante, Shakspeare şi Goethe.

Poftim mĕ rog să spuĭ altfel de cum spune lumea 'ntreagă saŭ, cu alte cuvinte să nu te ducĭ să te culcĭ când lumea zice că eştĭ beat.

VIII

Aicĭ trebue să întrerup puţin dările mele de samă despre Junimea, căcĭ pe la finile anuluĭ 1867 fuĭ transferat la Focşanĭ ca preşedinte de secţiune la Curtea de apel.

Iată-mĕ-s a doua oară în Focşanĭ, de astă dată cu un grad maĭ mare.

Intre colegiĭ meĭ de Curte aveam pe Constantin Câmpineanu un tânăr nalt, palid, prea cum se cade dar de o originalitate fără părechie. El când intra în casele oamenilor, în loc să le zică buna ziua, începea de la uşă să le istorisască o poveste. De alt-fel bun judecător, bun camarad, om vesel, dar despreţuitor de mode şi de ceia ce se numeşte cerinţĭ sociale. Iĭ lipsea maĭ totdeauna un bumb la surtuc şi purta cravata sucită. Maĭ târziŭ a capatat o dragoste pentru animalele selbatice; creştea puĭ de urşĭ şi de leĭ şi umbla cu şerpĭ prin buzunare. Cu dânsul, cu Telemah Ciu-

percescu, cu Theodor Botez vechiul meŭ adversar de duel, cu Guţă Triandafil primul preşedinte al Curţeĭ îmĭ petreceam tot timpul.

Intre avocaţiĭ cu căutare figuraŭ în primul rând G. Apostoleanu, Nicu Voinov şi Neculaĭ Fleva. Acest din urmă maĭ cu samă se distingea prin o limbuţie care maĭ târziu l-a făcut celebru.

De astă dată nu maĭ eram străin acolo. Am reînceput relaţiunile cu familiile ce frecventasem la prima mea şedere în Focşanĭ; mergeam des la vênat, făceam dese excursiunĭ la monastirile din împrejurimĭ şi la vestitele podgoriĭ Odobeştĭ, Panciu, Nicoreştĭ, în fine duceam viaţă plăcută şi de sigur aş fi stat mult timp în acest oraş dacă nu venea o împrejurare cu totul neaşteptată, care a turburat liniştea oraşuluĭ şi a produs o întreagă revoluţiune în magistratura ţăreĭ.

Se furase în comuna Mărăşeştĭ dintr'o cariolă de poştă vr'o patru miĭ de galbenĭ. Suma fiind însemnată, furtul a făcut mare

sensaţiune şi directorul general al poştelor şi telegrafilor din vremea acea, d. Falcoianu, ţinea cu orĭ ce preţ să descopĕre pe făptuitorĭ. Bănuiala cădea asupra unor locuitorĭ din Mărăşeştĭ.

Fiind însă că aceştia tăgăduiaŭ faptul cu încăpăţinare, directorul de şi om cinstit şi cu un trecut ireproşabil, însă precăt s'a dovedit, puţin echilibrat şi din cale-afară gelos de a servi statul, ordonă să-ĭ bată pentru a obţinea mărturisirĭ. Această măsură condemnabilă în sine dar care pe timpul acela se întrebuinţa des, nu dădu rezultatul dorit, căcĭ precum s'a constatat maĭ tîrziŭ nu eraŭ eĭ adevaraţiĭ culpabilĭ. Atuncĭ iritat la culme şi neurastenic cum era, tînărul director perdu cu totul cumpătul şi supuse pe bieţiĭ oamenĭ la cele maĭ oribile torturĭ cum nu se maĭ pomenise din veacul de mijloc.

Flagelaţiunĭ până la sînge peste tot corpul, ouă ferbinţĭ subsuorĭ, trestiĭ pe sub unghiĭ, arsurĭ cu foc la tălpĭ, în fine tot ce o imaginaţiune surexcitată poate in-

venta maĭ crud, maĭ selbatec, maĭ înfiorător a fost aplicat fara milă asupra nenorociţilor preveniţĭ de cătră un om care de sigur în alte împrejurărĭ n'ar fi fost capabil să asiste la tăerea unuĭ puĭ de găină. A fost un caz curios şi vrednic de un studiŭ patologic, această pornire din partea unuĭ tînăr cult, fin, inteligent care sub imperiul uneĭ ideĭ fixe, a uneĭ convingerĭ rătăcite a ajuns la complectă desechilibrare a sistemuluĭ seu nervos. Stapânit de cele maĭ bune intenţiunĭ, lucrînd pentru un scop moral, descoperirea unuĭ furt, a căzut fără voe în pacatul de a comite fapte desgustătoare prevăzute şi pedepsite de codul penal.

Negreşit că asemine lucrurĭ nu puteu să rămîe neştiute, cu atât maĭ mult că se petreceau ziua mare.

Nenumărate plângerĭ şi denunţărĭ au venit la parchetul Curţiĭ din Focşanĭ şi findcă delictele şi crimele comise de funcţionariĭ înalţĭ se instruesc de judecatorĭ cu

un grad maĭ sus, adică de primul preşedinte al Curţeĭ de Apel şi de procurorul general în locul judecătoruluĭ de instrucţie şi a procuroruluĭ de prima instanţă, au fost desemnaţĭ d. Degrea, atuncĭ procuror general şi cu mine ca să instruim această tristă afacere.

A căzut soarta pe mine pentru că d. Fălcoeanu primul preşedinte al Curţeĭ care înlocuise nu de mult pe d. Triandafil permutat la Bucureştĭ, nu putea să conducă procesul fiind rudă cu Falcoeanu directorul poştelor şi telegrafilor.

Cu durere de inimă, ştiind că lucram în contra unuĭ bun şi distins funcţionar al statuluĭ care n'a fost împins la asemene eccese de o idee criminală, ne-am făcut totuşĭ datoria în conştiinţă, am constatat faptele aşa precum s'au petrecut şi am lansat contra luĭ un mandat de arest.

Acest mandat atacat cu recurs a fost casat dimpreună cu întreaga instrucţiune facută de noĭ fară ca să se fi citat vre-o parte sau macar să se fi cerut şi examinat dosariul instrucţiuneĭ.

In faptul casărei noi, cu drept sau cu nedrept, vĕzînd un act de parţialitate şi o atingere la demnitatea noastră, Degrea şi eu ne-am dat imediat demisiunile la care s'a asociat întreaga secţiune prezidată de mine. Apoi şi-a dat demisiunea Curtea de Apel din Iaşi şi primul preşedinte al Curţei de Apel din Bucureşti. Aceasta manifestare a unui număr atît de însemnat de înalţi magistraţi nu putea să nu aibă consecinţi. Demisiunile noaste au fost primite, dar Ministrul de Justiţie de atunci Anton Arion a trebuit să se retragă.

Iată-ne deci patru Ieşeni deveniţi liberi şi independenţi: Degrea, Ciupercescu, Botez şi eu. Focşenenii care simpatizau cu noi, au dat un bal în onoarea noastră, iar în ziua în care am plecat au venit aproape toţi să ne întovărăşască până la barieră. Eram nostimi de vĕzut, noi cîteş patru cu toate bagagele clae peste gramadă într'o daradaică mare trasă de patru cai birjăreşti. Par'că

plecam în bejenie ca străbunii noştri care fugeau de Tatarî, cu deosebire că noi eram plini de chef şi de voe bună ca şi când am fi făcut cine ştie ce izbândă sacrificând pentru o chestiune de amor propriu posiţiunile noastre în magistratură. Dar la tinereţe omul e ca şi bogataşul risipitor care crede că n'o să mai dee de fundul sacului.

Intors în Iaşi am reînceput să frecventez şedinţele septămânale ale societăţei Junimea care în intervalul absenţei mele sporise cu un numĕr considerabil de membri şi anume : Lascar Ciurea, Emil Cazimir, I. Melik, V. Burlă, P. Paicu, N. Burgheli, Grigore M. Buiucliu, Gh. Racoviţă, N. Chintescu, Alexandru Xenopol, Al. Fara, Anton Naum, Ştefan Nei, generalul M. Cerchez, Petru Verussi fără să mai vorbesc de alţii membri sporadici care după ce aŭ asistat la două, trei întruniri aŭ dispărut cu totul profitînd de articolul unic al statutelor: *Intră cine vra, rămâne cine poate.*

In luna Noemvrie 1867 s'a dat primul banchet la Titu Maiorescu în casele ce le ocupa în curtea bisericeĭ Treĭ-Ierarchĭ, pentru a serbători a patra aniversară a înfiinţăreĭ societăţeĭ Junimea. — Banchetul a fost precedat de o şedinţă ordinară a societăţeĭ.

Şedinţele ordinare a societăţeĭ se deschideaŭ totdeauna prin cetirea de către Iacob Negruzzi a corespondenţeĭ cu diferiţĭ autorĭ afară din Junimea, ce-ĭ trimeteaŭ scrierĭ spre publicare şi cărora le respundea prin poşta redacţiuneĭ.

Respunsurile redacţiuneĭ erau de multe orĭ foarte inţepătoare şi de natură a nu atrage simpatiile colaboratorilor străinĭ precum de exemplu :

D-luĭ *M. I.* în Galatz. *Durere*, fără ritm, rimă şi maĭ ales fără simţire — cam greŭ.

Dl. E. B. Opriţi-vĕ la actul întâĭ.

Dl. P. V. G. Pămînt, mormînt, mormînt pămînt. O !

Dl. G. Oftărĭ ? Am oftat după ce am cetit.

Dl. V. B. în Folticenĭ. Ne ameninţĭ că n'om scăpa numaĭ cu cele trimese. O! fiţĭ îndurătorĭ!

Şi aşa maĭ departe.

Apoĭ s'a dat lectură diferitelor compunerĭ în proză sau în versurĭ alcătuite maĭ toate de junimiştĭ în gen umoristic pentru ocaziunea serbăreĭ şi prin care se lua în zeflemea pe membriĭ care scriaŭ în Convorbirĭ şi maĭ ales pe ceĭ care nu scriaŭ, pe membriĭ care vorbiaŭ în Junimea şi pe ceĭ care nu vorbiau.

Nimenĭ însă nu se supara, căcĭ toate glumele acestea cu spirit saŭ fără spirit eraŭ în tot cazul fără rĕutate.

După terminarea cetireĭ acestor vesele bucăţĭ şi discuţiunelor ce aŭ urmat care nu puţin au încălzit atmosfera şi ne au pregătit pentru copiosul banchet ce ne aştepta, se dădu lectură la câte-va publicaţiunĭ din diferite broşurĭ, foĭ volante, şi ziare spre a se lipi la *dosar*.

Trebue să se ştie că Junimea avea un

dosar în care se lipeaŭ ca curiozităţĭ contimporane toate neroziile ce eşeaŭ la lumină tiparuluĭ. Sunt în dosarul acesta eşantilioane de toată frumuseţa: anunciurĭ, afişe, reclame, poeziĭ de natură a stârni rîsul celuĭ maĭ morăcănos dintre oamenĭ. Acest dosar, graţie nesecatuluĭ izvor de prostie omenească, se făcu aşa de voluminos, încât s'a simţit nevoe de a se înfiinţa un al doilea.

Multă vreme aceste dosare care se resfoiaŭ la toate şedinţele Junimeĭ aŭ făcut deliciul membrilor eĭ.—Unul dintrînsele se păstrează şi acum de V. Pogor iar cel al doilea s'a furat, la o aniversară ce a avut loc în otelul Pastia.

Odată isprăvită cetirea pieselor destinate pentru dosar, căţĭ-va dintre membriĭ ceĭ maĭ nerăbdătorĭ strigară pe nas ca dascaliĭ de biserică : Uşile !.. Uşile !... şi în aceiaşĭ clipă uşa care dădea în odaea de alăturea se deschise în două laturĭ, lăsînd să se vadă o masă întinsă frumos împodobită cu tot soiul de mezelurĭ şi pe care stră-

luceaŭ vre-o două duzinĭ de butelcĭ cu vinurĭ vechĭ de coloarea rubinuluĭ şi a chihlimbaruluĭ.

Caracuda a căreĭ şef era Miron Pompiliŭ, precum bine a zis Panu în amintirile sale din Săptămâna, şi care se compunea maĭ mult dintre aceĭ ce eraŭ timizĭ la discuţiunĭ dar îndrăzneţĭ la mâncare, dădu navală la masă aşezîndu-se cam pe la mijlocul eĭ ca să poată apuca şi din dreapta şi din stânga; iar dupa ce fie-care îşĭ luă locul şi dupa ce primele farfuriĭ fură golite şi primele rândurĭ de pahare supte, Iacob Negruzzi care era în capul meseĭ ceru cuvêntul ca să dee samă despre activitatea literară a Junimeĭ.

— Domnilor! zise el rădicându-se în picióre cu paharul în mână. Societatea Junimea care a luat naştere în anul mântuireĭ 1863.

— Protestez! Strigă furios Pogor. Originele Junimeĭ se pierd în noaptea timpurilor.

— In anul mântuirei 1863 după Hristos, continuă Negruzzi, imperturbabil.....

— Minciunĭ !.. Protestez !.. Junimea a existat de când lumea, în aer, invizibilă, impalpabilă, imponderabilă, înainte chiar de a se naşte membriĭ eĭ.

La acest al doilea argument plin de bun simţ, toţĭ membriĭ aŭ început să bată în palme cu entusiasm, iar Negruzzi nu şi-a maĭ putut continua discursul până când nu a recunoscut adevĕrul istoric aşa de bine probat de Pogor despre originele Junimeĭ.

Apoĭ radicându-se la gradul de temperatură a adunăreĭ, prinse cu un ton onctuos de vlădică se cadelniţeze pe fie-care membru activ care a colaborat la Convorbirĭ, rezervînd însă pentru caracudă, pentru *clefăitoarea* caracuda, căţuea întreagă de tămâe şi atribuindu-ĭ cele maĭ deosebite merite la succesul Convorbirilor pentru treĭ marĭ rezoane :

1) Pentru că nescriind nimic, n'a spus nicĭ o prostie.

2). Pentru că n'a făcut pe Convorbirĭ să piardă nicĭ un abonat.

3-lea) Pentru că prostiile scrise de ceĭlalțĭ nu i'au produs nicĭ o indigestie, dovadă apetitul de care continuă a se bucura.

— Ura !... Să trăiască Caracuda ! strigarĕ cu toțiĭ în cor.—Caracuda era totdeauna salutată în mod colectiv ca o grupare anonimă reprezentată oficial numaĭ prin președintele eĭ Miron Pompiliu.

După marele discurs introductiv a luĭ Iacob Negruzzi care se repeta la fie-care aniversară aproape același, cu micĭ variante după împrejurărĭ, căcĭ Junimea înainte de toate ținea la tradițiunĭ, începeaŭ sănătățile.

— Să trăeștĭ, Ciurilă—Burilă !

— La mulțĭ anĭ, Poghircă !

— Și cu bine, Mirmelic !

— Bine te-am găsit, Buiuc!

— In sanatatea ta Președintele celor nouă!

— Cu noroc, papa Culeanu !

Și așa maĭ departe pe un diapazon tot

maĭ rădicat se încrucişaŭ paharele şi se apostrofaŭ uniĭ pe alţiĭ după poreclele uzitate în Junimea.

Apoĭ venea rândul anecdotelor, maĭ întâĭ acelor cuviincioase, iar după ce ne căptuşam bine cu cotnar alb sau roş, orĭ cu amândouă colorile împreună dădeam drumul anecdotelor *corozive*, adecă acelor de care se înroşea *pudicul Naum* care toldeauna se exprima corect şi nu aluneca pe tărîmurĭ echivoce. Ceĭ maĭ meşterĭ în istorisirea anecdotelor corozive erau, Creanga, Ianov şi bine nutritul Caraiani cum îl numiam noĭ în Junimea.

Dar cine poate spune, verva, spiritul, voea bună, aşĭ putea zice entusiasmul care însufleţeau serbările Junimeĭ şi în acelaş timp, şăgile, ironiile fine, înţepăturele cu noimă care ca şi paharele pline se ciocneau şi scînteiaŭ; însă toate aceste eraŭ eşite din inimă curată şi fără pic de rĕutate. De aceia nimene nu le lua în nume de rĕu.

Mult timp, aşĭ pute zice, maĭ tot timpul

cît a existat Junimea ca grupare excluziv literară n'a fost între noĭ nicĭ umbră de gelosie. Poate că unde eram tinerĭ şi nu făceam literatură pentru scopurĭ egoiste, sau poate că unde lucram fie-care într'o direcţie deosebită după inclinaţiunile nóstre, de aceia invidia nu ne otrăvise inimile.

Ast-fel: poesia lirică şi satirică, comedia, drama, critica literară, filosofia, istoria, novela, romanul, pănă şi pictura erau îmbrăţoşate şi cultivate cu maĭ mult sau maĭ puţin succes de anumiţĭ membri care căutau să se perfecţioneze fie-care în specialitatea sa.

Este un fapt unic, ne maĭ pomenit în istoria ţăreĭ noastre, ca o societate compusă din oamenĭ de diferite colorĭ politice şi straturĭ sociale, din diferite ramurĭ ale neamuluĭ nostru: Romînĭ, Transilvanenĭ, Bucovinenĭ, Basarabienĭ, Macedonenĭ, în sfîrşit din atîtea elemente disparate şi eterogene, din oamenĭ cu doctrine religioase şi ştiinţifice opuse: ateĭ, teiştĭ, creştinĭ, panteiştĭ,

spiritualiştĭ, materialiştĭ etc., ca toţĭ aceştia zic, să ţie casă bună împreună atâţia amarĭ de anĭ fără ca între dînşiĭ să se fi ivit cel maĭ mic conflict.

Dar tocmaĭ diversitatea aceasta de aptitudinĭ şi îndelepniciri eliminînd concurenţa, a menţinut unitatea şi armonia între membri. Daca ar fi fost toţĭ poeţĭ, sau toţĭ novelişti, sau toţĭ criticĭ, de sigur s'ar fi sfădit şi împrăştiet de a doua zi. Frumuseţa şi trăĭnicia buchetuluĭ Junimeĭ literare se datorează tocmaĭ varietăţeĭ elementelor din care se compunea.

In sinul Junimeĭ erau diverse curente care în loc să fie duşmane se corectau, se complectau între ele, aşa că direcţia munceĭ intelectuale a grupăreĭ în generalitatea eĭ, lua de la sine diagonala firească a tuturor forţelor conlucrătoare fără să se anihileze una pe alta.

Aşa de exemplu, nicĭ tendinţele galofile nicĭ acele germanofile ale membrilor crescuţĭ în Franţa şi Germania, n'au precum-

pănit excluziv în Junimea, ci s'au echilibrat între dînsele.

Au fost într'adevăr la început câţi-va membri, între care s'a deosebit Budnărescu, care îşi închipuiau că o cugetare e cu atît mai adîncă cu cât e mai obscură.

De acolo vĕzurĕm o sumă de aforisme compuse anume într'un stil nebulos, epigrame în exametre antice care pentru a fi înţelese trebuea să faci o adevărată gimnastică de minte. La asemene tendinţe spre obscurantism s'au opus mai mulţi membri între care şi eu, obiectînd cu drept cuvînt că cele mai mari capete de operă a tuturor popoarelor sunt clare, aşa de clare că ori cine le pricepe. Frumosul e totdeauna simplu, ziceam noi şi aproape de mintea omului. Pe Shakspeare îl înţeleg şi copiii.

Din discuţiunile urmate cu ocaziunea acestor aforisme sau *anaforale* cum erau poreclite în Junimea, a luat naştere grupul celor ***nouă*** care, draga doamne, ***nu înţelegeau nimic*** şi a căror preşedinte am avut o-

noarea să fiu aclamat. Da, a fost pentru mine o onoare să fiu în capul acestuĭ grup anonim de neînţelegătorĭ care adese orĭ din nouă se făceau trei-zecĭ şi nouă, căcĭ cumulurile de onorurĭ nu erau proibite în Junimea.

Dar lucru ciudat, precum apele în natură de la sine îşĭ eaŭ cumpăna lor normală şi se limpezesc, aşa şi în Junimea acest gen de literatură nenatural, muncit care jignea simţimîntul nostru estetic, a cedat pasul ideilor limpezĭ şi neîntortochiate şi în cele din urmă a fost părăsit de însuşĭ aceĭ ce aŭ căutat să'l întroducă.

La această îndrumare spre bunul simţ nu puţin au contribuit pe lăngă majoritatea membrilor vechĭ şi membriĭ noĭ veniţĭ: precum: Conta, Panu, Lambrior, Tasu, Creangă etc., capete solide care găndeaŭ clar, se exprimau clar şi nu admiteau forma greoae a pedantismuluĭ german.

Aniversările Junimeĭ se făceau regulat în fie-care an aproape după acelaş tipic.

De multe orĭ erau prezidate de Vasile Alexandri, iar a douĕ-zecea a fost sĕrbătorită cu o deosebită pompă.

Iată convocarea făcută pentru acea aniversară:

SOCIETATEA JUNIMEA

Intră	*Remâne*
cine	*cine*
vra	*poate*

CITAŢIUNE

Membriĭ tuturor triburilor societăţeĭ *Junimea*: fundatorĭ, lipovenĭ, caracudă, şi ceĭ nouă, sunt citaţĭ că în ziua de 26 Octomvrie curent să se afle la scaunul societăţeĭ în Iaşĭ, unde se va da cu mult chef şi cu puţine parale, în otelul Binder oarele 6 sara, al 20-lea praznic tradiţional. Mâncarea va fi fudulie iar băutura temelie. Spiritul nu este de rigoare.

Secretar perpetuŭ

I. N.

Imĭ aduc aminte că Petru Missir şi eu am organizat pentru acea memorabilă dată un joc de păpuşĭ care imita o şedinţă literară a Junimeĭ, compunînd împreună un libret în care actoriĭ principalĭ eraŭ Maiorescu, Budnărescu, Pogor, Negruzzi, Carp, Creangă, Naum, eu şi alţiĭ.

Copiiĭ meĭ au lucrat în secret păpuşele dîndu-le pe cît posibil asemănarea persoanelor ce reprezentau. Pogor şi Maiorescu erau cu deosebire bine reuşiţĭ. Petru Missir care avea însărcinarea să joace păpuşele a învaţat rolul fie căreia pe de rost şi a făcut în secret maĭ multe repetiţiĭ acasă la mine spre a fi bine preparat pentru ziua de reprezentaţie.

In sala unde urma să se ţie banchetul am aşezat noĭ micul teatru de păpuşĭ acoperit cu nişte perdele care se puteau deschide prin tragerea uneĭ sferĭ. Nimene nu ştia ce-ĭ în dosul perdelelor afară de Missir şi de mine.

S'a cetit maĭ întăĭ de Negruzzi cores-

pondența cu autorii streinĭ, apoĭ prostiile ce fuseserĕ publicate în cursul săptămînii prin diverse foĭ periodice, broşurĭ, placarde etc. spre a se lipi la dosar şi în fine scrierile de ocaziune aduse de membrii Junimeĭ, între care eram şi eu cu o dedicaţie adresată luĭ Iacob Negruzzi pe care îmĭ permit să o reproduc maĭ la vale, căcĭ ea dă nota exactă a stăreĭ noastre sufleteştĭ de atuncĭ.

Luĭ Iacob Negruzzi

Suflă vijelia 'n geamurĭ, eu pe-o carte stau plecat
Urmărind slovele negre, de miĭ gândurĭ spulberat.
Intr'un colţ nevasta coasă pentru opt copiĭ ştrengarĭ,
Care sburdă împrejuru-ĭ şi-ĭ fac capul calindar;
Eu însă n'aud nimica din furtuna de afară,
Din furtuna din lăuntru; a mea 'nchipuire zboară
La ce-ĭ scris în cartea veche: *Anu'ntăĭ de Convorbiri*.
Şi ce vĕd pe fila scrisă ?... O amice-o să te mirĭ!...
E un cântec nebunatic, îngânare de amor,
Un vers rĕtăcit în lume, un suspin, un strop de dor
Izvorît din a mea pană acum douăzecĭ de anĭ.

Ce amară ironie, când văd perii mei balanĭ!
Douăzecĭ de anĭ de-atuncea... s'a topit un traiu
de om!
Unde-ĭ vesela verdeaţă de pe-al vieţeĭ mele pom?...
Imĭ aduc ş'acum aminte de-acea vêrstă fără preţ,
Când prin ochiĭ tinereţeĭ priveam lumea îndrăzneţ;
Socoteam că-ĭ pentru mine orĭ-ce pasere zbura;
Banĭ de-aveam sau nu în pungă, cheful nu se
micşura.
Dar aveam silitră'n vine şi în piept izvor de foc,
Aveam inimă bogată, stam calare pe noroc.
Maĭ mě'ncumătam pămîntul pe un umĕr să-l
rîdic
Şi în dărnicia-mĭ viaţa mi-aşĭ fi dat-o pe nimic.
Eată că'ntr'o zi amice, într'o zi m'am deşteptat
Că în inimă un verme tainic mi s'a furişat,
Şi cu toată voinicia-mĭ, mĕ simţiĭ adînc rănit
Perdu-ĭ voea mea cea bună, obiceiul de dormit,
Ş'atuncĭ... te'ntâlniĭ pe tine călător pe aceaş cale,
Amîndoĭ în sinul nostru ascundeam aceeaşĭ jale,
Jale nu, căcĭ era dulce taina care ne rodea,
Insă nu'ndrăzneam s'o spunem tocmaĭ cuĭ se
cuvinea.
Şi maĭ sfătuit, ţin minte, eu copil neştiutor,
Pe vorbariţa hârtie să aştern ascunsu-mĭ dor.
Eu te-am ascultat şi'n versurĭ scris-am taina
fără nume

Ş'au curs lacrimele mele... şi le-am dat de pra-
dă'n lume

. . . .

Şi rămas-am cu naravul de-a tot înegri hârtie,
De simţesc amar în mine sau în juru-mĭ duş-
mănie.
Eĭ... de atuncea pribegit-au anĭ şi anĭ sub bolt'
albastră;
Mulţĭ ca noĭ, sĕrmanĭ lunaticĭ, prinsu-s'au în
hora noastră,
Muncitorĭ fără de leafă, ce-au pus plugul în ogor,
Jos cu ochiĭ pe hârtie, sus cu sufletul în nor.
An cu an cules-am roada strînsă 'ntr'un mă-
nunchĭ de foĭ,
Bună, rea, după putere, cum ne-am priceput şi noĭ,
Apoi an cu an de-a rândul, spre maĭ bună îm-
belşugare
Cu un strop de vin de ţară, cu o veselă urare,
Am sĕrbătorit frăţeşte împrejurul meseĭ marĭ
Stânt'a anuluĭ rodire ca şi harniciĭ plugarĭ.
Dar s'a întîmplat adesea cu'ntristare de-am vĕzut
Cum pe brazda răsturnată dragĭ tovarăşĭ au căzut
Dintre chiar fruntaşiĭ noştri, chipurĭ ce ne a-
mintesc
Munca din copilărie şi amorul cel frăţesc.
Şi rărită a fost ceata vrednicilor lucrătorĭ
Ce adună 'n stup de miere hrana suptă de pe florĭ

. . . .

Apoĭ earăşĭ altă dată am vĕzut şi maĭ măhnițĭ,
Drepțĭ tovarăşĭ de aĭ noştri cum la duşmanĭ
pribegițĭ
Pusu-s'au în vĕzul lumiĭ să ne'mproaşte cu ocărĭ,
Uitând dintr'o zi la alta ale noastre 'mbrățoşărĭ
Şi cercând să nimicească roiul harnic de albine,
Pentru că, invidioşiĭ, nu puteau face maĭ bine.
Astfel fost-am de ocară în tot chipul poreclițĭ:
Ignoranțĭ, fără az-buche, lipovenĭ, cozmopolițĭ.
Rĕiĭ ne pîrau la lume că suntem rĕutăcioşĭ,
Sterpiĭ ne găseau pricină că n'avem copiĭ frumoşĭ.
Dar a vrut Dumnezeu Sfântul şi făcutu-s'a lumină,
S'a deosebit cu 'ncetul grâul spornic din neghină;
Alțiĭ tinerĭ cu foc sacru golurile au umplut
Celor ce-au murit, sermaniĭ, celor care ne-au
vîndut.

. . . .

O dar gândule sprentăreț zborul tĕu ce nu-l opreştĭ?
Răscolind cele trecute numaĭ cât mĕ amăreştĭ,
Redeşteptĭ simțirĭ ascunse, deschizĭ rana învechită,
O! nu te'ncerca zadarnic să mĕ puĭ ear în ispită!...
Astăzĭ când mĕ uit în juru-mĭ la ceĭ opt copiĭ
ştrengarĭ,
Opt speranțe întrupate, marturĭ timpuluĭ fugarĭ,
Zic că-ĭ dusă tinereța-mĭ, rândul lor de-acuma vine;

Sigur, de cât noĭ bătrîniĭ, dînşiĭ face-vor maĭ bine.
Eară eu închid azĭ cartea unde-odat'am gângurit.
Primul vers pe care dorul inimiĭ l'a zemislit;
Pun pecetea pe trecutu-mĭ şi mĕ duc în astă sară
Să serbătoresc a noastr'a douăzecea aniversară!
Am să gust cu-aĭ meĭ prietenĭ vinul cel uitat
în hrubă.
Vaĭ de-acela ce cu mine va voi să stea la prubă!..
Iţĭ făgăduesc, amice, c'am să fiu de-un chef nebun,
Căcĭ odată zice omul tinereţeĭ *ramas bun*!

. . . .

Eară ţie, o! amice, care atâţia anĭ în şir
Imbolditu-ne-aĭ la lucru, adunînd al nostru bir
La comoara cea comună; luptător neobosit
Ce ţinut-aĭ cu tărie steagul sus, neprihănit,
Ş'aĭ pus pieptul în vremĭ grele, şi-aĭ pus umeriĭ
la jug,
Astăzĭ când preţuim roada adunată de sub plug,
Ţie cu deosebire tot onorul se cuvine
Pentru nobila lucrare, pentru oarele senine
Ce în valmaşagul vieţiĭ ne-a fost dat ca să gustăm!
Ţie dar, o! scump prietin, plin paharul închinăm!..

După ce s'a isprăvit de cetit toată materia literară în proză şi versurĭ pregătită pentru acea serbare, am trecut în sala banchetuluĭ unde de odată dechizîndu-se perdelele ce acopereau teatrul s'a auzit

glasul prefăcût a luĭ Missir care era ascuns în dosul micii scene.

—Haĭ la păpuşĭ!... Haĭ la păpuşĭ!... La păpuşĭ! Cum voiţĭ boerĭ D-v să vi le joc deadreptul sau pe încunjur?

— Pe încunjur respunse pudicul Naum, spăriat de întrebarea păpuşeruluĭ.

— Bună sara domniĭ meĭ, strigă atuncĭ o păpuşă care şedea pe un scaun picior peste picior într'un colţ al sceneĭ. Eu sunt preşedintele celor nouă care nu înţeleg nici odată nimic. Am venit să mĕ procopsesc în mijlocul mintoşilor şi învaţaţilor din această onorată adunare.

Să ascultăm deci sfînta evanghelie a luĭ Samson cetire şi să ne ascuţim minţile spre a o înţelege.

In acelaşĭ moment apare pe scenă o a doua păpuşă cam încovoeată care după ce se închină în dreapta şi în stînga începe:

— Eu sunt Samson, vestitul Samson, nu cel cu plete marĭ, ci cel cu minte mare,

autor de *anaforale* şi epigrame cunoscute prin clara lor adîncimea. Iată o epigramă pe care o vor înţelege şi ceĭ nouă :

„Sus pe Olimp orĭ pe Tempe 'nflorită
„mĕ chiamă a mea zină,
„Colo pe pisc eu între-amândouă pe plaiu
„te voiu duce.

Alta :

„Sboară pămîntul din veacurĭ în vea-
„curĭ şi tot pe acea cale.
„Dar şi scânteea divină-n noĭ liberă fi-
„va ca dînsul.

Ce n'aţĭ înţeles? Intrebă Samson intrigat.

— Nu, respunse preşedintele celor nouă. Atuncĭ altă păpuşă maĭ ochioasă, cam pleşuvă se arată pe scenă, cu un barbişon lung şi tufos şi nişte musteţe groase ce-ĭ acopereau buzele.

E Maiorescu !

— Voĭ profanilor ! nepricepuţilor ! zice ea, nu plătiţĭ nicĭ o ceapă digerată. Sunteţĭ nişte analfabeţĭ. Iată adevărul adevărat :

La început a fost *voința* și voința a fost la inceput. Lumea nu-ĭ de cât o reprezentare. Piară ochiĭ noștri și lumea va peri. Să vĕ intre odată în creerul vostru obtus că totul e nimic și nimic e totul. Iar în spațiĭ și timp, ce există nu există, numaĭ pare că există. Ațĭ înțeles voĭ, Kurzsichtige Philister ?

Președintele celor nouă respunde: n'am înțeles.

— Pace vouă tuturor! Striga cu voace adâncă de bas pânticosul Creanga care vine pe scenă cam cu chef. Ce vĕ batețĭ capul cu împărățiile și umblațĭ să cercațĭ marea cu degetul ! Să vĕ spun eu unde doarme peștele. Științĭ voĭ povestea luĭ Ion cel prost care a intrat ziua mare pe fereastră în casa popeĭ? Nu?.... Să v'o spun eu.

Dar până a nu începe istoria cam *corozivă* a luĭ Ion cel prost, iute intră pe scenă pudicul *Naum* îmbracat în frac și cu un portofoliu subsuoară.

— *Fi donc*, cu asemene literatură *qui nous blesse*, zice el indignat. Am aicĭ pe *Aegri Somnia* a căreĭ farmec te adoarme, pe *Filemon şi Baucis* doĭ năucĭ înamoraţĭ, prefăcuţĭ în trunchiurĭ necuvîntătoare ca şi membriĭ caracudeĭ. Ascultă caracuda flămîndă !.... Tu care te încumătez să facĭ versurĭ! Astupă-ţĭ gura clefăitoare c'o bucată de cozonac; destupă-ţĭ urechile şi învaţă maĭ întâĭ prozodia de la *maitre Boileau* care zice:

„Que toujours dans vos vers le sens coupant les mots,

„Suspende l'hémistiche en marque le repos.

— Afară cu Boileau! Ţipă de odată Pogor care intră furios înarmat cu o perină. Vraţĭ să faceţĭ literatură românească cu Boileau, ce prostie! Iată adevărul! Un popor care n'are istorie, nu poate să aibă literatură. Prin urmare aruncaţĭ condeile gogomanilor. Eu unul am urmat pe Buckle, m'am povăţuit de Darwin care a avut o-

brăznicia să ne declare verĭ cu maimuţele, m'am închinat *voinţeĭ* luĭ Schoppenhauer, am îmbrăţişat pe Spencer, am înghiţit fatalismul luĭ Conta şi am ajuns la credinţa că trebue să dăm jos Creştinismul şi să intrăm în *Nirvana*, acolo-ĭ mîntuirea! Aşa a spus Baghavat respectabilululuĭ Pürna! Aţĭ înţăles voĭ burghejilor?

— N'am înţăles, adăogă grav preşedintele celor nouă.

Atuncĭ un hohot de rîs urmat de o mare gîlceavă se stărui între păpuşĭ. Pogor plesni cu perina pe Naum; Naum se repezi la Budnărescu, Budnărescu la Creangă; dar acesta fiind maĭ tare, maĭ voluminos, i-au repus pe toţĭ, le-a impus linişte şi a început din nou să le istorisască drept mîngăere povestea luĭ Ion cel prost.

Povestea luĭ Ion cel prost nu se poate spune de cît la păpuşĭ, şi fiind-că de la 1883 cînd s'a jucat pentru întăia şi ultima dată păpuşele la Junimea au trecut 19 anĭ în cît de atuncĭ pănă astă-zĭ lumea s'a sub-

ţiat, de aceia nicĭ eu nu v'o pot spune; şi nu v'o pot spune şi pentru alte maĭ multe rezoane:

Intâĭ şi întâĭ am uitat'o. Prin urmare cred că mĕ scutiţĭ de celelalte rezoane.

Au maĭ fost şi alţĭ membri care au figurat în jocul păpuşelor, precum Miron Pompiliu şeful caracudeĭ clefăitoare, Iacob Negruzzi sau *carul cu minciunele,* cum îl poreclea Pogor, reprezentat prin o păpuşă mohorîtă cam de coloarea ceaunuluĭ. Petru Carp supranumit *Excelenţă* reprezentat prin o păpuşă cu titva goală ca un genunche, împodobită numaĭ cu treĭ perĭ a la Bismark, dar de rolurile lor nu-mĭ maĭ aduc de loc aminte.

Aşa dar iată în rezumat pre cît memoria m'a servit după 19 anĭ trecuţĭ, cum s'a petrecut jocul păpuşilor la 1883, joc care nu era alt-ceva de cît o parodie a şedinţelor ordinare ale Junimeĭ. A fost atuncĭ un rîs şi un chef nebun.

Bine a zis Iacob Negruzzi că rare orĭ

s'a putut vedea o societate făcînd lucrurĭ serioase într'o formă aşa de veselă. Eu aşĭ putea adăogi că nicĭ odată nu s'a vĕzut asemene lucru cel puţin în România.

Dar ce se poate face în lumea aceasta fară să întîmpinĭ rezistenţa şi ocarĭ? Chiar, binele trebue une-orĭ să-l facĭ cu de-asila.

Fiind-că dădusem muncil noastre literare o îndrumare nouă, o direcţie sănătoasă, fiind că părăsisem stăpînirea frazeĭ, fiind că nu maĭ cadelniţam mediocrităţile şi ignoranţa, fiind că Junimea prin Maiorescu, reprezentantul eĭ cel maĭ autorizat, a dat pe faţă, a pecetluit pentru totdeaunea nulităţile ce ne asurzeau cu reclamele, de aci s'a năpustit în contra noastră o ceată de defăĭmatorĭ care au căutat să ne dărîme cu orĭ ce preţ.

S'a încins o luptă înverşunată între noĭ şi eĭ, între scoala literară din Iaşĭ în capul căreia figura Maiorescu şi acea din Bucureştĭ în capul căreia figura Hăjdeŭ, un om nu maĭ puţin însemnat prin cunoştinţele şi calităţile sale intelectuale.

Atuncĭ a căzut asupra noastră, în lipsă de argumente, un potop de invective, că suntem adică: ***analfabețĭ, lipovenĭ, cozmopolițĭ, germanofilĭ,*** vênduțĭ ***Austro-maghiarilor*** și cîte alte grațiozitățĭ care'mĭ scapă acum din memorie.

Atuncĭ a compus ùn tînăr poet de la Revista Contimporană, a căruĭ nume este astăzĭ cu totul uitat, o piesă de teatru intitulată ***Borta rece*** care de la început pînă la sfîrșit nu era de cît o batae de joc la adresa noastră.

Atuncĭ a fost păcălită Junimea de Hâjdeu prin acrostișul ***Conforbirĭ literare*** publicat din nebagare de samă în gazeta noastră sub titlul: ***E putred mărul*** și care punea, dragă doamne, în lumină înclinările noastre germanofile.

Dar orĭ cît de violentă a fost această ceartă, ea a avut efectul bun de a întrona imperiul ideeĭ în locul ***bețieĭ de cuvinte*** și a detrona cățĭ-va pseudo-savanțĭ și pseudo-poețĭ cu pretențiĭ de geniĭ.

Aşĭ putea zice că a fost chiar interesantă această polemică care a pasionat vre-o doĭ treĭ anĭ publicul cetilor nu numaĭ din Romînia liberă ci şi din Transilvania şi Bucovina. A fost singura luptă ce s'a dat în ţara noastră pe un alt tărîm de cît acel politic, şi ne-a redeşteptat la o nouă viaţă literară care părea de mult amorţită.

Izbânda finală a fost a *Convorbirilor*, căcĭ *Revista Contimporană* a închinat steagul de mulţĭ anĭ, iar *Convorbirile* trăesc şi astăzĭ. Insuşĭ Hăjdĕu şi reposatul V. A. Urechie care erau capiĭ mişcăreĭ contra Junimiştilor au sfîrşit prin a intra în rândurile lor luând parte la multe din şedinţele septămânale ce se ţineau în Bucurescĭ la Maiorescu şi Iacob Negruzzi.

Din nenorocire însă a început de la o vreme să intre vrajba politică în cercul *Convorbirilor literare*. Prin imboldul luĭ Carp maĭ cu samă, s'a căutat a se da o coloare politică *conservatoare* societăţeĭ Junimea, de

unde ea fusese numaĭ un grup de diletanţĭ cu caracter exclusiv literar.

Cu toate aceste, de şi uniĭ dintre Junimiştĭ şi cu deosebire membriĭ fundatorĭ înclinaŭ spre conservatorĭ, totuşĭ grupul întreg sub înrîurirea faptelor marĭ sevêrşite de Ioan Brăteanu a încheiat pe la începutul anuluĭ 1883 o alianţă faţişă cu el, iar ca semn al participăreĭ Junimeĭ la afacerile statuluĭ, Petru Carp a primit postul de ministru plenipotenţiar la Viena, Leon Negruzzi primăria de Iaşĭ, Iacob Negruzzi directoratul la creditul agricol, Dimitrie Rosetti mandatul de senator, Maiorescu, Gheorghe Racoviţă şi Ianov câte un scaun în camera deputaţilor, Theodor Rosetti funcţiunea de preşedinte de secţiune la Curtea de Casaţiune, eu Epitropia la Sfĭ. Spiridon din Iaşĭ, etç. etc.

De atuncĭ a început Junimea ca grupare literară să şchiopăteze; Maiorescu şi Iacob Negruzzi dimpreună cu redacţia Convorbirilor s'au mutat la Bucureştĭ unde s'a con-

tinuat într'adevĕr încă cît-va timp a se ţinea sâmbetele sara întrunirĭ literare, dar ele nu maĭ aveaŭ acel caracter de intimitate, acea libertate de discuţiune, veselia tradiţională cu frazele sacramentale, cu poreclele, cu anecdotele, cu bătăile de perinĭ care însufleţeau întrunirile din Iaşĭ.

Arborele societăţeĭ, după 20 de anĭ de viaţă sănătoasă, transplantat în pămînt străin a început să tînjască până când în cele din urmă s'a uscat. Pămîntul bucureştean nu i-a priit.

Este adevărat că ziarul *Convorbirile* trăeşte şi astăzĭ în capitală sub auspiciile unor tinerĭ care n'aŭ vroit a-l lasa să se stângă de inaniţie; dar în jurul lui nu maĭ e vechea societate Junimea care i-a dat naştere şi l'a susţinut cu vrednicie prin atâtea dificultăţĭ şi nicĭ să maĭ ţin de mulţĭ anĭ vestitele şedinţĭ septămânale ale societăţeĭ. Mulţĭ dintre membriĭ eĭ au murit, iar ceĭ rămaşĭ în viaţă sunt răsleţĭ, nu se maĭ întrunesc şi nicĭ maĭ colaborează la ziar.

Asemenea s'au împrăştiet şi membrii veniţi maĭ în urmă în cercul Convorbirilor între care se numĕră multe talente viguroase, multe capete erudite care s'au ilustrat prin scrierĭ de o necontestată valoare, precum: *Alexandru Xenopol, Dimitrie C. Olănescu, I. L. Caragiali, Ioan Slavicĭ, Petru Missir, Nicolaĭ Volenti, C. Dimitrescu Iaşĭ, generalul Bengescu Dabija, Nicolaĭ Beldiceanu, Alexandru Vlăhuţă, I. Cantacuzin (Zizin), C. Meisner, Ioan Neniţescu, Al. Filipide, Theodor Burada, C. Leonărdescu, Xenofon Gheorghiu, Al. Sutzu, Vasile Burlă etc.*

Dintre aceştia sunt patru care ne-au părăsit pentru vecie şi anume: *Beldiceanu, Cantacuzin, Neniţescu* şi *Sutzu*; iar ceilalţi lucrează, pre cât ştiu, pe sama lor fără a maĭ avea vre o solidaritate cu gazeta Convorbirile a căreĭ personal de redacţie este astăzĭ compus din membri cu totul noĭ.

Şi acum când îmĭ întorc gândul spre cele

trecute, când îmĭ amintesc oarele de adevarat repaos sufletesc petrecute în atmosfera senină a întrunirilor noastre literare din timpul tinereţiĭ, mărturisesc că simt o tainică strîngere de inimă.

Intre multe epizode din viaţa noastră literară de atuncĭ, descrise cu mult spirit de Panu, îmĭ aduc maĭ ales aminte cu o nespusă plăcere cum Eminescu, Creangă şi eu mergeam regulat în fiecare zi după pranz la ***tipografia naţională*** din strada Alexandri unde ne făceam corecturile, iar vara când era zi frumoasă nu lipseam, odată treaba isprăvită, de a ne duce în Tataraşĭ la grădina poreclită odinioară ***Spravale babă*** unde sub un teĭ frumos ne recoream bând vin cu borvis.

Câte şi câte vorbeam noĭ atuncĭ la umbra teiuluĭ, vorbe eşite din inimă care ne scurtau ceasurile de ne se păreau minute.

Eram sub un adevărat farmec în faţa melancolieĭ dulcĭ şi visatoare a luĭ Eminescu şi a galăgioaseĭ veseliĭ a luĭ Creangă

de a căruĭ hohote de rîs tresărea grădina *Spravale babă.*

S'au dus amîndoĭ aceştĭ scriitorĭ fruntaşĭ atât de strâns legaţĭ prin prietinie dar atât de deosebiţĭ prin caracterele şi talentele lor, şi în urmă-le a ramas un gol care cu greu se va umplea.

Recunosc ca pentru a da o icoană exactă despre societatea Junimea în toate ramurile eĭ de activitate, ar trebui să fac analiza talentuluĭ şi a producţiunilor literare, poate chiar şi biografia fie căruĭ membru. Me-ar trebui decĭ multe topurĭ de hârtie şi mulţĭ anĭ de muncă pentru această lucrare, dat fiind numĕrul membrilor cum şi numĕrul anilor cât a durat societatea.

Şi apoĭ nu închizeşluesc că aşĭ face lucru de samă, de oare ce până astăzĭ n'am prins de veste că aşĭ fi posedând darul de critic literar pentru a judeca cu temeiu şi nepărtinire operile altora.

Atâta însă pot spune, fără teamă de a

greşi, că dintre toţi câţi compuneau interesantul mozaic al Junimei, doi oameni au contribuit cu deosebire la închegarea şi menţinerea lui: Maiorescu şi Iacob Negruzzi.

Fără cel întâi nu cred că s'ar fi putut înfiinţa, fără cel al doilea nu cred că s'ar fi putut susţinea această grupare.

Dar acum că toată viaţa trăită de Junimea literară s'a cufundat şi ea în noaptea timpurilor, naşte întrebarea dacă munca ei, considerată în totalitate, a avut sau nu vre-o înrîurire asupra mişcării noastre literare din ultimii 36 de ani.

La aceasta răspund fără sfială *da*.... şi dacă n'am aprobat şi nu aprob linia de conduită a Junimiştilor în politică, ca unii ce tot deauna au şovăit când spre dreapta când spre stânga, totuşi în ce priveşte activitatea lor literară nu cred să se găsească un om de bună credinţă şi în curent cu cele petrecute de la apariţiunea Convorbirilor şi până astăzi, care să tăgăduiască această influenţă.

In cele 35 de volume ale Convorbirilor unde este consemnat capitalul intelectual a uneĭ întregĭ generaţiunĭ, sunt multe scrierĭ de valoare care vor remânea ca modele de stil şi de cugetare omenească în istoria literatureĭ noastre şi nu puţin au contribuit ele de a ne face să părăsim neologismele, exagerările, tonul declamatoriu, într'un cuvênt de a da limbeĭ noastre scrisă şi vorbită forma plastică de astăzĭ.

Aceasta o ştie toată lumea şi nu e trebuinţă de o maĭ întinsă demonstraţiune.

Aceasta am maĭ afirmat-o şi altă dată prin o scrisoare ce am adresat cerculuĭ Convorbirilor la 22 Dechembrie 1899 cu ocaziunea ajungereĭ luĭ Maiorescu la vrâsta de 60 anĭ.

Dar acum să-mĭ fie permis să vorbesc puţin şi despre partea mea de conlucrure la Convorbîrĭ. Intr-un timp când uniĭ oamenĭ cred că nu păcătuesc contra legilor modestieĭ scriind 20 de articole *pro domo*

de ce aşi păcătui eu scriind 20 de randurĭ.

Negreşit n'o să mĕ instituĭ judecător în propria mea cauză şi să mĕ cadelniţez pe mine însumĭ cum obicĭnuesc aceĭ cu reclamele americane, dar voĭ zice cum am zis şi altă dată că dacă n'aş fi făcut parte din cercul Junimeĭ nicĭ o linie poate n'ar fi eşit din pana mea. Incurajăreĭ ce am găsit în sinul eĭ, datoresc acele *şase volume* bune rĕle ce am scos la lumină. Dacă produsul acesteĭ muncĭ stăruitoare de care se leagă întreaga mea tinereţă este sau nu un câştig pentru literatura ţăreĭ mele, eu nu pot să judec. Viitorul va decide.

Atâta numaĭ pot să spun că am avut în viaţă şi eu oare care micĭ satisfacţiunĭ de autor care me au încălzit inima.

Aşa de exemplu, am avut mulţemirea să vĕd de maĭ multe orĭ numele meu citat în diverse criticĭ şi darĭ de samă publicate prin ziare române şi streine. De asemenea novelele mele au avut favoarea să fie editate de treĭ orĭ, cu oare care avantaje materi-

ale pentru mine, lucru rar în România şi multe din ele au fost traduse în limba franceză, germană, italiană şi chiar svedeză, ceia ce nu puţin m'a încurajat. Apoĭ odată călătorind cu drumul de fer în Transilvania mĕ găseam din întâmplare în acelaşĭ compartiment cu un preot cu care prinseĭ să vorbesc despre unele şi altele şi în cele din urmă despre influenţa *Convorbirilor* asupra literatureĭ române. Imĭ vorbea preotul cu multă competinţă despre scriitoriĭ din Junimea, Alexandri, Maiorescu, Eminescu, Negruzzi, Conta, Creangă etc., când deodată îl auziĭ pronunţând şi numele meŭ.

— L'aĭ cetit pe acesta? Il întrebaĭ eu...

— Cum de nu, îmĭ respunse el şi imediat începu să citeze unele dintre novelele mele şi să le laude într'un mod destul de măgulitor pentru amoriul meu propriu.

Am tăcut şi am surîs.

Ajuns la Braşov preotul, pregătindu-se să se scoboare din tren, îmĭ întinsă mâna şi îmĭ zise :

Să mĕ norocesc cu numele d-voastră!

— Nicolai Gane, îĭ rĕspunseĭ eu. Atuncĭ el remase un moment surprins, se înroşi şi declară că cuvintele sale trebue să le cred sincere de oare ce el nu ştia că le adresase tocmaĭ persoaneĭ cu pricina.

Altă dată am primit de la o călugăriţă din monastirea Varaticul o perină de mătasă împodobită cu florĭ cusute de mâna eĭ în semn de mulţemire pentru plăcerea ce i-a făcut cetirea noveleĭ mele *Andreĭ Florea Curcanul.*

Iarăşĭ altă dată eram pe terasa cazinuluĭ de la băile Slănic, la o masă nu departe de doĭ domnĭ care vorbeau vreme bună şi vreme rea.

— Mâni are să se strice vremea, zice unul.

— De unde ştiĭ? întrebă celalalt.

— Am semnele mele.

— Nu cum-va aĭ întâlnit porcul cu paiul în gură din povestea: *Astronomul şi Doftorul*?

Marturisesc ca aceste vorbe schimbate între doi oameni necunoscuţi, ajunse din întîmplare la urechile mele me-aŭ făcut o maĭ mare mulţemire sufletească, decît dacă aşĭ fi căştigat *premiul cel mare* de la docta noastră academie care, fie zis în treacăt, e maĭ darnică întru a acorda laude decât *premiul.*

Apoĭ nu maĭ departe decât în ziua de 3 Iunie anul curent pe când încă nu isprăvisem de scris acest volum, primiĭ o carte postală timbrată de la *Brădăţel, judeţul Suceava*, adecă tocmaĭ de la locul descris de mine în prima mea novelă *Fluerul luĭ Stefan* publicată la 1867.

Acea cartă postală poartă pe dînsa următoarele cuvinte:

BRĂDĂŢEL

2 Iunie 1902

Apoĭ urmează iscăliturile:

G. Tutoveanu

A. Scriban

Isak

Iuliu Marinescu

Nu-şĭ poate cine-va închipui cât de mult m'a bucurat această atenţiune din partea unor oamenĭ care s'aŭ gândit să-mĭ trimată din locul vizitat de eĭ, şi descris de mine, acest simplu dar mişcător semn de amintire, cu atât maĭ mişcător cu cât îmĭ vine de la necunoscuţĭ. Vra să zică tot nu rămîne munca omuluĭ de tot uitată.

Slabe mângăerĭ, nu-ĭ aşa? Imĭ veĭ zice iubite cetitor. Aşa este, dar tot e ceva, căcĭ e o dovadă că sămînţa aruncată într'un pămînt cât de ingrat, pe icĭ pe colo tot resare, şi trebue să ne mulţemim şi cu atâta într'o ţară unde nimene nu ceteşte şi unde trebue curaj şi abnegaţiune de a te supune uneĭ asemenea muncĭ sterpe.

Astăzĭ cupoanele sunt în onoare nu rimele; iar cărţile româneştĭ mucezesc sub învălişul lor de colb prin rafturile librariilor, pe când romanele luĭ Ponson de Terail şi *Xavier* de Montepin se vînd ca pânea caldă. In elita noastră socială nu numaĭ că nu se citesc cărţĭ româneştĭ, dar

nicĭ macar se vorbeşte romăneşte. Am întălnit eu însumĭ prin saloanele aşa numite boereştĭ multe persoane care se cred onorate de a vorbi stricat limba patrieĭ.

Cine cunoaşte istoria acesteĭ ţărĭ, literatura eĭ veche şi nouă, datinele, legendele eĭ, poezia populară şi poveştile eĭ? Nimene afară de rarĭ excepţiĭ. Se ştie că a existat un Eliade, un Alexandri, un Eminescu etc.; dar care dintre tineriĭ noştri eleganţĭ de astăzĭ şi maĭ cu seamă dintre femeile noastre datoare prin chiemarea lor să însufle de la leagăn copiilor lor dragostea pentru limba şi literatura ţĕreĭ, sunt în stare să citeze un singur vers din poeţiĭ de maĭ sus? Teatrele noastre sunt goale, scriitoriĭ noştri duc viaţă nenorocită şi nevoiţĭ sunt să pue stavilĭ unuĭ talent nerĕsplătit, pentru a se ocupa de alte afacerĭ care să le dee putinţă de a trăi de azĭ pe mânĭ.

Acesta e mijlocul neprielnic unde trebue să se sbată omul care are naivitatea de

a crede că poate ca în alte țări să-şi facă o carieră prin cultivarea literilor.

E trist dar e adevarat. Să sperăm însă că vor veni vremi mai bune pentru acești bieţi rătăciţi în codrii literaturei şi că vor ajunge şi ei odată pe cararea ce-i va duce în poeana luminoasă. Să sperăm că poporul nostru ghiftuit de hrană exotică, indigestă ce consumă zilnic, va înţelege că trebue să-i prefere roada sădită şi cultivată pe pămîntul patriei, roadă care va fi cu atât mai bună în calitate şi mai abundentă în cantitate, cu cât va fi mai mult căutată.

Să ne uităm puţin la vecinii noştri Unguri. In ori care casă de om ceva cultivat te vei duce, vei găsi pe masă cărţile poeţilor şi romanţierilor lor frumos legate, expuse la locul de onoare.

Nu-i Ungur care să nu le cunoască, să nu se fălească cu ele. Această dragoste pentru scriitorii lor a fost principala cauză, mai mult chiar de cât atingerea lor de tim-

puriu cu civilizaţiunea occidentuluĭ, că Ungurii au produs pe tărîmul artelor, ştiinţelor şi literilor oamenĭ de mâna întâĭ a căror celebritate a străbătut în Europa. Intreg publicul din Ungaria a contribuit la cultivarea şi înalţarea lor.

Şi cînd am sta să socotim câţĭ Ungurĭ şi câţĭ Românĭ sunt pe coaja pămîntuluĭ, am găsi negreşit că aceştĭ din urmă sunt cu mult covîrşitorĭ în numĕr şi prin urmare ar putea să ofere un contingent de cetitorĭ maĭ mare de cât acel al Ungurilor.

Dar Ungurii sunt şoviniştĭ, zicem noĭ, cu o nuanţă de ironie.

Aşa o fi. — Dacă însă şovinismul e un pacat, apoĭ cred că maĭ bine e să păcătuim în sensul patriotismuluĭ de cât în sensul contrar.

Dar Grecii care au făcut maĭ daunăzi o revoluţiune întreagă fiind că se tradusese evanghelia în altă limbă de cât aceea a luĭ Homer. Vedeţĭ, nu trebue să alergăm departe pentru a ne convinge ce poate pro-

duce un popor cu iubire de tradiţiunile sale

E lucru dovedit că precum o plantă fără lumină şi apă nu poate să răsară şi să ajungă la plenitudinea desvoltăreĭ sale organice, aşa şi din sinul unuĭ popor, nu pot să nască şi să se desvolte talentele de cât cu condiţiunea de a nu fi de la început lipsite de căldura, de simpatia bine făcătoare, neapărată întru a încuraja pe timiziĭ, a sprijini pe ceĭ fără mijloace.

Numaĭ aşa se vor înmulţi la noĭ operile de artă în toate direcţiunile şi se va face în mod natural selecţiunea între ele, eşind viguroase la lumină adevăratele talente şi căzând fructele seci. Nu trebue deci să despreţuim a *priori* orĭ ce lucrare iesă dintr'un cap românesc şi să o aruncăm necetită în coşul hârtiilor netrebnice, căcĭ se poate întâmpla să aruncăm în gunoae şi mărgăritare.

Dar pe lângă public care este marele factor dătător de viaţă al acestor odrasle ce resar din munca intelèctuală, vine în al

doilea plan statul care e dator şi el să nu lasă să cază în drum talentele născânde.

Să sperăm că şi conducătoriĭ statuluĭ de orĭ-ce coloare politică vor fi, vor înţelege că sacrificiile făcute în interesul îmbunătăţireĭ şi sporireĭ avutuluĭ nostru intelectual nu sunt perdute pentru ţară, căcĭ acest avut este unicul semn prin care ne putem recomenda streinătăţeĭ spre a obţinea un rang de onoare între popoarele civilizate occidentale.

Am zis că în cariera mea literară am avut oare care micĭ satisfacţiunĭ de autor care m'au îmboldit la lucru; dar nu-ĭ maĭ puţin drept că de neasamanat maĭ multe orĭ m'am simţit atins de descurajare faţă cu cunoscuta indiferenţă a publiculuĭ.

Imĭ ziceam că poate publicul, supremul judecător, este îndreptăţit să mĕ primească cu rĕceală, căcĭ de ce adecă m'aşĭ crede eu maĭ presus de ceata acelor scriitorĭ a căror cărţĭ se vînd cu chilogramul.

Şi atuncĭ un fel de îndoială, de neîncre-

dere în mine mĕ cuprindea, îmĭ cădeau brațele de-alungul trupuluĭ şi mĕ hotaram să nu-mĭ maĭ pierd vremea scriind.

Dar iarăşĭ altădată un lucru de nimic, un te mirĭ ce, un colț de cer albastru, o rază de soare strecurată prin geamurĭ făcea să vibreze biata inima mea vecinic agitată, vecinic bătută de valurĭ între speranțe şi decepțiune, aşa că uitând hotarîrea luată, cădeam fără voe în pacatul bețivuluĭ care nu-şĭ poate stapîni patima şi începeam din nou să înegresc hârtie.

Un lucru însă pot marturisi în cuget curat. N'am scris nicĭ odată cu intențiunea de a'mĭ face nume, de a căştiga laudele publiculuĭ sau alte favorurĭ. Am scris pentru mine, pentru propria mea mulțemire, pentru că în această muncă singuratică şi neinteresată uitam neajunsurile viețeĭ şi îmĭ gaseam liniştea către care năzuia sufletul meu.

In lumea ce-mĭ cream singur îmĭ era îndămână, mĕ simțeam fericit; eram departe

de atmosfera duşmănoasă din lumea aevea; trăiam zile ticnite *cu ochiĭ pe hârtie, cu gândul în norĭ*, de unde mi se înfăţoşa omenirea nu cum este, ci cum doream să fie.

Acesta-ĭ marele bine ce am cules din peregrinările mele în plaiurile înflorite ale închipuireĭ.

Nenorocit acela ce lucrează cu alte vederĭ..... El nu-şĭ va găsi resplata nicĭ în sine însuşĭ, nicĭ în lumea din afară.

IX

Reiau firul istorisireĭ vieţeĭ mele de la anul 1867 când reîntors în Iaşĭ devenisem un fel de pierde-vară, adecă cum s'ar zice, om liber şi independent, măsurător de pavele şi făcător de rime. Din mare preşedinte de secţiune la Curtea de Apel din Focşanĭ îmbrăţoşasem de urât uşoara carieră de avocat fără procese. Dar nu mult am exercitat această profesiune pentru care nu aveam vocaţiune şi în 1868 schimbându-se guver-

nul, căcĭ pe vremea aceia guvernele trăiau cam ca frunza pe apă, veni ca preşedinte al consiliuluĭ de miniştri Dimitrie Ghica iar ca ministru de Justiţie Vasile Boerescu care mĕ numi earăşĭ preşedinte de secţiune la Curtea din Focşanĭ. De astă dată am declinat onoarea de a primi pentru a treia oară un post în capitala judeţuluĭ Putna şi am preferit să rămîn în Iaşĭ unde fuĭ numit după scurt timp procuror general lânga curtea de Apel.

Anul 1869 a fost un an care a lasat urme neşterse în viaţa mea. In acest an m'am însurat şi tot în acest an am pierdut pe tatăl meu. Două marĭ sguduirĭ sufleteştĭ care nu se uită.

Eram dimpreună cu soţia mea în timpul vacanţiilor de vară la o moşie în Basarabia unde îmĭ compuneam tocmaĭ discursul de inaugurare al anuluĭ judiciar 1869—70, discurs care me-a dat multe migrene de care voiu să cruţ pe cetitorĭ, nepuindu-ĭ în ispită de a-l ceti.

Dar acolo mi s'a întîmplat un lucru prea ciudat care m'a impresionat adânc. Am visat într'o noapte că mĕ găseam par'că într'o peşteră întunecoasă unde de jur împrejurul păreţilor stăteau drepţĭ, tăcuţĭ şi nemişcaţĭ ca nişte statuĭ, toţĭ fraţiĭ părinteluĭ meŭ, morţĭ de mult, pe care îĭ cunoscusem în copilărie şi anume: Enacachi, Dimitrie, Grigore şi Costache Gane; iar la capătul şiruluĭ lor înspre uşa de intrare vĕzuĭ şi pe părintele meu Mateĭ în aceeaşĭ atitudine. Se uitau toţĭ la mine cu nişte ochĭ stecloşĭ şi erau îmbracaţĭ în haine sacerdotale.

Am sărutat mâna tuturor fără să le zic un cuvînt, făra să-mĭ zică un cuvînt, apoĭ înspăimântat, cu o impresiune de răceală pe buze am eşit din înfricoşata peşteră şi m'am deşteptat scaldat într'o sudoare rece.

Acest vis mi-a tulburat toată firea. Părintele meu era într'adevăr om bătrân de 80 anĭ împliniţĭ, dar era sănatos, fără nicĭ o boală organică, teafăr ca oul.

De şi nu sunt crezător în visurĭ şi vedeniĭ, totuşĭ par'că-mĭ spunea un glas tainic că trebue să i se fi întîmplat ceva şi, lucru misterios, neexplicabil, peste treĭ zile primiĭ trista ştire de la fratele meu din Fălticenĭ că tatăl meu e pe moarte.

Fără să pierd o minută am plecat din Basarabia trecând Prutul revarsat peste malurĭ cu zilele în mânĭ pe un pod plutitor, şi când am ajuns la Fălticenĭ am găsit pe tatăl meu într'o stare desperată. M'a primit cu zimbetul pe buze şi mi-a zis cu un glas senin, profetic: Copile mi-a sunat ciasul; tu mângăete c'aşa-ĭ în lume. Nu suntem vecinicĭ! Apoĭ mi-a ordonat să opresc ceasornicul de pĕrete ce era în faţa patuluĭ seŭ, zicându-mĭ că nu vrea să maĭ ştie vremea cum curge şi mi-a dictat voinţa sa cea de pe urmă. Am scris întocmaĭ cuvintele luĭ udând hârtia cu lacrimile mele şi a doua zi l'am dus la groapă.

Nu voiu uita nicĭ odată nemărginita durere ce am simţit când noĭ amândoĭ fraţiĭ

ne-am întors cu capetele plecate de la mormînt. Am simţit atuncĭ că ochiul cel iubitor, neadormit care priveghea ca un spirit bun asupra noastră s'a stins şi că am ramas singurĭ pe lume, fără nicĭ un razim cu toată sarcina şi respunderea vieţeĭ asupra umerilor noastre.

Dar a vroit Dumnezeu ca toate să aibă sfârşit chiar şi durerea.

Acasă în Iaşĭ mĕ aştepta soţia mea care peste şase lunĭ me-a dăruit cel întâĭ copil pe Alexandru premergătorul altor şapte.

X

Guvernul luĭ Dimitrie Ghica s'a descompus şi a căzut răpede şi după el a venit cabinetul luĭ Alexandru G. Golescu care s'a prăbuşit tot aşa de repede şi a fost înlocuit prin un altul prezidat de Manolachi Costachi Epureanu supranumit cloşca cu puiĭ pentru că era încunjurat de miniştri tinerĭ care pentru întâiaşĭ dată îşĭ făceau ...trarea în guvern.

Sub acest guvern am părăsit din noŭ şi pentru totdeauna magistratura spre a intra în administraţie ca prefect judeţuluĭ Iaşĭ.

Manolache Costache Epureanu era un om de elită, instruit, foarte simpatic şi dacă nu poseda un mare talent oratoric, totuşĭ se distingea prin nota ironică care era partea luĭ cea tare. Maĭ mult artist decât om de stat, era în stare pentru o piesă de muzică saŭ un joc de şah să negligeze cea maĭ gravă afacere a ţereĭ. De alt-fel om bun, cinstit dar fără multă statornicie şi ca toate naturile de artist, uşor se entusiasma şi uşor se descuraja. La cea maĭ mică dificultate el se da în lăturĭ părăsind situaţiunĭ excelente care ar fi putut să le păstreze.

Constituit în Martie 1870 ministeriul Manolache Costache Epureanu fu silit să demisioneze în Dechemvrie adică după nouă lunĭ de guvernare.

Eram la o mare vînătoare în pădurile

de la Sineştĭ când primiĭ vestea despre demisiunea luĭ. De acolo mi-am trimes şi eŭ demisiunea din postul de prefect.

A venit apoĭ ministerul luĭ Ioan Ghica care dupa maĭ puţin de o luna fu nevoit să se retragă în urma incidentuluĭ din sala Slătineanu unde colonia germană adunata la un banchet a fost atacată cu petre de o droae de răsvrătitorĭ. Acesta era al noulea minister în timp de patru anĭ de la suirea pe tron a Principeluĭ Carol. Ţara era în mare nelinişte. Principele temându-se că nu va putea domina pasiunele de partid foarte încordate, adresă Puterilor o scrisoare confidenţiată prin care propunea că viitorul Românieĭ să se reguleze în conferinţa ce era în ajun de a se conconvoca [1]).

Pe altă parte foile germane publicarĕ o scrisoare a Prinţuluĭ din care reeşea intenţiunea sa de a abdica[2]). Desele schimbărĭ

1) Treĭ zecĭ de anĭ de domnie a Regeluĭ Carol vol. I pag. 239.
2) idem pag. 241.

de ministere provocate de certele înveninate ale partizilor crease o situaţiune atât de tulbure, în cât ţara ca şi în momentul detronăreĭ luĭ Vodă Cuza se afla pe malul uneĭ prăpastiĭ, cu deosebire că vina de astă dată era netăgăduit a oamenilor noştri politicĭ, care sacrificaŭ cele maĭ vitale interese ale patrieĭ pentru satisfacerea ambiţiunilor lor personale.

In mijlocul agitaţiuneĭ spiritelor şi a stăreĭ de nesiguranţă în care se găseau atuncĭ tronul şi ţara, s'a înjghebat în noaptea de 11 Martie 1871 al X-le minister sub preşidenţia luĭ Lascar Catargiu.

Lascar Catargiu nu era făcut din acelaşĭ lut ca Manolache Costache Epureanu. Fără să aibă cultura şi calităţile intelectuale ale acestuia, avea însă unele însuşirĭ care îl făceau maĭ propriu pentru a conduce carul statuluĭ în timpurĭ grele.

Departe de a fi o natură de artist nervos şi nestatornic, era din contra om prac-

tic, perseverent, puţin simţitor la atacurile opoziţiunei, înzestrat cu o mare doză de bun simţ, şi dacă nu strălucea ca orator parlamentar, atrăgea totuşi prin tonul de bună credinţă şi sinceritate ce colora vorbirea sa naivă de adevărat *paysan du Danube*, cum îl numea Alexandri. Om cu cuget drept, curajos, cu voinţă tare, el era indicat pentru situaţiunea încurcată de atunci când toate erau din nou puse în joc. De aceea multă lume s'a grupat în jurul lui, şi l'a susţinut cinci ani de-a rândul, sătulă fiind de frămîntările sterpe ce consumau puterile statului.

Nu se poate deci tăgădui că acei cinci ani de guvern a lui Lascar Catargiu, cu toate greşelele comise şi neajunsurile lui personale, au meritul de a fi oprit în loc o catastrofă şi de a fi inaugurat pentru întăiaşi dată o eră de stabilitate care a consolidat tronul şi a dat ţărei timp să se resufle.

Acei cinci ani a lui Lascar Catargiu au

fost o îndrumare firească, necesară spre guvernul liberal care a avut apoi o durată de doisprezece ani. Astfel spiritele s'au deprins cu ideia de stabilitate şi de alternare periodică la cârma trebilor a partizilor politici care eşind din starea lor chaotică au început să se organizeze, să se diferenţieze între ele pe baze de programe. Astfel a intrat ţara într'o epocă de linişte şi fie care guvern a avut timpul să introducă îmbunătăţiri şi să facă lucrări de utilitate publică neavênd teamă să fie resturnate dintr'o zi într'alta. Astfel maşina noastră constituţională a început să funcţioneze în mód normal şi să-şi dee roadele sale care în ultimei 25 de ani au dat ţerei un lustru aşa de mare.

Deşi neînregimentat formal în vre un partid politic, aparţinând din cauza ocupaţiunilor mele literare mai mult grupărei junimiste care era o nuanţă conservatoare dar neînglobată în organizarea partidului conservator, am dat concursul meu lui Las-

car Catargiu atât ca deputat al colegiuluĭ întâĭ de Suceava cât şi ca primar de Iaşĭ, şi fiind că am avut cincĭ anĭ dinaintea mea am putut să înzestrez Iaşul cu maĭ multe îmbunătătirĭ între care cu o reţea întreagă de pavele şi trotuare care şi astă-zĭ fac podoaba oraşuluĭ.

Dar dacă la 1871 Lascar Catargiu a fost o necesitate a timpuluĭ şi a împrejurărilor, la 1892 a fost un anachronism. El rămăsese cu totul în urmă şi nu maĭ era la curent cu ideele în circulaţiune, cu progresele realisate. In restimpul de 21 anĭ România luase o extensiune atât de mare în toate ramurile serviciilor sale interne precum şi în relaţiunile sale externe, încât bătrânul nu se maĭ recunoştea în complicatul mecanism al statuluĭ modern. Alte probleme erau la ordinea zileĭ în 1871 şi altele în 1892 pe care dânsul nu era în stare să le respice şi să le rezolve.

De aceea nu maĭ făcea bună figură pe banca de prim-ministru, ne fiind la înălţi-

mea chemărei sale nicĭ ca cunoscator al trebilor, nicĭ ca orator parlamentar; iar modul seu de vorbire care la 1871 trecea drept original, în 1892 făcea o penibilă impresiune, punănd prea în evidenţă insuficienţa sa culturală faţă de elementele nouă din cameră şi senat.

La 1876 guvernul luĭ Catargiu care disolvase senatul a fost silit să se retragă din cauză că alegătoriĭ au trimes o majoritate liberală în noul senat. A venit decĭ în locu-ĭ un minister de tranziţie înjghebat de generalul Ioan Em. Florescu, tot nuanţă conservatoare, dar acesta neputîndu-se susţinea faţă cu curentul liberal care devenea tot maĭ puternic, a fost abie dupa 53 zile înlocuit de un guvern liberal, cu Manolache Costache Epureanu în frunte. Nicĭ acesta însă nu a stat mult în formaţiunea luĭ primitivă, ci dupa alegerea noiĭ camere compuse de astă dată din elemente liberale aproape în totalitatea eĭ, s'a reconstituit sub preşidenţia luĭ I. C. Bratianu.

Din primele zile a apariţiunei luĭ Ioan Bratianu în capul afacerilor, s'a simţit că a venit un om în stare să domineze situaţiunea. Dintre barbaţiĭ noştri politicĭ, el era, fără îndoială, cel maĭ popular, adus la putere nu prin intrigĭ de culise parlamentare, ci prin voturile alegatorilor care în timp de oposiţiune au dat o majoritate liberală în senaĭ şi în fine înzestrat cu calitățĭ superioare care îl desemnau ca singurul capabil în acele vremĭ de furtună ce se anunţau în vecinătatea hotarelor noastre, să ţie în mână frânele guvernuluĭ şi să grupeze în jurul luĭ forţele ţereĭ.

La început, ce-ĭ drept, avea puţinĭ aderenţĭ în Moldova, iar în Iaşĭ maĭ pe nimene. Lumea politică în Iaşĭ era împărţită in două tabere: de o parte aşa numita F*racţiune liberă şi independentă*, nuanţă liberală, însă cu totul deosebită de liberaliĭ muntenĭ porecliţĭ roşiĭ şi de ceealaltă parte *Junimiştiĭ*, nuanţă conservatoare de asemenea deslipită de organizarea conser-

vatorilor neaoşĭ, care erau puţinĭ la numĕr şi fără oamenĭ de samă în Iaşĭ. In genere conservatoriĭ purĭ erau consideraţĭ ca prea înapoiaţĭ şi liberaliĭ ca prea înaintaţĭ; de aceia au luat naştere aceste douĕ grupărĭ mijlociĭ care singure luptau între ele şi îşĭ disputau puterea în localitate.

Negreşit că Ioan Brătianu a trebuit la început să se alieze cu Fracţioniştiĭ, nuanţă politică similară cu a sa, de oare ce Junimiştiĭ susţinuserĕ pe Lascar Catargiu până în ajunul venireĭ liberalilor la putere. Insă Brătianu nu a dus casă bună cu dânsiĭ, din cauză că aveau ambiţiunĭ şi pretenţiunĭ cu totul în disproporţie cu valoarea capacităţilor lor şi cu contingentul numeric de care dispuneau. Acelaşĭ lucru s'a întîmplat maĭ tárziu între Conservatorĭ şi Junimiştĭ cu deosebire că în ce priveşte valoarea capacităţilor, proporţia era şi este în favoarea celor din urmă.

Nu bine se constituise guvernul liberal şi veştĭ îngrijitoare de războĭ soseau din

toate părţile. Măcelurĭ îngrozitoare în Bulgaria; războĭ între Turcia de o parte, Serbia şi Muntenegru de cealaltă parte; Rusia se pregătea în mod ostensibil să intervie cu mâna armată în peninsula balcanică; Turcia îşĭ mobiliza rezervele şi le concentra pe Dunărea; Austro-Ungaria de aseminea făcea pregătirĭ pentru mobilizarea armateĭ sale. Intr'un cuvênt nicĭ o speranţă nu era de a se menţinea pacea şi decĭ situaţiunea noastră devenea extrem de gravă.

Ce era să ne facem într'acest înfricoşat joc de şah? Să stăm neutri? Era oare cu putinţă când armatele ruseştĭ aveau să treacă pe teritoriul nostru şi să aducă poate însuşĭ teatrul de războĭ la noĭ? Să ne aliem cu unul din beligeranţĭ? Dar cu cine? Şi ce putem caştiga şi ce putem pierde în caz de izbîndă sau de neizbânda? Iată atâtea întrebărĭ groaznice de la respunsul cărora însuşĭ soarta noastră atărnă.

Norocul nostru a fost că am avut în acel timp de grea cumpănă un Domn înţe-

lept, brav, cu prevedere, înzestrat cu toate calitățile unui conducător de popoare, şi ajutat de cele două mai mari capacități ale țărei: Ioan Brătianu şi Mihail Cogălniceanu.

Atunci s'a luat toate măsurele posibile de apărarea țărei; s'a chemat rezervele, iar în prevederea mobilizărei armatei noastre s'a înființat prin o lege votată cu multă grăbire, garda civică care avea misiunea să menție ordinea publică în interiorul țărei.

Comandantul gardei civice din Iaşi a fost pe atunci locot.-colonel Constantin Langa, vechiŭ militar în retragere, om bun, înzestrat cu toate calitățile din lume, afară de aerul milităros al unui comandant. Dinaintea lui par'că nu-ți venea să stai smirnă.

Din contra maiorul Ion Ornescu acum reposat care nu încălecase în viața lui un cal, nu pusese mîna pe o puşcă, îşi dădea nişte aere războinice par'c'ar fi fost născut într'un şanț de redută.

Sub comanda lui Ornescu eram eu cu rangul de soldat prost.

Intr'o zi primiĭ o fiţuică prin care eram chemat la serviciŭ. Mĕ încinseĭ cu centironul, îmĭ luaĭ puşca pe umăr, o puşcă cazone lungă cât o prăjină, lungită şi maĭ mult prin baioneta ce avea la vîrf şi plecaĭ ast-fel echipat pe stradele Iaşuluĭ spre cazarmă.

Aveam un aer ciudat în hainele mele civile şi cu şuşăneaua cea nesfârşit de lungă în spate. Eram o parodie de soldat.

Cum mergeam aşa cam stângaciu printre lumea care se uita la mine şi pufnea de rîs, mĕ pomeniĭ strigat de cine-va din urmă. Mĕ întorseĭ repede şi deodată auziĭ deasupra capuluĭ meu o pârăitură groaznică de geamurĭ sparte.

Ce era?.... In mişcarea mea bruscă loviĭ un felinar cu vîrful baioneteĭ şi o mulţime de sfărmăturĭ de sticle şi de tinichele căzurĕ ca o grindină peste pălăria mea.

Aceasta a fost singura izbândă ce am făcut cu baioneta mea de gard civic faţă

cu o droae de băeţĭ care ĭşĭ ţineau pântecele de rîs.

Dar de la o vreme evenimentele luarĕ o întorsătură prea serioasă pentru ca să ne maĭ vie chef de a rîde.

S'a încheiat cu Rusia o convenţiune prin care s'a fixat o zonă anume determinată pentru trecerea armatelor sale pe teritoriul nostru şi la începutul luĭ Aprilie 1877 războiul între Rusia şi Turcia s'a declarat.

Grija necunoscutuluĭ apasă acum toate spiritele; iar în ziua când am vĕzut cel întâĭ pluton de cazacĭ colbăiţĭ, desmăţaţĭ cu figurele lor aziatice, descălicând ca la dînşiĭ acasă în curtea palatuluĭ administrativ din Iaşĭ, am fost cuprins de o imensă tristeţă. Mi s'a părut că fac un vis rĕu.

O! nu este durere sufletească maĭ mare de cât să-ţĭ vezĭ deodată toate iluziunele de ţară liberă risipite, să'ţĭ vezĭ pămîntul strămoşăsc călcat de neamurĭ streine şi tot ce constitue munca seculară a poporuluĭ tĕŭ pus pe o carte.

Şi cu toate aceste eĭ nu veneau ca duşmanĭ, dar veneau nechemaţĭ pe un pămînt care mĕ deprinsesem a-l crede inviolabil. Mi-a fost silă să stau multă vreme în oraşul Iaşĭ care era întăia mare staţiune pe unde se strecurau armatele ruseştĭ în drumul lor spre Dunăre, mi-am luat un congediu de la comandantul Langa tocmindu-mĭ om în loc în garda civică şi m'am dus la Fălticenĭ cu întreaga mea familie, în afară de zona de trecere a Ruşilor, unde într'adevĕr am fost scutit de neplăcerea de a vedea uniforme streine.

Aşazat în casă părintească încă din luna Maĭ, urmăream prin ziare peripeţiile războiuluĭ, luptele epice, din strîmtorile de la Şipca, dezastrele succesive ale Ruşilor din faţa Plevneĭ şi îmĭ era frică să nu vĕd teatrul războiuluĭ transportat pe pămîntul nostru.

Eram pe la începutul luĭ August la vĕnat pe o proprietate a mea. Mergeam cu puşca'n mînă urmărind prepelicariul pe o

frumoasă miriște aurită și aveam înaintea ochilor cea mai splendidă priveliște ce se poate avea. De pe zarea unde mĕ aflam dominam șesul Moldovei și vedeam în dreapta până înspre Falticeni și în stânga până înspre Roman, mulțime de lanuri, fănețe, sate și lunci străbătute de-alungul de rîul Moldova care se întrezărea pintre toate acestea ca o linie argintie. Iar în fund pe planul din urmă se înșirau paralel cu Moldova munții Carpați ca niște uriești peste care să înalța falnic Ciahlăul ce spriginea par'că bolta cerului. De sute de ori, încă din frageda mea copilărie, am admirat acest frumos tablou al naturei și totdeauna am simțit aceeași emoțiune ca și când l'ași fi vĕzut pentru întăia oară.

Stam deci și mĕ uitam lung în depărtări, fără să mai urmăresc prepelicariul care adulmeca vĕnatul, când deodată zĕrii hăt departe pe un drum ce aluneca cotit pintre lanuri, un lung șir de oameni care ca linia unui șerpe înainta înspre muchea

unde mĕ găseam. Era batalionul de infanterie din Fălticenĭ comandat de maiorul Nicolau care mergea spre Dunărea.

Prietin fiind cu maiorul l'am oprit un moment, m'am dus cu dînsul şi întreg batalionul la crîşma din apropiere şi i-am cinstit pe toţĭ cu cîte un pahar de rachiu.

Cînd am ciocnit cu maiorul şi i-am urat *bună izbândă* şi *fericită întoarcere*, mărturisesc că mi-a tremurat glasul.

Izbănda a fost dar *întoarcerea* nu, căcĭ bietul maior a remas în şanţurile din faţa Griviţeĭ fulgerat de gloanţele turceştĭ.

Apoĭ batalionul întocmindu-şĭ rîndurile a plecat în pas cadenţat înainte pe drumul ce şerpuea pintre sămănăturĭ şi se pierdea la orizon. Multă vreme am urmărit cu ochiul şi cu gîndul şirul cel mişcator de oamenĭ zicîndu-mĭ în mine: se duc băeţiĭ liniştit şi fără grijă, dar cine ştie cîţĭ dintrînşiĭ se vor întoarce la casele lor! Ear după ce i-am pierdut cu totul din vedere

am părăsit vênatul şi am plecat acasă cu o greutate pe suflet.

Armata romănă a intrat în războĭ în luna August după insistenţele Împăratuluĭ Rusieĭ şi după două telegrame foarte urgente ale marelui Duce Nicolaĭ din 19 Iulie şi 9 August 1877 prin care cerea ajutor contra Turcilor ce-ĭ nimiceau.

E de notat că la început Rusia respinsese alianţa noastră făcându-ne cunoscut că „dacă guvernul romîn voeşte să între„prindă o acţiune pe propriele sale chel„tuelĭ, şi cu rizícul şi pericolul seu, ea nu „s'ar putea face de cât cu condiţiunea ab„solută a unităţiĭ de comandament supe„rior care ar rămînea în mînele generalu„luĭ cap al armateĭ imperiale. Rusia nu „are nevoe de concursul armateĭ romăne," [1] zice d. Nelidov cu oare care măndrie în nota sa adresată guvernuluĭ nostru.

Dar pe când în luna Maĭ Rusia bizuindu-se pe propriele sale forţe, nu primea partici-

1) Treĭ-zecĭ de anĭ de Domnie aĭ Regeluĭ Carol I, vol. I, pagina 408.

parea Romîniei la războï, în August schimbându-se lucrurile a fost nevoită să apeleze călduros la ajutorul eï, şi ast-fel 35,000 de Românï au trecut grabnic Dunărea, iar Principele Carol sosind la „Gorni-„Studen cartierul general al Imparatuluï, „acesta dimpreună cu fratele seu marele „Duce Nicolaï l'au învitat să iee comanda „tuturor trupelor ruseştï care împreună cu „trupele române vor opera în contra Plev-„neï sub numirea de armata de Vest"[1]). A trecut vremea pe când nu s'ar fi tolerat asemine cooperare, de cît sub condițiunea sine qua non, ca comanda să fie exclusiv în mânele capuluï armateï imperiale. *On a souvent besoin d'un plus petit que soi.*

Iată ordinul de zi ce *Alteța Sa Serenisimă Principele Carol* adresează armateï române în ziua de 27 August 1877.

1) Trei-zecï de anï de Domnie aï Regeluï Carol I, lov. I, pagina 437.

Oşteni,

A trecut anul de cînd lupta de peste Dunăre, între Turcĭ şi Creştinĭ, pune în primejdie hotarele noastre.

Pentru a le apăra ţara a făcut apel la voĭ. La glasul eĭ, v'aţĭ părăsit căminele, cu avîntul oamenilor care au conştiinţă că de la devotamentul lor atîrnă fiinţa statuluĭ romîn.

Pe cît timp oştirile operau în departare şi noĭ nu eram ameninţaţĭ decît de năvălirile unor cete de jefuitorĭ, ne puteam ţine numaĭ de apărarea ţermurilor. Acum însă războiul se apropie de hotarele noastre, şi dacă Turciĭ ar fi învingătorĭ, este invederat că ar năvăli cu toţiĭ asupra ţeriĭ aducînd cu dînşiĭ măcelul, prădarea şi pustiirea.

In această poziţiune, ca să scăpăm ţara de sĕlbătăciile năvălitorilor, este de datoria noastră a merge să-ĭ combatem pe chiar ţărîmul lor.

Ostaşĭ romînĭ, voĭ sciţĭ cît de mult a

suferit patria voastră în timp de peste 200 de anĭ, în care vi se răpiseră mijloacele de a maĭ apăra bărbătesce, pe câmpurile de bătae, drepturile eĭ.

Astă-zĭ avețĭ ocaziunea, de a arăta din nou vitejia voastră şi Europa întreagă stă cu ochiĭ țintițĭ spre voĭ.

Inainte dar cu inima românească, şi lumea să ne judece după faptele noastre.

Reîncepem astă-zĭ luptele glorioase ale străbunilor, alăturea cu numeroasele şi bravele armate ale uneia din cele dintâĭ Puterĭ din lume. Armata romînă, de şi mică se va destinge, sunt sigur, prin bravura şi disciplina eĭ. Ea va reda ast-fel Românieĭ, rangul ce a avut altă dată şi care i se cuvine între națiunele europene.

Aceasta este şi credința Augustuluĭ Imperator al Tuturor Rusiilor. De aceea, nu numaĭ că Româniĭ vor lupta alăturĭ cu Ruşiĭ pe acelaşĭ câmp şi pentru acelaşĭ scop, dar încă comanda superioară a ambelor armate despre Plevna îmĭ este încredințată mie.

Aceasta este o onoare, care se resfrînge asupra țeriĭ, asupra voastră.

Faceţĭ dar sa fîlfie din noŭ cu glorie drapelul romînesc pe cîmpul de bătae, unde strămoşiĭ voştri aŭ fost, secolĭ întregĭ, apĕratoriĭ legiĭ şi aĭ libertăţiĭ.

Nainte dar, ostaşĭ romînĭ, înainte cu bărbaţie, şi în curînd vĕ veţĭ întoarce în familiile voastre, în ţara voastră liberă prin voĭ înşi-vĕ, acoperiţĭ de aplausele întregeĭ naţiunĭ.

CAROL.

Acest înalt ordin de zi dat în împrejurărĭ atît de grave, dictat de inima caldă şi bărbătească a Principeluĭ Carol, va rămînea pururea una din cele maĭ strălucite paginĭ ale istorieĭ ţereĭ noastre, prin energia şi patriotismul ce însufleţesc fie-care cuvînt.

O oară decizivă suna atuncĭ pentru destinele neamuluĭ nostru, şi cuvîntul Domnitoruluĭ precum şi inima luĭ eraŭ la înălţimea gravităţeĭ momentuluĭ.

A treia zi, la 30 August, a şi avut loc sîngerosul dar strălucitul asalt dat reduteĭ Griviţa unde mulţĭ, foarte mulţĭ băeţĭ de-aĭ noştri au căzut jertfă bravureĭ lor. Dar după treĭ atacurĭ consecutive, Turciĭ au fost siliţĭ să evacueze reduta care a ramas în mînile noastre.

Acest însemnat succes al armelor noastre a fost urmat de altele.

Trupele romăne s'au distins apoĭ prin luptele ce au dat în faţa cetăţeĭ Rahova, la 7 Noemvrie precum şi în noaptea de 8 Noembrie la podul de la Ogost pe unde garnizona din Rahova a vroit să-şĭ facă drum dar au fost respinsă cu pierderĭ. Aceste lupte au avut ca urmare părăsirea de către Turcĭ a cetăţeĭ Rahova ocupată imediat de Romînĭ, care urmărind pe inamic, i-au capturat 150 care cu muniţiunĭ.

Iar la 20 Noemvrie s'a dat marea bătălie de la Plevna unde toată armata turcească după înfrîngerea eĭ a capitulat dimpreună cu comandantul eĭ suprem Gazi Osman Paşa.

Iată narăţiunea pe scurt al acestuĭ mare fapt de arme extrasă din *Treĭ-zecĭ anĭ de Domnie aĭ Regeluĭ* Carol I, vol. I, pag. 468:

„Avant-posturile brigadeĭ *Sachelarie* şi „al Divisiuniĭ IV, observară peste noapte o „mişcare a inamiculuĭ, care adunase trupe „spre gura Plevneĭ şi începuse construirea „unuĭ pod peste Vid. In zorĭ de ziuă Turciĭ „părăsesc reduta No. 2, care e imediat ocu„pată de trupele romîne din tranşee (regi„mentul 4 de linie şi un batalion din regi„mentul 6 de linie). Brigada *Sachelarie* şi „brigada *Borănescu* ocupă treĭ redute pe „înălţimile de la Opanec. Bateria *Crimeanu* „deschide un foc violent asupra celor două „redute ce se maĭ aflau în mîna inamicu„luĭ şi trupele fac asaltul; 2,000 prizonierĭ „şi 6 tunurĭ cad cu această ocasiune în mîna „trupelor române biruitoare. Brigada *Can„tilli*, precedată de bateria călăreaţă *Ale„xandrescu*, iea inamicul în flanc pe şoseaua „Sofia. Colonelul *Cerchez* înaintează în ace„laşĭ timp despre Bucova direct asupra Plev-

„neĭ şi regimentul 6 de linie este primul care „scoboară în oraş. Peste Vid se urmează „luptă crâncenă între capul coloanelor tur- „ceştĭ şi trupele rusescĭ, care caută să în- „chidă drumul de eşire a inamiculuĭ. In a- „ceastă luptă *Osman Paşa* este rănit. Vĕ- „zându-se bătut şi împresurat din toate păr- „ţile, inamicul arborează drapelul alb în maĭ „multe puncte. Trupele române procedează „la dezarmarea inamiculuĭ şi la adunarea pri- „zonierilor. Un ofiţer superior turc se pre- „sintă înaintea colonelului *Cerchez* cu vestea „că *Osman Paşa* aşteaptă să se înţeleagă „asupra sorţiĭ trupelor sale. Colonelul *Cer-* „*chez* merge la locul indicat, unde găseşte „pe *Osman Paşa*, care-ĭ declară că se con- „sideră prizonier.

„*Alteţa Sa Serenisimă* urmăreşte luptele „şi dirigiază mişcările la reduta Craiova, „unde se adusese înaintea sa 7,000 prizo- „nierĭ Turcĭ şi 6 tunurĭ luate de trupele româ- „ne. Pe la 3 ore după amează *Alteţa Sa Se-* „*renisimă* îşĭ face intrarea în oraşul Plevna.

„Aicĭ soseşte şi *Marele Duce Nicolae; Os-*
„*man Paşa* este condus înaintea Măriilor
„Lor. *Osman Paşa* cu alţĭ 9 Paşĭ, 40,000
„oamenĭ, aproape 90 gurĭ de foc, multe stea-
„gurĭ, o imensă cantitate de puscĭ, de car-
„tuşe şi de munițiunĭ sunt trofeele strălu-
„citeĭ victoriĭ ce armata romînă repurtează
„în această zi."

Apoĭ avem de înregistrat luptele bărbăteştĭ date de armata română la începutul luĭ Ianuarie 1878 în jurul Vidinuluĭ sub comanda generaluluĭ Cerchez care a luat rând pe rând toate poziţiunile ocupate de Turcĭ. De astă dată Românii s'au luptat absolut singurĭ fără cooperarea trupelor ruseştĭ.

Negreşit cetitorul nu se poate aştepta de la mine să dau relaţiunĭ amănunţite despre planul de campanie şi toate mişcările armatelor româno-ruse ce au fost în luptă, căcĭ îmĭ lipseşte competinţa şi materialul necesar.

Asemine lucrare este desigur făcută şi se va complecta încă de către oamenĭ cunos-

cătorĭ în arta militară şi care au toate datele la îndămînă.

Scopul meu a fost să expun numaĭ faptele principale ale războiuluĭ, din punctul de vedere a consecinţelor lor politice şi a impresiunelor ce au făcut asupra-mĭ în timpul când se petreceau în câmpiile Bulgarieĭ. Ast-fel ştirile ce ne veneau de acolo luau în închipuirea mea proporţiunĭ fantastice şi inima mea tresărea la fiecare nume cunoscut de oştean căzut în bătae.

Dar lucru curios; durerea ce simţeam pentru morţiĭ noştri era alinată de un alt simţimînt.

Imĭ ziceam: Slavă Domnuluĭ!.... Băeţiĭ noştri sunt viţă bună; nu ne-au dat de ruşine... eĭ n'au uitat că sunt scoborîtorĭ din neam de voinicĭ care nu dau dos la faţa în vreme de nevoe.

Un fel de mîndrie mĕ cuprindea la gândul că de astădată vom fi şi noĭ număraţĭ între popoarele viĭ şi nu vor maĭ cuteza să zică lăudăroşiĭ de Ungurĭ că le-ar

fi destul să trimeată un regiment de Honvezi în România ca să ne înece pe toţi în Dunărea.

Din buni şi străbuni n'am mai avut războae cu nimene. S'ar fi zis că mânele noastre nu mai erau date pe puşcă, că urechile noastre nu mai erau deprinse cu şuerul gloanţelor care dau fiori de moarte.

Şi cu toate acestea ce frumos, ce liniştit, ce senin s'au dus băeţii noştri înaintea gloanţelor, par'că mergeau la şezătoare şi cădeau sermanii ca snopii dar nu dădeau îndărapt.

Şi drept să spun, poate că asta-zi mulţi părinţi nu m'or înţelege, dar era atunci un glas tainic în mine care îmi zicea: pacat că copiii tăi nu sunt în vrâstă să-şi facă şi ei datoria!

Ş'atunci am înţeles pe acei luptători din vremea veche care pentru a'şi apara datina, limba, legea, pământul cu roadele şi cu mormintele, încingeau cu mâna lor sabia la şoldul copiilor lor şi-i trimeteau în bataе.

Dar trebue să mărturisesc spre onoarea noastră că acest simţimînt era general în ţară. Mulţime de tineri s'au înrolat de bună voe şi au alergat pe câmpul de bătae, iar acei nedestoinici pentru luptă, au dat cu amândouă mânele tot ce au putut, căi, boi, oi, producte, merinde, bani pentru înzestrarea oştirei. Femeile şi fiicele noastre au străjuit zi şi noapte prin spitale stimulate mai ales de pilda Mariei-Sale Doamnei Elisabetha care era cea mai inimoasă şi mai devotată îngrijitoare la căpătâiul răniţilor.

Intreg poporul, aşi putea zice, a făcut cu dărnicie jertfe de avere şi de sînge pentru sfânta cauză a ţărei, şi nici odată inima sa n'a bătut mai cu putere ca în acele zile de deşteptare a strămoşăştei vitejii.

Nici odată n'au fost bisericile noastre mai pline ca în zilele când se serbau biruinţele Românilor peste Dunărea sau se făceau rugăciuni pentru ostaşii căzuţi. Părinţii, fraţii, surorele celor morţi veneau în locaşul sfînt şi varsau lacrimi în tăcere, dar nimene

nu bănuia, nimene nu se revolta, căcĭ toţĭ aveau conştiinţa că aşa a trebuit să fie, toţĭ aveau în sufletul lor mângaerea că moartea acestor bravĭ a râdicat sus onoarea ţăreĭ şi a familiilor lor.

Când după atâtea secole de amorţire, ne trezim de odată tot atât de vrednicĭ la luptă ca şi străbuniĭ de la care am moştenit ţara, morţiĭ în aceasta luptă vitejască nu pot să ne inspire de cât mândrie, şi plângându-ĭ trebue să-ĭ glorificăm.

Iar aceĭ răniţĭ său aceĭ care din voea luĭ Dumnezeu ş'au întors sănătoşĭ la vetrele lor, când vor sta să judece cum a fost ţara înainte de răsboĭ şi cum e astă-zĭ, vor vedea că nu le-au fost în zadar munca şi sîngele varsat. Căcĭ din strădania şi jertfele lor au răsărit pentru noĭ cele maĭ marĭ bunurĭ de care un popor se poate bucura: *independenţa* şi *regatul* câştigate de asta dată nu din pomana altor neamurĭ ci prin virtuţile şi sabia lor.

Eŭ care scriu aceste rândurĭ sunt fericit că am trăit în această frumoasă epocă de trecere a ţăreĭ mele, de la umilire la cinste şi înalţare, trepte grele suite într'un timp relativ scurt, pe care în curs de veacurĭ ceĭ maĭ marĭ Domnĭ aĭ nóştri n'aŭ fost în stare să le urce.

Şi acum pot repeta cuvintele luĭ C. A. Rosetti rostite în ziua încoronăreĭ Domnuluĭ Carol I de *Rege al României*: „Mulţumesc luĭ Dumnezeu că am văzut visul „secular al Românilor împlinit. De acum „pot să mor în linişte."

Sper însă că prin înţelepciunea Regeluĭ şi a poporuluĭ nostru ajutată de voinţa luĭ Dumnezeŭ vom vedea în curând ceva maĭ mult de cât a vĕzut C. A. Rosetti, vom vedea pe lângă independenţa noastră politică şi acea economică cucerită.

XI

Am zis într'unul din capitolele precedente că societatea Junimea la începutul anuluĭ

1883 s'a hotărît să dea concursul seu partidului Naţional-Liberal care sub conducerea lui Ioan Brătianu sevîrşise un şir de acte mari istorice ce i-au atras simpatia ţării întregi. Intru atât era de sus Ioan Brătianu pe vremea aceea în urma unuĭ războiu fericit sevîrşit fără legĭ marţiale, fără împrumuturĭ şi dărĭ nouă, cum şi prin buna administrare a ţăreĭ şi a finanţelor care dădeau excedente budgetare considerabile, în cât unul din ceĭ maĭ meritoşĭ şi maĭ intransigenţĭ conservatorĭ, Alexandru Lahovari, a zis: că nu maĭ găsea în toată ţara destuĭ partizanĭ să poată înfiinţa o masă de whist. Iar Junimiştiĭ de şi în legăturĭ de afinitate cu conservatoriĭ, nevroind să şadă maĭ mult timp în patul unor oamenĭ bolnavĭ, după propria expresiune a d-luĭ Carp, a unor oamenĭ care stăteau sborşiţĭ şi nemulţemiţĭ faţă cu actele cele marĭ de înalţare a neamuluĭ nostru, au întins pe faţă mâna luĭ Ioan Brătianu şi au acceptat de la el o sumă de mandate

legislative şi funcţiunĭ însemnate, dându-ĭ în schimb concursul până în ajunul căderei sale.

Eu însă odată deslipit de conservatorĭ m'am înrolat în rândurile liberalilor fără rezerve şi reticenţe şi după căderea lor de la putere am ramas cu dînşiĭ şi la zile rele precum fusesem la zile bune.

Eram deputat în *Constituanta* din 1883 şi în această calitate am fost ales într'o comisiune de 16 membri însărcinată cu redactarea proectului de modificare a constituţieĭ, iar comisiunea a ales din sinul eĭ o subcomisiune de treĭ compusă din d-niĭ Emil Costinescu, Vasile Lascar şi eu cu îndatorire de a alcătui proectul şi a-l supune apoĭ deliberăreĭ comisiuneĭ.

Am lucrat împreună cele două lunĭ de vacanţă de vară în saloanele senatuluĭ sub preşidenţia luĭ C. A. Rosetti şi atuncĭ am avut ocaziune să cunosc ce inteligenţă superioară, ce suflet nobil şi desinteresat era C. A. Rosetti şi cât de puţin a fost cunos-

cut şi cât de rĕu judecat maĭ ales de noĭ Moldoveniĭ. Observaţiunile luĭ erau totdeaune juste, cuvêntul luĭ totdeauna cu temeĭ şi mult au contribuit luminele şi bogata luĭ experienţă întru a ne călăuzi în redactarea proiectuluĭ. Şi pe lângă toate aceste om vesel, şagalnic, plin de spirit; când venea între noĭ simţeam par'că o bucurie, ne molipseam de voea luĭ cea bună şi lucram maĭ cu inimă la reglementarea *votuluĭ secret.*

A asigura votul secret în alegerĭ, a emancipa conştiinţa cetăţenilor puindu-ĭ la adăpost de orĭ ce control, aceasta a fost preocuparea noastră de căpetenie. Mulţĭ nu credeau în sinceritatea lucrăriĭ noastre calificând'o drept o cursă întinsă alegătorilor şi nu-şĭ puteau închipui că Ioan Bratianu dorea serios să dee în mâna opoziţiuneĭ o armă atât de puternică care avea să fie îndreptată contra luĭ. In alte ţărĭ nu s'a căştigat acest mare drept cetăţenesc de cât cu preţul a şiroae de sânge, şi Ioan

Brătianu nesilit de nimene era să-l dăruească aşa într'o bună dimineaţă poporuluĭ român, fără ca macar să-l fi cerut? Acest lucru nu se putea crede de conservatorĭ. Şi cu toate aceste Ioan Brătianu, om de stat, departe vĕzĕtor, puind maĭ pre- sus interesul general de acel al partiduluĭ seu a stăruit din răsputerĭ să garanteze pe cât omeneşte cu putinţă dreptul alegătoruluĭ de a vota neştiut şi necontrolat de nimene.

Imĭ pare bine că la această mare operă de emancipare a colegiilor electorale am contribuit şi eu în masura puterilor mele. De atuncĭ au trecut anĭ de zile şi lucrarea noastră a ramas în picioare şi dacă nu este absolut perfectă ca orĭ ce lucrarè omeneasca totuşĭ pănă acum nu s'a găsit nimic maĭ bun de a i se pune în loc.

Dar toate aceste sunt lucrurĭ prea cunoscute şi nu voĭ insista maĭ mult asupra lor. Trec repede la istorisirea altor fapte din viaţa mea.

In vara anuluĭ 1884 Ioan Melic, Ştefan

Vîrgolici şi eu ne sfătuirĕm să facem o călătorie prin munţĭ. Fălticenii era locul de întîlnire de unde aveam sa ne îndrumăm spre ţara brazilor. Am simţit toldeauna o trebuinţă de a mĕ duce vara să mĕ scald în aerul recoros de munte şi decĭ aşteptam ziua plecăreĭ cu multă nerăbdare.

La. 26 Iulie 1884, dupa trecerea vestitului iarmaroc de Fălticenĭ, care odinioară a fost cel maĭ mare din România, au sosit tovarăşiĭ meĭ de drum şi a doua zi desdimineaţa într'o trasură cu patru caĭ am plecat pe soşeaua care merge la Malinĭ.

Itinerarul nostru era Malinĭ, Iesle, Stănişoara, Borca, Hangu, Ciahlau, Piatra.

Eram înarmaţĭ pănă'n dinţĭ cu carabine şi revolvere fiind ca circulau veştĭ neliniştitoare despre un hoţ *Oĭariu* care prăda calătoriĭ prin munţĭ.

De aceea nu fără oare care grijă înaintam prin desişul padurilor deşi din distanţă în distanţă întâlneam colibe cu păzitorĭ înarmaţĭ.

Ajunşĭ la amiaza-zi pe vîrful *Stănişoarei* unde se întinde de jur împrejur o privelişte de toată frumuseţa asupra munţilor, am găsit vr'o cincĭ străjărĭ care-şĭ pregăteau prânzul la foc.

— Buna ziua oamenĭ bunĭ! Le ziseĭ eu. Ce se maĭ aude de *Olariu*?

— Apoĭ, să traiţĭ, îmĭ respunse unul dintre eĭ; maĭ zilele trecute a pradat şi omorît un jidan care mergea la Borca. Dar acuma nu se ştie pe ce meleagurĭ o fi. Bănuim că se aţine pe valea Bistriţeĭ.

Pe valea Bistriţeĭ gândiĭ eu, uitându-mĕ cam cu îngrijire în ochiĭ tovarăşilor meĭ. Nu-ĭ vorba eram noĭ treĭ şi cu vezeteul patru, bine pregătiţĭ pentru aparare; dar în sfârşit tot era de preferat să nu avem trebuinţă de a schimba gloanţe într'o călatorie de petrecere.

— Dacă nu v'a fi cu suparare putem merge doĭ dintre noĭ călărĭ ca să vĕ întovărăşim până la Hangu, zise cel maĭ mare peste pazitorĭ.

— Bucuros, respunse Melic căruea nu-ĭ era de loc îndămână. Dar ce-ĭ dreptul nicĭ noĭ ceilalţĭ n'am zis ba.

După ce ne-am pus şi noĭ la cale cu deale mâncăreĭ, am plecat cu escorta cea de doĭ călăreţĭ ceva maĭ asiguraţĭ, în cât am putut până la Hangu să ne bucurăm de frumuseţa natureĭ, fără a întîlni zare de hoţ.

La Hangu, un sat mare şi bogat, situat la poalele Ciahlăuluĭ pe malul Bistriţeĭ, am congediat călăreţiĭ dându-le bacşiş bun şi ne-am dus să petrecem noaptea la curtea luĭ Ciuntu acum reposat care ţinea moşia în arendă pe vremea aceea.

Ciuntu nu era acasă. In locul luĭ ne eşĭ înainte o rubedenie a luĭ posomorâtă care ne făcu o mină par'c'ar fi vĕzut pe Olariu cu banda luĭ.

— Salutare, d-le Ciuntu, bucuroşĭ la oaspeţĭ? Iĭ ziseĭ eu după tradiţie.

— Domnul Ciuntu nu-ĭ acasă, şi nu putem să vĕ primim, respunse el scurt şi cuprinzător.

— Dar nu suntem pretenţioşĭ, dorim să petrecem numaĭ o noapte la d-stră pentru ca mâinĭ să ne suim pe Ciahlău.

— Nam loc unde să vĕ primesc.

— Poate credețĭ că suntem oamenĭ rĕĭ? Maĭ întâĭ n'am fi venit cu trăsura cu patru caĭ. Apoĭ îmĭ dațĭ voe să ne prezentăm: Domnul Ioan Melic profesor universitar, Stefan Vîrgolicĭ asemene profesor universitar, eu Nicolaĭ Gane deputat, efor la Sft. Spiridon. Mĕ uitam în ochiĭ luĭ crezând că numele şi titlurile noastre o să-ĭ facă impresiune.

Aşĭ!.... ne privea cu'n despreț, par'că avea aerul să ne spue: ce-mĭ cântațĭ voĭ braşoave de astea! La mine nu se trec.

— Insfârşit ce vroițĭ, Domnilor de la mine? V'am spus odată că n'am loc. Căutaţi-vĕ altă gazdă?

Era uşor de zis căutaţi-vĕ altă gazdă, dar unde?

Slut era de felul luĭ acest om, hursuz şi neprimitor, dar în fața stăruinților noas-

tre, încreţindui-se figura, se făcu şi maĭ slut. Se temea par'că să nu rămânem cu deasila în casa luĭ.

Atuncĭ Melic care era cel maĭ nervos dintre noĭ ne zise cu glas iritat.

— Haideţĭ fraţilor să eşim din casa asta neospitalieră unde nu ni se dă macar un pahar de apă. Om merge şi noĭ unde ne-or îndrepta ochiĭ, tot maĭ bine ne-a fi decât aicĭ.

— Da, da, să mergem respunserĕm noĭ în cor; şi îndesându-ne cu ciudă pălăriile pe cap, i-am întors spatele, şi am plecat fără să-ĭ adresăm un cuvînt de ziua bună.

Iar el a remas rece, nemişcat, ca şi când nimic nu s'ar fi petrecut; ba încă mi-aduc aminte, că întorcându-mĕ să maĭ revăd interesanta luĭ figură l'am surprins surizând dintr'un colţ de buză, vesel că a izbutit să ne dee afară.

Şi doar nu era saracă casa la uşa căria bătusem noĭ. Era din contra casa unuĭ arendaş arman bogat care plătea peste

120,000 lei arendă anuală şi căruia, după cât ni s'a spus în urmă, îi ţinea în samă proprietarul moşiei, fostul Domn Mihail Sturza, o sumă oare care pentru găzduirea escursioniştilor ce veneau să se urce pe Ciahlău.

Dar trebue să fiu drept. Nu era arendaşul vinovat de un aseminea procedeu neuzitat în binecuvîntata noastră ţară, de oare ce mai târziu mi-a cerut scuze pentru păţania noastră, ci sluga sau rubedenia lui care în lipsa stăpînului a crezut că-i face mare îndatorire economisînd o mămăligă cu brânză şi câte-va ouă ce ar fi putut să cheltuească cu hrana noastră, căci paturile de dormit nu era să le luăm cu noi. Iată-ne deci lipsiţi de adăpost în mijlocul satului. Ne uitarăm împrejur şi fără să alegem mult intrarăm în cea dintâi casă la noroc.

— Bucuroşi la oaspeţi? Ziseĭ eu întrebuinţând pentru a doua oară în Hangu aceeaşi formulă consacrată de obiceiul pămîntuluĭ.

— Bucuroşi! Imi respunse femeia care

cu mânecele suflecate ghilea pînză la părâul ce curgea pe dinaintea porţeĭ sale, iar barbatul cu barda în mână dregea carâmbul de la car.

— Numaĭ dacă-ţĭ fi mulţemiţĭ cu gospodăria noastră.

— Cum de nu, suntem oamenĭ bunĭ şi ne mulţemim cu orĭ-ce, respunse Melic bucuros că de astă dată auzea un glas maĭ creştinesc.

Atuncĭ ambiĭ soţĭ, oamenĭ tinerĭ, harnicĭ şi primitorĭ luarĕ gemandanele din mânele noastre şi le bagarĕ în casă.

Odaea ce ni se oferea de şi lipită pe jos cu lut era curată, bine văruită, împodobită cu icoane pe păretele despre răsărit, iar pe ceilalţĭ pareţĭ cu oale, ulcele, străchinĭ şi alte obiecte de gospodărie.

In lăuntru o masă, nişte scăueşe joase, pe treĭ picioare, un rând de laiţĭ de-alungul păreţilor, acoperite cu lăicere şi în fund un clit de perinĭ şi plapome, ce se 'nalţaŭ pană aproape de pod, iată tot mobilierul odăeĭ unde eram găzduiţĭ.

Dacă odaea era mică, cheful nostru era mare, vĕzîndu-ne însfârşit într'o casă de oameni cum se cade, cu inima deschisă, şi care nu ştiau ce să facă pentru a ne mulţemi.

— Ce puteţi să ne daţi de mîncare? Intrebă Vîrgolicĭ, care dintre noĭ era cel maĭ cu tabiet.

— Apoĭ ştiu şi eu?.... Ce-ţi pofti dv.

— O mămăliguţă cu brînză şi cu unt se poate?

— Maĭ e vorbă!... Avem unt proaspăt şi brînză de vacĭ acuma scoasă din strecurătoare. Dacă doriţi şi un borş de găină putem să vĕ facem. Avem şi ouă proaspete:

— Brava nevastă!... Cum te chiamă?

— Ilinca.

— Da pe barbatu-teu?

— Grigori Leoni Farcaşanu.

— Să trăiţi amîndoĭ o sută de anĭ. Avem să mîncăm împărăteşte cu ce maĭ avem şi noĭ la gemandan, adaose Vîrgolicĭ frecăndu-şĭ mănele.

Apoĭ iute Grigori şi Ilinca aduserĕ lapte cald atuncĭ stors din ugerul vaceĭ, găina cea maĭ grasă din poeată, oule cele maĭ proaspete din cuibar, aşazarĕ ceaunul pe pirostee şi cît aĭ bate-n palme mămăliga şi borşul încunjurate de străchinile cu brînzeturĭ, lapte şi ouă se înfaţoşarĕ fumegănde pe masă, umplănd casa de miros.

Am mîncat într'ădevăr împărăteşte şi ne-a părut chiar bine că am fost respinşĭ de la curtea arendaşuluĭ de pocitura cea de om.

Iar în spre sară cînd veni oara culcăreĭ Grigori aduse maĭ multe braţe de fîn proaspăt cosit şi ne făcu pe lăiţĭ treĭ aşternuturĭ minunate pe care am dormit ca pe cele maĭ moĭ saltele.

A doua zi tot Grigori Leoni Farcaşanu era să ne fie călăuzul pentru urcarea pe Ciahlău.

El ne-a închiriet caĭ de călărie, a îngrijit de merinde şi ne-a deşteptat la crapatul zorilor.

Când am plecat călări nu se vedea maĭ nimic înaintea noastră. Ceahlăul era acoperit de ceaţă şi o ploae subţire curgea ca prin sită. De ce mergeam de ce ploaea se întărea, până cînd a început sĭ cadă în şiroae dese şi iuti aşa că într'un sfert de oară păraile se umflarĕ şi drumurile devenirĕ nepracticabile.

N'am apucat să ajungem până la piciorul Ceahlăuluĭ şi uzĭ până la oase am trebuit să ne întoarcem îndărăpt.

Toată ziua şi toată noaptea a plouat cu cofa şi a doua zi ne maĭ fiind posibilă urcarea pe Ciahlau, am fost siliţĭ să plecăm pe plută la Piatra.

— Eĭ ce-avem să-ţĭ plătim Grigori pentru două zile cît ne-aĭ adăpostit şi hrănit? Intrebăĭ eu în momentul plecăreĭ.

Grigori căzu într'o mare încurcătură. Nepricepându-se cît să ceară, chibzui, socoti, se sfătui cu femeea luĭ într'un colţ, apoĭ cu un aer foarte sfiicios, se apropie de noĭ maĭ stătu cît-va timp pe gîndurĭ şi insfârşit

şit luăndu-şĭ inima în dinţĭ, se scărpina în cap şi ne spuse:

— Apoĭ să nu bănuiţĭ ne veţĭ da treĭ leĭ, cîte un leu de cap.

Zicănd aceste cuvinte Grigori şi Ilinca se uitarĕ ţinta în ochiĭ noştri sparieţĭ să nu care cumva să fi cerut prea mult.

In faţa aceste enorme sumĭ pretinsă de soţiĭ Farcaşanu după atîta chibzuială, noĭ cîte-şĭ treĭ am prins să rîdem.

— Bine, Grigori, să fie cum zicĭ tu; şi după o mică înţelegere ce avu-ĭ cu tovarăşiĭ meĭ, i-am întins un bilet de 20 leĭ.

— Rog de iertare, dar eu n'am de unde să vĕ dau restul.

— Restul ţine-l pentru tine bacşiş...

Cănd auzi Grigori respunsul meu, ramase un moment uimit neputănd crede în atîta dărnicie din partea noastră.

Apoĭ vroi drept mulţemire să ne sărute mănele, lucru la care nu ne-am învoit, spuindu-ĭ că nu suntem încă hirotonisiţĭ vlădicĭ; dar că putem să-ĭ dăm mîna omeneşte cum se dă între gospodarĭ cinstiţĭ.

Grigori însă nu se mulţemi cu atîta şi ceru voe să ne sărute pe obraz.

La aceasta ne-am supus cu dragă inimă şi atuncea el ne-a sărutat pe cîteşĭ treĭ pe amîndoĭ obrajiĭ, ne-a întovărăşit la maluĭ Bistriţeĭ, ne-a suit bagagele pe plute şi apoĭ am plecat în jos spre Piatra, nu fără oare-care părere de rĕu că ne-am despărţit de Grigori şi că n'am isbutit să ne urcăm pe Ciahlău.

XII

Doĭ anĭ maĭ tărziŭ, adică în Iulie 1886 mĕ aflam la Slănicul de lîngă Tîrgul-Ocna, cea maĭ importantă staţiune balneară din ţară, prin frumuseţa incomparabilă a natureĭ, dulceaţa climeĭ, bogăţia apelor minerale, precum şi prin înlesnirile de traĭ şi distracţiunile zilnice ce vizitatoriĭ aŭ la îndămînă. Acolo se adună în fie-care vară sumedenie de lume, din toate unghiurile ţăreĭ şi cine vine odată, nu se maĭ satură de a veni de nenumărate orĭ, atît de atră-,

gător e acest colţ al Carpaţilor din toate punctele de vedere. Cunosc oamenĭ care vizitează Slănicul de 20 de anĭ de-arăndul fără să dee odată greş.

Acolo se afla la acea epocă doamna Pia Brătianu, soţia primuluĭ Ministru de atuncĭ Ioan Brătianu, dimpreună cu o parte din familia sa.

Intr'o zi doamna Brătianu îmĭ esprimă dorinţa de a face o călătorie în munţiĭ Moldoveĭ şi mĕ consultă în care parte ar putea să se ducă de preferinţă unde să găsască o natură frumoasă, vrednică de vĕzut şi tot-odată să nu întîmpine greutăţĭ de găzduire, pentru numeroasa sa familie. Am sfătuit-o să iee calea Bucovineĭ pe şoseaua cea splendidă care merge de la *Iţcanĭ* la *Dorna* şi de acolo să se scoboare cu pluta pe Bistriţa la *Piatra*, oprindu-se în drum la *Hangu* pentra a urca *Ceahlăul*.

Cunoşteam aşa de bine acele locurĭ pe care le vizitasem deatîtea orĭ, încît i le-am recomendat cu toată căldura ca cele maĭ

frumoase din întreaga România şi care se pot străbate cu uşurinţă de o societate orĭ cît de numeroasă.

Doamna Brătianu primi itinerariul propus de mine, mĕ invită să o întovărăşesc şi după ce toate cele necesare, pentru un drum de cel puţin opt zile furĕ pregătite, am fixat prin împreună înţelegere, ziua plecăreĭ la 26 Iulie.

Din nefericire pe la 23 Iulie a început o ploae de cele mocnite cu perspectiva să ţie mult, şi în adevăr că a ţinut treĭ zile de-arândul cu o îndărăpnicie ce ne aducea la desperare; iar în dimineaţa zileĭ de pornire, curgeau şiroaele cu aşa violenţă şi ceriul era atît de posomorît şi ameninţător, încît cînd am vĕzut trăsurele gata de plecare, sosite pe terasa din faţa oteluluĭ *Cerbul*, m-am întrebat dacă e prudent să ne punem pe drum pe o aşa vreme.

De sigur, dacă era pe voea noastră, am fi amînat plecarea sau am fi renunţat cu totul la călatorie, dar doamna Brătianu sta-

tornică cum e tot-deauna în hotărîrele sale, se uită cam ironic la mine şi îmî zise:

— Ce crezî, domnule Gane, că o să ne prăpădim? De aicî până la Tîrgul-Ocna drumul e scurt şi putem merge cu trăsurele în toată siguranţa. De la Tîrgul-Ocna la Iţcanî avem cale ferată şi maî sigură. Prin urmare dacă până desară cînd o s'ajungem la Iţcanî, vremea nu se va schimba, eî bine, în asemene caz nenorocit, ne vom întoarce înapoî tot aşa de uşor precum ne-am dus. Nu-î aşa?

In faţa unuî asemine curaj nu era cu putinţă să ne arătăm noî maî fricoşî şi să maî cercăm vre-o împrotivire. Ne-am urcat cu toţiî în trăsurî şi am plecat pe o ploae torenţială a căreî unde repezî sunau ca darabana pe coşul trăsurilor.

Persoanele ce întovărăşeau pe doamna Brătianu erau fiicele d-sale doamna Sabina Cantacuzin şi domnişoarele Maria, Taţiana şi Pia, ginerele d-sale dl. doctor C. Cantacuzin, fiul d-sale dl. Ionel Brătianu, dl.

Iorgu Radu prefectul de Bacău, fiul meu Alexandru şi eu care în urma dorinţeĭ d-neĭ Brătianu luasem însercinarea destul de complicată de a călăuzi întreaga societate într'o regiune a munţilor foarte întinsă şi pe care nimene, afară de mine, nu o cunoştea. Nu bine însă am ajuns la *Cerdac*, jumatatea drumuluĭ intre Slănic şi Tîrgul-Ocna, că nouriĭ se risipire şi un soare cald, lucitor înveseli pămîntul şi inimile noastre, iar când înspre sară am atins frontiera Bucovineĭ la Iţcanĭ, timpul luase un aspect de tot frumos şi nicĭ un strop de nour nu se maĭ vedea pe cer.

Funcţionariĭ austriacĭ preveniţĭ de sosirea noastră, au fost de o politeţă extremă, au ridicat barierele fără să ne cerceteze paşpoartele sau să ne facă cea maĭ mică revizie, şi a doua zi în zor de ziuă, după o noapte petrecută în vagoanele trenuluĭ cu care veniserĕm, am plecat în patru trăsurĭ spre Dorna pe frumoasa şoşea care şerpueşte pintre munţĭ.

Ce încântător e drumul acesta! Ce viu şi recoros e aerul! Ce impunător e lanţul munţilor care, de ce înaintam ni se înfaţoşau tot maĭ marĭ, tot maĭ paduraticĭ, tot maĭ capricioşĭ?

Am mers aşa o zi întreagă trecând prin tîrgurile Gura-Homorul, Pojorita, Campu-lung; am trecut vestita Valea Putneĭ care odată vĕzută nu se maĭ uită, şi însfârşit pe la asfinţitul soareluĭ am ajuns la Dorna-Vatra, staţiune balneară foarte frecventată în Bucovina, situată sub muntele Ouşorul nu departe de punctul unde se împreună treĭ riurĭ plutitoare, Dorna, Niagra şi Bistriţa.

Am uitat se spun că între Câmpu-lung şi Dorna am urcat un munte mare numit *Mestecănişul* ce separă valea Moldoveĭ de valea Bistriţeĭ. Pe vîrful luĭ se vede roată împrejur până la nesfârşire o pădure de alte vîrfurĭ de munţĭ şi maĭ marĭ şi maĭ micĭ cu felurite forme bizare, fantastice, înecaţĭ în luminĭ verziĭ, albăstriĭ, roşieticĭ după depărtarĭ, privire feerică de care o-

chiul nu se maĭ satură. Stam cu toţiĭ uimiţĭ în faţa acesteĭ panorame grandioase, cînd de-odată apărurĕ năprasnic pe piscul unde eram noĭ, două caricaturĭ omeneştĭ, doĭ jidanĭ perciunaţĭ, cum numaĭ în Bucovina se maĭ vĕd încă, cu anteree lungĭ gujiumană blănită pe cap, papucĭ şi colţunĭ în picioare, sluţĭ, puchinoşĭ, pociturĭ antideluviane eşite parcă anume din vre-o vizunie ca să rănească simţul nostru estetic în acest cadru maestuos.

Işĭ poate cineva inchipui ce impresiune a făcut asupra noastră vederea acestor fiinţĭ de tarabă ce încărnaŭ camăta, specula gologanuluĭ şi ni se înfăţoşaŭ pe primul plan ca o pată în tabloul sublim al natureĭ. Dar se vede că, judecănd după expresiunea figurelor noastre, însuşĭ eĭ aŭ înţeles că prezenţa lor pîngăreşte locul, şi iute, iute aŭ dispărut ca năpastea din raza vedereĭ noastre.

Insă O! ironie a soarteĭ ! La Dorna-Vatra am fost cu toţiĭ găzduiţĭ în casa unuĭ e-

vreŭ bogat, cea maĭ mare şi maĭ bine mobilată casă din oraş; ni s'a servit o masă îmbelşugată cu mâncărĭ bune şi alese, şi a doua zi când i-am cerut socoteala, evreul a refuzat plata, zicând că a fost o onoare pentru el de a găzdui pe soţia primuluĭ ministru al Românieĭ.

Aşa se întorc lucrurile în lume. Medalia are totdeauna două feţe.

A doua zî în revarsatul zorilor am plecat din Dorna-Vatra şi după o oară de drum cu trăsura, am ajuns la Dorna-Gura-Negreĭ în România unde la malul Bistriţeĭ ne aştepta o frumoasă plută impodobită cu crengĭ de brad, anume pregătită pentru noĭ.

Acolo se adunaserĕ toţĭ locuitoriĭ satuluĭ precum şi ceĭ din satele învecinate, Şarul-Dorneĭ, Niagra-Şaruluĭ, Negrişoara: barbaţĭ, femeĭ, copiĭ cu preoţiĭ şi primariĭ în frunte, pentru a saluta pe soţia şi copiiĭ celuĭ maĭ mare Român din ţară a căruĭ faimă străbătuse până în adîncul munţilor.

Frumoşĭ eraŭ de vĕzut în cadrul verde al brazilor aceĭ oamenĭ îmbracaţĭ ca de sĕrbătoare în hainele lor tradiţionale a căror colorĭ viĭ ce străluceaŭ pe altiţele fetelor şi ale nevestelor se îngânaŭ cu razele soareluĭ. Mĕ uitam la dînşiĭ şi nu mĕ puteam sătura de a privi feţele lor linîştite, senine, nefrămîntate de patimi rele, de par' că-mĭ venea a crede că acolo şi numaĭ acolo, sălăşlueşte pacea sufletuluĭ. Par'că eram în lumea *de-apoĭ*, pe care ne-o istorisesc bătrîniĭ, în timpurile bine cuvîntate pe cînd obiceiurile, portul şi limba eraŭ acele drepte ale noastre, nestricate de atingerea cu neamurĭ streine.

Apropiindu-ne de grupul lor, toţĭ ţăraniĭ îşĭ scoaserĕ căciulele, iar preotul Gheorghie Ortoanu, om batrin, cu barba albă ca zăpada, se înfăţoşă în fruntea mulţimeĭ dinaintea DoamneĭBrătianu şi o ură de bună venire, în graiul seu simplu şi pitoresc cum nu se maĭ aude astă-zĭ decît prin meleagurile acele.

Doamna Bratianu iĭ mulţemi călduros de primirea frumoasă ce i s'a făcut, spuse cîte un cuvînt bun fie-căruia dintre ceĭ ce o încunjurau, apoĭ întovărăşită de noĭ se suì pe plută.

In momentul cînd pluta deslegată de la mal porni în josul apeĭ luată de şuvoĭ, o triplă şi puternică salvă de sacaluşurĭ făcu să tresarĕ ecourile munţilor. Era semnul prin care sătenii îşĭ luau ziua bună de la noĭ.

Pe căpătăiul din frunte a pluteĭ era construită o colibă de scîndurĭ menită a ne adăposti în timp de ploae, iar pe căpătăiul din urmă o vatră de cărămidă unde puteam la trebuinţă să pregătim ceva de-ale mîncăreĭ.

Cărmaciul şi dălcăuşul care conduceau pluta, cel întăĭ la cărma din faţă şi cel al doilea la cărma din coadă, erau doĭ flecăĭ voinicĭ, deprinşĭ cu apa Bistriţeĭ de micĭ copiĭ şi care ţineau cărmele cu mîna si-

gură ocolind stîncele şi ţiind pluta pe strunga bună a riuluĭ.

Mergeam aşa la vale luaţĭ de apă şi de gîndurĭ străbătănd o ţară ca din poveste... O! Doamne, ce ţară!...

Nu există penel de pictor, nicĭ graĭ de poet care să poată da macar o ideе de priveliştele ce se desfăşurau dinaintea ochilor noştri la fie-care cotitură a riuluĭ. Pe cînd toate riurile din ţară, Oltul, Ialomitza, Jiul, Dîmboviţa, curmezişesc munţii şi în cîte-va oare te vezĭ numaĭ decît eşit în prelargul şesurilor, Bistriţa din contra curge de-alungul între două şirurĭ de munţĭ mari şi-ĭ trebue plutaşuluĭ două zile întregĭ, altă dată şi maĭ mult după iuţala apeĭ, ca să resbată la cămp.

Iar in aceste două zile, cîte perspective, cîte panorame noua care de care maĭ neaşteptate surprind vederile întocmaĭ ca decorurile de teatru într'o feerie.

Une orĭ ni se părea că Bistriţa s'afundă în poala unuĭ munte de nu maĭ ştiam pe

unde are să apuce, şi de-odată o vedeam furişându-se la dreapta sau la stinga făcându-şĭ nou drum la vale pintre stîncele care ca strugurii atîrnau de-asupra capetelor noastre.

Alte orĭ riul curgea pe o albie aşa de prăvălatică, încît se revarsa în şipote iuţĭ şi sgomotoase, pe unde pluta luneca ca săgeata.

Alte orĭ din contra ostenit par'că de atîta alergare, îşĭ astîmpăra mersul şi pe faţa luĭ adormită, lucie şi fără nicĭ un creţ, înaintam a lene privind la picioarele noastre icoana altor două şirurĭ de munţĭ ce se reflectau în oglinda apeĭ.

Trecurĕm pe la *Colţul Acreĭ*, un colţ de stîncă ce înaintează până în mijlocul Bistriţeĭ şi de care multe plute rĕŭ cârmuite s'au sfarîmat. Trecurĕm prin fertura din *Căldare* unde apa rotindu-se in loc clocoteşte din fund şi pană 'n faţă ca într'o adevĕrată caldare, şi iată-ne ajunşĭ la strîmtoarea de la *Chei* unde priveleştea se

schimbă cu desevĕrşire. Acolo Bistriţa nu are malurĭ, ci de-oparte şi de altă parte stîncele sĕ rĕdică drepte ca zidul pân'n naltul ceriuluĭ, aşa că de-odată se face întuneric, întrevĕzîndu-se ceriul deasupra capuluĭ numaĭ ca o dungă albă, departată, iar în une locurĭ munţiĭ maĭ, maĭ că sĕ împreună cu totul de par'ca-ĭ crede că mergĭ pe sub pămînt. Acolo Bistriţa speriată ea însăşĭ de neagra strîmtoare, se aruncă viforoasă şi înspumată grămădind val peste val ca doar va eşi maĭ curând la lumina soareluĭ, şi glasul eĭ ca tunetul respunde din zid în zid acoperind orĭ-ce glas omenesc.

Iar după ce aĭ eşit la lumina soareluĭ şi te uiţĭ îndărăpt la potica pe unde aĭ trecut, Ce minune! Jos în faţa apeĭ vezĭ strunga întunecoasă unde s'aud încă clocotind valurile, sus în albastru la dreapta şi la stînga vezĭ *Pietrosul* şi *Giamălăul*, ca doĭ giganţĭ care străbat nouriĭ, iar în fund, între acestia se rĕdică *Rarăul* şi maĭ

măndru şi maĭ nalt, purtănd pe creştet legendarele *Pietrele-Doamneĭ* care apar ca o nălucire, ca un castel fantastic zidit în lumina aeruluĭ. Nu-ĭ cu putinţă ca inima omenească să nu fie uimită dinaintea acesteĭ priveliştĭ dumnezeeştĭ. Am fi vroit să nu ne maĭ depărtăm de acolo, ca etern să nu ne bucurăm de eternele frumuseţĭ; dar riul în călătoria luĭ ne ducea fatal la vale ca să ne arăte pănă în capăt minunele sale.

Dupa două oare de călătorie, ajunsĕrăm în apropiere de *Toancele* cea maĭ fioroasă strîmtoare pe toată întinderea Bistriţeĭ. De departe auzeam furtuna valurilor, lupta cu stîncele, gematul genunelor. La gura strîmtoriĭ din partea dreaptă stă o stîncă uriaşă, ameninţătoare numită *Piatra luĭ Toader,* şi orĭ-ce plută intră în *Toancele* trebue să se atingă de dînsa spre aşĭ lua direcţia pe strungă.

Eată-ne ajunşĭ în faţa stînceĭ. Atuncĭ din senin furtuna se stîrni, haosul se făcu di-

naintea ochilor noştri, o vrajă par'că ne cuprinse şi noĭ dimpreună cu pluta, cu apa cu stîncele, cu munţiĭ ne simţirĕm luaţĭ ca de un vĕrtej.

Cum am străbătut de ceealaltă parte nu ştiŭ, dar ştiu atîta că, de unde îmĭ incetase inima de-a bate şi perdusem conştiinţa vieţeĭ, de odată par'că mi s'a luminat, am simţit că resuflarea îmĭ revine în piept, s'atuncĭ uitîndu-mĕ împrejur am vĕzut toate feţele palide sub impresiunea încă a primejdieĭ trecute.

— Aicĭ n'a fost de şagă, zise doamna Brătianu vizibil emoţionată.

— Da! Asta-ĭ cea maĭ periculoasă strîmtoare a Bistriţeĭ, respunseĭ eu. — Mulţumită Domnuluĭ am trecut-o cu bine.

— Să mulţĕmim şi cârmacilor, adaose doamna Brătianu, şi să închinăm un pahar în sănătatea lor.

Fără maĭ mult îndemn am destupat un cotnar şi l'am băut în sănătatea cârmaciuluĭ şi a dălcăuşuluĭ care ne-au trecut teferĭ prin înfricoşata strungă a *Toancelor*.

— Ştiu că mare belea e şi strîmtoarea asta pentru bieţiĭ plutaşĭ, zise dl. doctor Cantacuzin către cărmacĭ.

— D'apoĭ, domnule, capul să fie sănătos, respunse cărmaciul, că belelele curg gîrlă. Cînd este să vie ceasul omuluĭ, îl găseşte moartea şi pe cuptor.

Apoĭ odată eşiţĭ din pasul cel maĭ greu al Bistriţeĭ, am întins şi noĭ o masă pe pluta unde pe lîngă brînza zburată, untul cel proaspăt, caşul, urda muşchiĭ luaţĭ de la Slănic şi altele cîte si maĭ cîte, figura cu cinste şi o cogemite mămăligă pregătită de dalcauş pe cuptorul plutitor.

Iar în capul meseĭ noastre servită între munţiĭ ceĭ rĕsunătorĭ de doine, sub bolta albastră feeric decorată de mâna natureĭ, îşĭ luaserĕ locul *veselia* şi *voea bună*, par'că nicĭ n'am fi trecut prin furia *Toancelor* sau maĭ bine zicând tocmaĭ fiind-că am trecut.

Dar vorba bătrîneascĕ ne spune că nicĭ odată omul nu trebue să se dee cu totul

bucuriei şi să creadă că nu maĭ are a se teme de ciasul cel rĕŭ.

N'a trecut într'adevĕr o oară după isprăvirea prînzuluĭ, şi pe când lunecam fără leac de grijă sub un pod, de odată auzirĕm din toate părţile o groaznică păraitură, ca o canonadă îndreptată contra noastră, iar frumoasa coliba de scândurĭ clădită pe plută se rĕsîpi în bucăţĭ formând în jurul nostru un mare vraf de dărâmăturĭ.

Prin o minune providenţială însă, nimene dintre noĭ n'a fost rănit, nicĭ macar zgăriat.

Ce se întîmplase ?

In primul moment al spaimeĭ nu ne-am putut da samă.

Dar simţindu-ne toţĭ teferĭ şi pluta continuându-şĭ mersul sĕŭ lin la vale, am vĕzut, când ne-am uitat îndărăpt, că coliba fiind prea naltă s'a lovit de bolta poduluĭ prea joasă, din care cauză s'a produs dărâmarea ce ar fi putut să aibă grave urmărĭ.

O! negreşit am scapat eftin din această primejdie, căcĭ dacă coliba ar fi fost maĭ solid fixată pe plută, odată cu dînsa s'ar fi putut desface şi pluta şi atuncĭ... Dumnezeu ştie ce s'ar fi întîmplat!

Dar ce se maĭ vorbesc de lucrurile ce s'ar fi putut întîmpla. Natura omenească e lesne uitătoare. Un cias de bine ne face să uităm un an de rĕu. Astfel şi noĭ, odată pericolul trecut, nu ne-am maĭ gândit de cât la frumuseţele ce ne atrăgeau vederele, ba pot zice că momentele acele de cumpănă au făcut maĭ interesantă călătoria noastră prin bătăile de inimă ce aŭ întovărăşit-o.

In spre sară am ajuns la *Broşteni*, moşia M. S. Regeluĭ unde am fost foarte bine primiţĭ şi găzduiţĭ de administratorul moşieĭ, dl. Bolomey şi a doua zi am plecat înainte pe aceiaşĭ plută, însă de astă dată înzestrată cu o coliba nouă făcută din crengĭ mlădioase de brad, care nu maĭ opuneau rezistenţă la caz de atingere cu podurile.

Am trecut multe dolii, multe repezişurĭ, multe cotiturĭ grele ale rîuluĭ, multe sate mârginaşe, multe padurĭ de brazĭ secularĭ care se scoboreau pănă-n apă, vězut-am multe forme de stîncĭ şi piscurĭ care se profilau mareţe dinaintea noastră ş'apoĭ dispăreau ca'ntr'o lanternă magică, şi la fie-care stert de oară tot altă ceva nou nemaĭ vězut, nemaĭ pomenit, nemaĭ închipuit de par'că nu maĭ calatoream în lumea noastră aevea, ci într'o lume de visurĭ.

Aşa am mers o jumatate de zi într'o continuă desfatare a ochilor şi a sufletuluĭ, când iată-ne ajunşĭ la *Hangu* unde trebuia să petrecem noaptea pentru ca a doua zi să întreprindem urcarea pe *Ciahlăŭ.*

De astă dată nu s'a maĭ repetat neomenoasă scenă de doĭ anĭ în urmă. Dl. Ciuntu care era acasă ne-a primit cu multă bună voinţă şi a pus întreaga sa locuinţă la dispoziţiunea noastră.

A doua zi pe când încă ciaţa dimineţeĭ

nu se rĕdicase, eram cu toţiĭ în trăsură pe drumul ce duce la schitul *Durău.*

Schitul *Durău* este situat în cel maĭ pitoresc punct al Carpaţilor, la piciorul *Ciahlăuluĭ,* cu apa cea maĭ bună, cu aerul cel maĭ curat, cu vederea cea maĭ frumoasă asupra munteluĭ urieş care-l domina şi-l îmbrăţoşează şi dacă vre-o dată mi-ar veni în minte să mĕ călugăresc, O! de sigur, acolo me-aşĭ alege locul de retragere, acolo unde regulat vine să petreacă vara dl. G. Panu care ştie să aprecieze frumuseţele aceluĭ colţ de taĭnică sahăstrie. Când am ajuns la *Durău* unde ne aşteptau oameniĭ cu caiĭ de călărie, cu bagajul şi merindele, Ciahlăul nu se vedea din negurile ce-l îmbrobodeau ; dar nu mult după ce am încălecat şi plecat, negurile s'au desfăcut; şi mândrul munte încoronat de stîncĭ apăru maestuos în razele soareluĭ, nimicindu-ne prin măreţia luĭ.

Ne-am înşirat unul câte unul pe cărarea strimtă ce urca la deal prin desimea co-

drilor de brazî şi eram toţî veselî plinî de dor de a pune maî curând piciorul pe tilva Ciahlăuluî. Eu unul leganat de mersul ritmic al caluluî şueram pintre dinţî un cîntec voinicesc par'că mĕ duceam să iau cu asalt *Panaghia* din împărăţia fulgerilor.

Am suit, am suit patru oare în sudoarea cailor care din când în când se opreau osteniţî pentru a apuca de lângă carare câte o gură de iarbă; şi am suit maî sus, tot maî sus, de par'că ne desprindeam de lumea de jos, par'că pluteam în plaiurile limpezî ale soareluî, par'că ne simţeam maî uşorî, maî seninî, maî învioşaţî privind din depărtare omenirea ce furnica la picioarele noastre.

Apoî cu cât ni se întindea raza vedereî cu atât par'că se întindea stăpânirea noastră asupra lumeî încunjurătoare. Rîurile, satele, tîrgurile ce se zăreau în adîncimile orizonuluî, padurele bătrîne din vale ce ni se înfaţişau micî ca nişte ierburî, munţiî care faceau alaî Ciahlăuluî, reduşî la

micimea unor moşunoae, toate aceste pe care le cuprindeam dintr'o singură ochire erau par'că intrate în domeniul puterei noastre.

Şi tot nu eram în virf.

Străbătusem regiunea pădurilor şi ajunsesem la gol unde bradul dispare făcând loc unei specii de braduleţi mici, degeneraţi care se târâe pe pămînt de frică par'că să nu ameţească rĕdicându-se în picioare.

Pe acolo nu mai era chip de mers călare fără a ne pune viaţa în pericol, căci cararea devenea din ce în ce mai poncişă, mai strimtă, mai stîncoasă şi şerpuea deasupra prăpăstiilor de o fioroasă adâncime.

Ameţeala ne cuprindea vĕzând de jur în pre jur deşertul, imensitatea care ne îmbrăţoşa.

Ei bine pe acolo domnişoarele Bratianu îşi găsiserĕ locul se culeagă *floarea Domniţei*, acăţindu-se ca nişte căprioare pe stîncele cele mai ameţitoare, acolo pe unde doi dintre noi n'au mai putut înainta atinşi fiind de *rĕul muntelui*.

In zadar eu care aveam respunderea morală de a le fi adus prin acele locurĭ prăpăstioase le-am atras atenţiunea asupra primejdieĭ, dânsele n'au renunţat la îndrazneaţa întreprindere de cât după ce au izbutit se culeagă în amintirea urcăreĭ Ciahlăuluĭ un întreg buchet de frumoasa *floare a Domniţeĭ.*

In sfîrşit am ajuns nu fără viĭ emoţiunĭ pe coama cea întinsă a Ciahlăuluĭ de unde se înalţă piscul ca o imensă căpăţină de zahar pe vîrful căria stă crucea de fer la punctul numit *Panaghia*

La picioarele acelui pisc, lânga un izvor de apă rece care te tae la dinţĭ, pe un muşchiu verde şi gros ca o saltea care acopere toată spinarea munteluĭ, sub un cer senin în albastrul căruia se roteau vulturiĭ, ne-am aşezat şi noĭ la prânz ca să maĭ prindem la putere în urma uneĭ ostenelĭ de atâtea oare de călărie.

Frumuseţa spectacoluluĭ, emoţiunile trecute, aerul curat şi recoros, ce ne stră-

bătea în pept, toate aceste unite cu plăcerea de a ne potoli foamea şi a gustà vinul generos de la *Florica* adus acolo pe spinarea cailor, ne deslegarĕ limbele şi fiecare găsea între două ciocnirĭ de pahare mijlocul de a'şĭ istorisi impresiunile la acest ospăţ din regiunile nourilor.

Dar pe când eu mĕ îndelepniceam foarte serios cu destuparea uneĭ buteicĭ, de odată mĕ simţiĭ cuprins pe la spate de o pereche de braţe vînjoase şi sărutat cu sgomot pe obraz.

— Ce este aceasta idilă? Mĕ întreabă doamna Brătianu cu mirare.

Mĕ uitai îndărăpt şi recunoscuĭ pe bravul Grigori Leone Fărcăşanu care mĕ găzduise la Hangu cu doĭ anĭ în urmă şi profita şi acum de voea ce-ĭ dădusem atuncĭ, de a mĕ săruta.

— Mĕ iartă domnule, îmĭ zise Grigori, speriat de fapta luĭ vĕzând că toată lumea îl aţinteşte cu privirile, dar când te-am zărit aicĭ nu m'am putut stăpâni de bucurie.

— Nu-ĭ nimica Grigori, ia gustă şi tu din vinul ista, îĭ respunseĭ eu dându-ĭ un pahar.

Atuncĭ el bĕu în sănătatea doamneĭ Brătianu şi a noastră tuturora, iar eu după ce istorisiĭ păţaniile mele de acum doĭ anĭ, precum şi modul cum el m'a găzduit la casa luĭ, i-am dat un aldoilea bacşiş cu învoire de a mă săruta şi în viitor orĭ unde m'ar întâni.

După un mic repaos în urma pranzuluĭ, am întreprins urcarea părţeĭ celeĭ maĭ grele a Ciahlăuluĭ, a fiorosuluĭ pisc.

De oare-ce însă eŭ prevedeam că domnişoarele Brătianu au să alerge din nou după *floarea Domniţeĭ*, am supus, înainte de plecare, chestiunea în discuţiunea adunăreĭ generale a escursioniştilor cu propunere de a le face să renunţe la nişte placerĭ care orĭ cât de ispititoare ar fi, nu preţuesc o viaţă omenească.

Era, mi se pare, destul de înţeleaptă aceastã propunere şi ar fi trebuit cred să întrunească unanimitatea voturilor.

Eĭ, aşĭ!... Oamenii ceĭ maĭ cuminţĭ luaţĭ în deosebĭ, pierd mintea cînd se întrunesc la un loc. Ast-fel adunarea noastra generala după o scurta deliberare, s'a desbinat ca toate adunările deliberante, în două: uniĭ *pentru* floarea-Domniţeĭ; alţiĭ *contra*; uniĭ supranumindu-se *îndrăzneţiĭ*, ceilalţĭ *prudenţiĭ*.—Şi lucru curios, majoritatea, marea majoritate a fost a *îndrăzneţilor* acelor care au votat pentru explorarea prăpăstiilor, pentru desfiderea primejdiilor pentru culegerea fermecătoareĭ florĭ; iar *prudenţiĭ*, au fost batuţĭ cu ruşine, rămâind numaĭ vr'o treĭ la numĕr între care eram şi eŭ nenorocitul propuitor.

Am înţeles atuncĭ că nu e bine să cauţĭ a pune piedicĭ entusiasmuluĭ.

Aşa dar, Doamne-ajută şi înainte spre *Panaghia*!

Acum nu maĭ era de glumă; ne sueam ca pe părete pe stîncĭ fără carare, prin rupturĭ de şuvoae, pe coaste alunecoase unde abia ne puteam rezăma piciorul spri-

jinindu-ne când de-o piatră, când de-o ră-dacină şi dupa multa osteneala în caldura soarelui, ajunserĕm în fine la *Panaghia* unde stă înfiptă în stînca o enormă cruce de fer sfăşiata de fulgere.

Acolo tilva Ciahlăului nu-ĭ maĭ mare decât abia cât încăpeam noĭ ceĭ câţĭ-va calătorĭ.

Acolo vederea şi impresiunile se schimbă cu totul. Eştĭ pierdut în spaţiu; te saltă aerul, te simţĭ mic, neputincios, uşor, fară razim pe pămînt, aşa că cel maĭ slab vĕnt ar putea să te mature ca pe-o frunza.

Acolo peste creştetul a sute de alţĭ munţĭ care se tupilă par'c'anume dinaintea mun-teluĭ stăpîn, pentru a nu-ĭ împedeca vede-rea, se întind nemarginitele câmpiĭ în lu-ciul cărora nu se maĭ pot distinge riurile, dealurile, văile, topindu-se toate în ciaţa albăstrie a depărtăreĭ şi înfaţoşindu-ne i-coana unuĭ imens ocean care se perde în orizon.

Acolo eram în imperiul ceriuluĭ, la izvo-

rul legendelor la obărşia furtunelor; ne atrăgeau adîncimele, ne sorbea neantul.

Acolo, tăcuţi în faţa infinituluĭ ce ne cotropea, ni se părea că ne confundăm, ne identificăm noĭ înşine cu el şi par'că înţelegem tainicul indemn ce simte omul pe asemene culmĭ ameţitoare de a se arunca în prăpastie, în haos. Mult n'am stat pe acest vîrf fermecător, atât numaĭ cát inimile noastre să se umple de umilinţă dinaintea marelor mistere, atât numaĭ cît se înţelegem ce mică, ce păcătoasă e întreaga omenire în sinul natureĭ eterne ce o împresoară.

Ne-am întors pătrunşĭ de un simţimînt de evlavie ca şi cînd am fi fost într'un imens templu dumnezeesc şi am fi auzit corul îngerilor, cântecul apocalipsuluĭ.

Dar dacă de sus toate se confundă şi se pierd în neant, de jos muntele ni se înfăţoşază ca un falnic urieş pe a căruĭ frunte rĕdicată în sferele albastre se întrunesc privirile şi sperantele întreg neamuluĭ nos-

tru. In picioare, la hotar străjuind, de când lumea peste treĭ țerĭ locuite de Românĭ, el par'că ne apără sub marea sa umbră de vijelia vremurilor şi ne spune cu glas profetic să nu pierdem încrederea în viitor.

. . . .

Doamne Sfinte!.... De ce nu merg Românii noştri maĭ des să viziteze acele locurĭ neasemănate, să-şĭ deschidă inima la frumuseţele lor, să aspire acolo, în auzul doinelor, dragostea de ţară, căcĭ nicăiurea nu vor găsi emoţiunĭ maĭ curate care să le mişte sufletul.

Cred însă, căcĭ altfel ar fi să desperez de ţară, că va veni o vreme când vom vedea şi noĭ tinerimea romînă întocmaĭ ca cea franceză şi germană, cu bastonul în mînă şi cu sacul pe umere cutreerînd ţara în lung şi în larg pentru a-i aprecia frumuseţele şi a se deprinde de a o iubi.

. . . .

Ne-am scoborît mult maĭ repede de cât ne-am suit, dar când ajunşĭ în vale la schi-

tul Durău ne-am uitat îndărăpt şi am vĕzut Ciahlăul în întregimea luĭ de la bază pănă la vîrf, ni s'a părut atât de colosal atât de neaccesibil puterilor omeneştĭ, în cât nu ne venea a crede că am putut să punem piciorul pe creştetul luĭ. Ne întrebam, oare fost-am noĭ acolo sus, sau numaĭ am visat?

Apoĭ fiind că în tot timpul urcăreĭ şi sçoborâreĭ munteluĭ, domnişoara Pia Brătianu a fost cea maĭ sprintenă, maĭ neobosită şi maĭ curajoasă dintre toţĭ, i-am dat următoarea mărturie scrisă în limba veche a cronicarilor şi iscălită de noĭ pentru ca în viitor să nu i se poată tăgădui acest merit.

Incredinţare

„Dat-am adevarat şi bine încredinţat la „mîna domnişoareĭ Pia Brătianu precum „ştiut să fie, că în ziua de mercurĭ 30 Cup„tor let 1886 după Hristos, urcat-au cu „multă vrednicie muntele *Çiahlăul* şi chiar

„*Panaghia* până la sfînta Cruce, de unde „luat-au dirept semn o floare numită Tu„dulița, ce-ĭ ḑic și *floarea Domniței.*

„Dirept care noĭ mărturisim în cuget „curat despre această izbândă prin pune„rea degetuluĭ în neștiință de carte."

Let 1886 Cuptor 30

Parcalabul de Niamț N. N. Albu
Parcalabul de Bacău Gheorghie Radu
Alexandu Pușcă Rață
Nicolaĭ Gane sfetnic
Doftor Constantin ot Rifov
Ionel ot Florica

Am omis să spun că domnul Nicu Albu atuncĭ prefect al județuluĭ Niamț ne-a întîmpinat la Hangu de unde apoĭ împreună cu noĭ a urcat Ciahlăul. De aceea figurează și numele d-sale în documentul de maĭ sus.

A doua zi după o noapte de odihnă la Hangu am luat iară șĭ calea Bistrițeĭ, am trecut iarășĭ prin câte-va suvoae grele pe unde pluta salta ca o scoică pe spuma va-

lurilor, maĭ cu samă la gura *Bicazuluĭ*, la *Chetroni*, la *Garduri*, la *Cotruța luĭ Archip*, şi în sfârşit eşind din strimtorile munţilor am ajuns în spre sară la oraşul Piatra unde doamna Brătianu a fost obiectul uneĭ foarte simpatice primirĭ din partea orăşenilor.

Am petrecut noaptea la locuința înconjurată de un frumos parc de brazĭ a d-luĭ Albu şi a doua zi am plecat în trăsurĭ peste dealul Balauruluĭ şi am vizitat monastirile *Varaticul*, *Agápia* şi *Niamțul* unde lângă târgul cu acelaş nume avurăm ocaziunea să admirăm ruinele vestiteĭ cetățuĭ ce ne aminteşte timpurĭ străvechĭ pe care istoria noastră nu le poate preciza, şi apoĭ doamna Brătianu luând calea ferată la Paşcanĭ, s'a dus împreună cu familia sa la Bucureştĭ, iar eu m'am întors la Slănic.

Nu voiu uita nicĭ odată această interesantă escursiune de opt zile frumoase, senine, fără un strop de ploae, în care timp

am călătorit în toate modurile pe jos, calare, cu trăsura, cu drumul de fer, cu pluta pe apă, am vĕzut cea maĭ romantică parte a ţăreĭ şi am fost în plăcuta societate a familieĭ celuĭ maĭ mare om din România. Sunt lucrurĭ în viaţă care lasă impresiunĭ adîncĭ ce nu se maĭ şterg din memorie.

XIII

Câte-va sĕptămînĭ maĭ tărziu, pe când îmĭ era încă proaspătă în minte amintirea călătorieĭ, pe când îmĭ erau încă plinĭ ochiĭ de verdeaţa brazilor şi auzul de glasul buciumuluĭ din munţĭ, mĕ aflam în judeţul Suceava unde copiiĭ meĭ îşĭ făceau cele întăĭ exerciţiĭ cinegetice sub conducerea bătrînuluĭ vĕnător *Turcu* care îmĭ pusese şi mie puşca'n mână.

Intr'o zi fiiĭ meĭ Alexandru şi Petru, întovărăşiţĭ de Turcu se duserĕ pe o mirişte din şesul Moldoveĭ unde foeau selbătăciunile aripate.

Eĭ aveau cu dînşiĭ pe vestitul meu pre-

pelicar *Milord*, cel maĭ bine dresat căne ce am avut vr'o dată, cu miros bun, isteţ de te'nţelegea din ochĭ şi ascultător ca un copil.

Multe izbânzĭ făcusem cu Milord care până la adâncĭ bătrâneţe a fost veselia caseĭ mele; iar la moartea luĭ l'au plâns copiiĭ si l'au îngropat cu cinste sub cel maĭ frumos arbore din grădină.

Mergeau înşiraţi câteşĭ treĭ pe mirîştea de grâu şi iată că o prepeliţă sare dinaintea luĭ Petru care neavând timp să tragă o urmăreşte cu ochiĭ şi însamnă locul unde s'a pus.

Iute de picior cum era, cu privirea aţintită înspre locul însemnat, Petru aleargă fără grijă, când deodată o detunătură de puşcă se aude şi imediat dînsul dispare din vĕzoĭ tovarăşilor sĕĭ.

Cânele atras de vuetul puşteĭ, se repede în direcţiunea foculuĭ şi într'o clipă dispare şi el par'că s'ar fi evaporat.

Atuncĭ Alexandru înspăimântat înain-

tează încet şi cu luare aminte în spre locul primejduireĭ şi ce să vadă.... se găseşte în faţa uneĭ fântânĭ fără prevazurĭ a căreĭ gură la nivelul pămîntuluĭ era mistuită de erburĭ de abie se cunoştea.

Dar n'apucase a face ultimul pas până la fântână pe marginea căria vroea să se plece pentru a striga pe fratele sĕŭ, că o a doua detunătură de puşcă eşi din fundul pămîntuluĭ, care de sigur i-ar fi zdrobit capul dacă ar fi avut timpul să facă şi acest ultim pas. O secundă de întârziere i-a scapat viaţa.

Venise acum şi Turcu la gura fântâneĭ dimpreună cu un Român chemat în ajutor, şi toţĭ împreună după un cias de muncă au scos din adîncime pe Petru şi pe Milord, ambiĭ teferĭ, abie cu câte-va sgâriiturĭ şi contuziunĭ.

Stătuse nenorocitul Petru o oară lunga cât un secol cu cânele în spate şi până la brâu în apă, la o adîncime de treĭ metri din faţa pămîntuluĭ.

Groaznică a fost primejdia prin care au trecut bieţiĭ copiĭ, căcĭ un fir de păr a lipsit ca amîndoĭ să se prăpădească.

Iată de sigur o petrecere care nu fusese în programul lor şi care i-a făcut să le treacă gustul vênatuluĭ pentru mult timp.

Uzĭ, spăriaţĭ eĭ s'au întors acasă unde au dat peste o altă veste tot atât de emoţionantă. Venise ştirea telegrafică că un atentat cu revolverul s'a comis în Bucureştĭ de individul Stoica Alexandrescu asupra persoaneĭ luĭ Ioan Brătianu fără însĕ să-l atingă.

A fost o zi rea, ziua aceea, care dacă din fericire n'a avut urmărĭ tragice, totuşĭ a sguduit adînc inima mea şi a poporuluĭ întreg.

Doĭ-spre-zece anĭ statuse Ioan Brătianu în capul guvernuluĭ şi deşi sĕvîrşise cele maĭ marĭ fapte ce a înregistrat vre o dată istoria neamuluĭ nostru, deşi crease în toate ramurile cele maĭ însemnate şi maĭ

roduice instituţiunĭ care au schimbat faţa ţĕreĭ şi ne-au dat lustrul unuĭ stat occidental, totuşĭ adversariĭ seĭ politicĭ, doritoriĭ de funcţiunĭ, declasaţiĭ care se înmulţiserĕ considerabil în timp de 12 anĭ pierzînd rabdarea de a-l rĕsturna pe căĭ legale, prinserĕ sa comploteze în întunerec.

Acesta era deja al doilea atentat îndreptat în contra persoaneĭ luĭ.

Nicĭ o odată calomnia, ura, patimele rele, nu s'au urcat la un diapazon maĭ înalt ca în aceĭ doĭ din urmă anĭ aĭ guvernuluĭ Bratianu.

Presa căzuse în desfrâul cel maĭ degradator şi predica pe faţă asasinatul în contra luĭ Bratianu.

In întruuirile publice oratoriĭ opoziţiuneĭ unite, trecând peste capetele miniştrilor loveau în Rege cu o violenţă necumpătată. Afişe incendiare se lipeau pe ziduri, se inscenau aproape zilnic agitaţiunĭ, mişcarĭ de stradă care degenerau în lupte

cu sergenţiĭ şi jandarmiĭ şi nu respectaŭ nicĭ chiar curtea palatuluĭ regal.

In toiul acestor timpurĭ tulburate, în Dechemvrie 1887 s'a comîs greşala de a se disolva camera care lărgise bazele de alegerĭ ale corpurilor legiuitoare şi înfiinţase votul secret, deşi dînsa maĭ avea aproape doĭ anĭ de viaţă constituţională.

Lupta electorală a fost crîncenă în toate oraşele marĭ ale ţĕreĭ, căcĭ de astă dată opoziţiunea unită avea la îndamână un instrument puternic de reuşită, *votul secret*.

In Iaşĭ maĭ cu samă unde toate grupările politice: Conservatoriĭ, Junimiştiĭ, Radicaliĭ, Socialiştiĭ, îşĭ aveau principalul sediu, bătălia a fost cu deosebire înverşunată; astfel la colegiul 1-iŭ de Cameră de şi după toate calculele reuşita noastră părea sigură, totuşĭ urna ne-a rezervat o amară decepţiune. Singur eu am izbutit să fiu ales cu vr'o cincĭ voturĭ peste limita majorităţeĭ, pe când ceilalţĭ treĭ tovarăşĭ aĭ meĭ de luptă, Vasile Gheorghian, Costică

Cerchez şi Stefan Şendrea au ramas în minoritate.

Iar la colegiul al II-le, doi de ai noştri au căzut, iar patru au ramas în balotaj neizbutind a se alege de cât peste opt zile şi atuncĭ cu slabe majorităţi.

La Ploeştĭ asemene liberaliĭ au căzut în colegiul întâi pe toată linia faţă cu opoziţiunea unită, deşi erau siguri de izbândă.

Cu toate aceste rezultatul general în alegerĭ a fost favorabil liberalilor care au obţinut o majoritate de peste două treimĭ în noua cameră. Au pătruns însă în rândurile minorităţeĭ ceĭ maĭ gălăgioşĭ membri aĭ opoziţiuneĭ, care provocau discuţiunĭ foarte sgomotoase aşa încât cu greu se ţineau şedinţele reglementare.

In timpul acelor agitaţiunĭ febrile care se ţîneau lanţ şi luau proporţiunĭ tot maĭ marĭ, mĕ găseam pe la finele luneĭ Februarie 1888 în Iaşĭ când fuĭ chiemat la telegraf de Ioan Bratianu care îmĭ propuse să întru în minister.

Am ramas înmărmurit în fața acestuĭ îndemn neașteptat.

In zadar i-am răspuns că nu puteam să-ĭ fiu de vre-un folos în acele vremurĭ de criză, căcĭ eu nefiind o natură militantă nu mĕ simțeam în stare să țin pept atacurilor înverșunate ce se îndreptau zilnic contra guvernuluĭ.

Ioan Brătianu îmĭ obiectă că numirea mea era deja făcută și mĕ ruga cu insistență să nu-ĭ refuz serviciile mele.

Deși se simțea că zilele guvernuluĭ liberal erau numarate, totușĭ a trebuit să primesc sarcina ce mi se dădea, întâĭ pentru că nu eram în stare să rezist luĭ Ion Brătianu orĭ ce ar fi cerut de la mine și al doilea pentru că nu vroiam să am aerul de a întoarce spatele liberalilor, vĕzându-ĭ pe cădere. Am acceptat decĭ și m'am dus știind de maĭ înainte că voiŭ fi încurând acoperit sub dărămăturilĕ partiduluĭ.

Când am plecat din Iașĭ pentru a intra în posesiunea portofoliuluĭ de la Domeniĭ

a fost o adevarată tristeţă în familia mea; iar viaţa ce am dus în Capitală în puţinele zile cât am stat în minister a fost o viaţă de martir.

In fie-care zi nouă scandalurĭ în cameră, nouă înscenărĭ de manifestaţiunĭ pe stradă, nouă injuriĭ şi calomniĭ prin presă şi întrunirĭ aruncate în contra noastră. Orĭ ce minciună, cât de exorbitantă, era bună si numaĭ de cât primită şi legalizată de ziare ca adevarată, numaĭ să fi fost de natură a veştezi reputaţiunea noastră de oamenĭ oneştĭ.

S'a inventat că rapos. Radu Mihaĭ şi-ar fi însuşit pe nedrept un ciasornic care nu preţuea nicĭ o sută de leĭ, şi lucrul s'a susţinut serios cu un lux de detailurĭ uimitoare.

S'a scornit povestea de un glumeţ că prefectul de Constanţa Paul Stătescu ar fi tuns şi ras cu de-asila în poliţie o sumă de cetăţenĭ, şi lucrul s'a crezut şi a fost denunţat vendicteĭ publice ca o barbarie neauzită a regimuluĭ.

Orĭ ce monstruozitate se stârnea, era imediat colportată şi prezentată ca fapt sigur, autentic comis de *infamiĭ colectivişti.*

In asemene condiţiunĭ viaţa noastră devenea intolerabilă.

Eram într'o stare sufletească de nedescris.

De multe orĭ s'a agitat în sinul consiliuluĭ de miniştri demisiunea noastră, căcĭ Ioan Brătianu sătul de viaţă amară ce ducea nu ştia cum să scape din oribilul angrenaj în care era prins. Numaĭ conştiinţa datorieĭ, ideea de a nu dezerta dinaintea dificultăţilor, de a nu se arata intimidat de atentatele comise asupra persoaneĭ sale şi de ameninţerile ce zilnic primea prin scrisorĭ anonime, îl ţineau pironit la postul sĕŭ.

Dar când s'a convins el şi noĭ cu toţiĭ că pentru a menţinea ordinea publică eram nevoiţĭ să recurgem la forţa armată, atuncĭ Ioan Brătianu care era iubitor de popor, nevroind să încununeze ceĭ doĭ-spre-zece anĭ aĭ luĭ de guvern glorios prin

împuşcarea cetăţenilor orĭ cât de rătăciţi ar fi fost eĭ, a preferit să se retragă de cât să întrebuinţeze mijloace sîngeroase de represiunĭ.

In ziua de 22 Martie 1888, zi caldă şi frumoasă de o primavară timpurie, ne-am adunat toţi miniştriĭ în jurul uneĭ mese în grădina de la palatul consiliuluĭ de miniştri sub un arbore umbros.

Ioan Brătianu avea ochiĭ maĭ viĭ, maĭ strălucitorĭ de cât orĭ când; toată puternica luĭ personalitate se oglindea în aceĭ doĭ ochĭ marĭ, luminoşĭ la privirĕa cărora cu greŭ putea-ĭ rezista.

— A sosit momentul să depunem puterea, ne zise el. A maĭ sta la guvern ar fi să prelungim supliciul nostru fără nicĭ un profit pentru ţara. Un curent este în contra noastră nejustificat, nedrept, dar există, creat în mod artificial, de aceĭ ce vor se ne iee locul. Pentru a'l înăbuşi ar trebui să întrebuinţam măsurĭ violente, să ne pătăm poate cu sînge. Cred că e maĭ

nimerit să ne retragem şi să lăsăm timpuluĭ să ne dee dreptate.

Toţĭ într'un glas ne-am unit cu părerea luĭ şi imediat am subscris cu cele maĭ frumoase ale noastre iscăliturĭ demisiunea redactată de dl. Dimitrie A. Sturdza.

Am simţit cu toţiĭ în acel moment o uşurare; ni s'a rĕdicat o piatră de pe piept; eram par'că redaţĭ la viaţă vĕzându-ne însfârşit eşiţĭ din vultoarea patimilor urîte unde suferisem atâta timp.

Apoĭ am ciocnit şi am băut câte un pahar de ţuică de la Florica şi cu toţiĭ ne-am dus să anunţăm marele eveniment d-neĭ Brătianu. Acolo am fost întămpinaţĭ la pragul caseĭ de întreaga familie care ne-a primit cu felicitărĭ şi cu urale, veselĭ, fericiţĭ că am scapat însfârşit de viaţa aceea nesuferită care ne deprima moralul şi ne ruina sanatatea. 22 de zile am stat eu în fiertura acestuĭ cazan, 22 de eternităţĭ care me-au înălbit părul. Hotărît lucru, nu sunt făcut din lemnul din care se fac

oamenii de luptă. Nervii mei nu sunt destul de solizi să resiste la atmosfera acea o-travită care apasă totdeauna pe oamenii din guvern. Sunt de un temperament blajin, natură lirică, cum îmi zicea Carp, şi prefer să rămîn pe al doilea plan de cât să îmi sacrific liniştea vieţei, să mĕ vĕd în fie care dimineaţa la deşteptarea din somn tratat prin ziare de mizerabil, hoţ, trădător, etc. Poate că or fi şi zile bune pentru bieţii miniştri, dar eu nu le-am apucat şi nici doresc să mai fac a doua încercare.

Idealul meu a fost totdeauna să stau acasă în familie, încunjurat de copii, cu prepelicarul meu favorit la picioare, cu motanul pe braţe şi să visez de o altă lume mai bună de cât aceia în care trăim; sau să rătăcesc pe dealuri, pe câmpii cu puşca'n spate şi adese ori să me întorc cu torba goală dar cu inima plină.

Ioan Brătianu însă era altă ceva.

El par'că anume a fost creat de providenţă spre a conduce barca noastră în tim-

purile de grea cumpănă prin care am trecut. Natură oţelită pentru luptele marĭ, el a putut să stee doisprećece anĭ la cârmă în preajma crivăţuluĭ, totdeauna în picioare totdeauna deştept; el a putut să răzbată prin furtunĭ şi să ne scoată la liman, căcĭ avea toate însuşirile pentru aceasta. Era deplin înarmat.

Inteligenţă superioară şi perfect echilibrată, un dar intuitiv de a prevedea evenimentele, cunoştinţă adîncă a oamenilor, energie de fier, suflet cald accesibil la toate simţimintele generoase, graĭ dulce, figură de Christ frumoasă, fină, liniştită, cu o nuanţă de ironie la colţul buzelor, cu ochĭ care radiau luminĭ scânteitoare, cu un păr abundent alb ca zăpada pe care *Edgard Quinet* la comparat odinioară cu pădurea Carpaţilor şi pe lîngă toate aceste un farmec irezistibil ce să revarsa din întreaga sa fiinţă, iată ce om a fost *Ioan Brătianu.*

El a fost singurul în România care a atras în jurul luĭ o lume de fanaticĭ, devo-

taţĭ personal luĭ, în afară de orĭ ce legăturĭ politice, şi care s'ar fi aruncat în foc pentru dânsul. Dar în acelaş timp nimene n'a avut şi duşmanĭ maĭ aprigĭ, maĭ înverşunaţĭ ca el, căcĭ stând totdeauna ca vulturul pe creasta munteluĭ, era natural să se năpustească asupra luĭ furtuna patimilor, ura josnică a pigmeilor contra urieşuluĭ.

Eu unul înainte de a-l fi vĕzut şi cunoscut l'am combătut luat de curentul mijloculuĭ în care mĕ aflam, dar imediat ce am venit în contact cu el m'am simţit subjugat şi am devenit unul dintre partizaniĭ seĭ ceĭ maĭ înfocaţĭ.

De sigur, în orĭ ce ţară civilizată din Europa s'ar fi născut el, ar fi jucat primul rol căcĭ era predestinat a fi conducător de oamenĭ. Precum într'o pădure se rădică un arbore, unul singur, prin o împrejurare favorabilă a natureĭ maĭ presus de ceilalţĭ, tot astfel şi Ioan Brătianu să rădica maĭ pre sus de semeniĭ seĭ şi domina întreaga luĭ generaţiune.

Şi cu toate aceste ce om simplu, nepretenţios în raporturile luĭ cu lumea, ce vesel şi patriarhal în mijlocul familieĭ sale unde am avut de atîtea orĭ ocaziune să-l vĕd şi să-l admir; ce afabil şi îndatoritor maĭ ales către adversariĭ seĭ politicĭ care nu se întorceau de la dânsul fără a-ĭ simţi farmecul.

Eĭ a fost un centru de atracţiune, un neasemanat cuceritor de oamenĭ, un om ideal în care însuşĭ geniul ţăreĭ părea a fi întrupat.

Eĭ bine, acest bărbat a căruĭ frunte s'ar zice că a fost atinsă de degetul providenţeĭ şi care de şi mic de stat a proectat asupra pămîntuluĭ romănesc o umbră aşa de mare, era în al doisprezecelea an al guvernuluĭ sĕu obosit, desgustat şi doritor de a reintra în viaţa privată.

El s'a retras fericit, căcĭ nu-şĭ perduse vremea în capul trebilor; în urma luĭ a lăsat o operă colosală, *Romănia modernă*.

Dar tocmaĭ pentru că era prea deasupra

tuturor, prea expus la vijeliile patimilor omeneştĭ, nicĭ în viaţa privată nu i-a fost dat să-şĭ recapete linişţea sufletească.

Pigmeiĭ întocmaĭ ca vermiĭ care se încumĕtează să atace stejariĭ ceĭ mândri, neputând erta luĭ Brătianu că a stat 12 anĭ la putere şi că a făcut ce a făcut, au înscenat un fel de dare în judecată a luĭ şi a colegilor luĭ că doara îĭ vor întuneca gloria.

Vroeaŭ să-l mânjască, crezând că înjosindu-l pe dînsul se vor înălţa eĭ. Işĭ închipueaŭ nemerniciĭ că faptele luĭ pot fi şterse din istorie; dar dreptatea eternă a fost spre onoarea ţăreĭ maĭ puternică de cât trecătoarele lor patimĭ şi aceste nedemne acuzaţiunĭ au căzut în chiar momentul naşterei lor, s'au răsipit ca visul cel rĕu la apariţiunea soareluĭ.

Astă-zĭ cine îşĭ maĭ aduce aminte de barfelele acestor piticĭ care au căutat să răstignească pe cel maĭ vrednic slujbaş al ţăreĭ din trecut şi prezent?

Astă-zĭ când ne închipuim că aceştĭ oamenĭ au fost în stare să crează că în România un Ioan Bratianu putea să fie judecat şi condemnat, astăzĭ numaĭ această singură idee, stîrneşte un imens şi indignător hohot de rîs.

Virtutea străluceşte maĭ viu sub lovirile persecuţiuneĭ.

XIV

Câte-va lunĭ după venirea Junimiştilor la guvern, camera liberală care le-a dat budgetul pentru a nu aduce sdruncin intereselor ţereĭ, a fost disolvată şi la alegerile generale ce au avut loc în Octomvrie 1888 opoziţiunea unită a izbutit cu mare majoritate.

In judeţul Suceava însă unde me-am pus candidatura pe lista liberală, am reuşit noĭ toţĭ candidaţiĭ în toate colegiile pentru cameră şi senat în contra ingerinţilor prefectuluĭ de atuncĭ, reposatul Alecu Millu care a făcut tot posibilul şi imposibilul pentru a ne combate.

In cameră minoritatea liberală numĕra abia vr'o cincĭ spre zece scaune care au sporit maĭ tărziu pănă la vr'o două zecĭ şi cincĭ prin alegerile parţiale ulterioare.

Puţin după alegerea mea în colegiul întăĭ de senat am fost atins de o boală grea care m'a dus pănă aproape de mormînt. Eram aşa de rĕu, sufeream aşa de marĭ durerĭ în cît de câte orĭ suna clopotul în Iaşĭ oameniĭ credeau că am murit.

In desperare de cauză am plecat cum am putut la Bucureştĭ şi acolo m'am consultat cu d. doctor Constantin Cantacuzin vechiul meu tovarăş de calătorie la Ciahlau. Dănsul me-a prescris o cură de lapte asigurăndu-mĕ că n'am nicĭ o boală organică incurabilă şi că negreşit am să mĕ îndrept.

Intr'adevăr din cea dintăĭ săptămînă a cureĭ de lapte întreprinsă, m'am simţit maĭ bine, durerele gastralgice au încetat şi-am întrat în convalescenţă.

Întru una din zile veni la mine doctorul Tauzig cu care eram în relaţiunĭ de prie-

tenie şi îmĭ ceru voe să mĕ examineze din pur interes ştiinţific și amical căcĭ, îmĭ zise el, era multă controversă în cercurile medicale din Iaşĭ asupra natureĭ boaleĭ mele.

Se înţelege că i-am dat voe cu bucurie maĭ ales că doctorul Tauzig eĭ a recunoscut ca un doctor bun, conştiincios şi cu un talent special în stabilirea diagnozeĭ.

Atuncĭ el m'a desbracat până la piele, me-a recomandat să nu-ĭ spun nimic pentru a nu-l încurca mărginindu-mĕ să-ĭ răspund numaĭ la întrebărĭ, m'a ascultat, m'a ciocănit şi numaĭ cît nu m'a întors pe dos ca pe-o mănuşă, apoĭ de odată fară să mĕ întrebe de nimic, a sărit în picioare mişcat ca de un resort, m'a lovit cu mîna peste umăr şi me-a zis:

— Domnule!.... D-ta n'aĭ nimica...... d-ta aĭ să te îndrepţĭ; d-ta aĭ să facĭ literatură, aĭ să facĭ politică, aĭ să mergĭ la vĕnat, şi maĭ târziu aĭ să mĕ îngropĭ pe mine.

Dacă n'a fi adevĕrat ce-ţĭ spun eu, îţĭ dau voe să eşĭ în stradă şi să strigĭ în

gura mare că jidanul de Tauzig e un dobitoc.

Cuvintele aceste erau rostite de el cu un aşa accent de convingere în cît în acel minut chiar moralul meu s'a rĕdicat cu cincĭ zecĭ la sută. Şi în adevăr că am făcut tot ce el me-a prezis, şi am avut chiar durerea să-l îngrop.

Era de treabă om Tauzig, plin de inimă, făcea mult bine la saracĭ și Iaşul întreg fară deosebire de religie l'a regretat.

Cu o vie plăcere fac decĭ această marturisire publică, ca un omagiu de recunoştinţă doctoruluĭ Cantacuzin care me-a recunoscut boala şi me-a indicat medicamentul, cum și memorieĭ doctoruluĭ Tauzig care m'a încurajat şi me-a grăbit convalescenţa. Fară dânşiĭ poate că copiiĭ meĭ ar fi ramas fară tată.

Dar pe când eu reveneam la viaţă şi prindeam la putere, Ioan Bratianu lovit de o boală incurabilă şi slăbit de ceĭ 12 anĭ de muncă pentru ţară, declina vĕzând cu

ochiĭ şi cu toate îngrijirile date de medicĭ şi de familie a trecut la viaţa de vecĭ în ziua de 4 Maĭ 1891 la moşia sa Florica.

La 8 Maĭ ziua înmormîntăreĭ sale toate prăvăliile din capitală şi cele maĭ multe din casele cetăţenilor erau în doliu.

Nu maĭ era un doliu al familieĭ, nicĭ al unuĭ partid politic, era un doliu naţional. Un simţimînt adînc de tristeţă apăsa toate inimile.

Imĭ aduc aminte că în acea zi neuitată, un tînăr elegant din aşa numita elită socială cu pantaloniĭ suflecaţĭ, cu musteţele rîdicate până la sprincene, cu monoclul în ochĭ şi parfumat ca o cocotă intră brusc într'o prăvălie din calea Victorieĭ.

— Da ce, mĕ rog?... ţi-a murit tata sau mama, zise el patronuluĭ, de-aĭ pus steag negru la prăvălie?

—Nu me-a murit nicĭ tata, nicĭ mama, respunse patronul; dar a murit cine-va care e maĭ mult de cât tata sau mama, a murit acela prin faptele căruia eu pot

sta astă-zi cu căciula în cap dinaintea d-tale.

Puiul cel de aristocrat soponit şi lustruit a eşit ruşinat din prăvălie, şi dacă avea în lăuntrul capuluĭ macar atâta volum de creerĭ câtă pomadă pusese pe cap, a trebuit să mediteze mult asupra respunsuluĭ patronuluĭ.

In dimineaţa zileĭ de 8 Maĭ, multe trenurĭ ce au plecat din Bucureştĭ, Moldova, Oltenia şi alte părţĭ ale ţăreĭ, au sosit la Florica încărcate cu oamenĭ veniţĭ să asiste la înmormîntare, osebit de miile de sătenĭ ce au sosit din împrejurimĭ.

O casă de comerţ din Bucureştĭ care era pe punctul de a lichida, şi-a restabilit afacerile numaĭ prin comanda mareluĭ număr de coroane funebre ce a pregătit pentru mormîntul luĭ Ioan Brătianu.

Am fost şi eu la Florica în acea zi de durere. Era o zi caldă şi senină cum fusese şi inima mareluĭ reposat.

Când am ajuns pe deal şi m'am uitat îndărăpt am vĕzut un ocean de oamenĭ, peste 20,000 fară exagerare, care acopereau şesul Argeşuluĭ, veniţĭ din toate unghiurile ţăreĭ ca să aducă ultimul omagiu de iubire şi veneraţiune ilustruluĭ defunct.

Două fântânĭ abundente ce eraŭ în grădina de la Florica au secat până la ultima picătură de multă apă ce s'a scos de norodul adunat.

Toţĭ pereţiĭ caseĭ de jur împrejur, de la etajul de sus până la cel de jos, erau acoperiţĭ cu coroane depuse de Rege, de autorităţĭ, de şcolĭ, de corporaţiunĭ, de negustorĭ, de armată şi de un număr infinit de cetăţenĭ din toată ţara. De când există neamul românesc nu s'a vĕzut o înmormîntare aşa de impozantă aşa de tristă la care spontaneu să fi luat parte o lume aşa de imensă.

A oficiat Episcopul de atuncĭ al Dunăriĭ de jos, Partenie actualul Mitropolit al Moldoveĭ şi Suceveĭ, în prezenţa Alteţeĭ Sale

Regale Principeluĭ Ferdinand şi a Alteţeĭ Sale Principeluĭ Wilhelm de Hohenzollern.

Guvernul era representat prin d. Theodor Rosetti primul ministru şi camerele prin biurourile lor.

Când Episcopul Partenie a cetit ultima rugăciune de vecinica pomenire cu glasul seu respicat, grav, mişcat de emoţiune, lacrimele au curs din ochiĭ tuturor.

Eu unul am plâns ca la mormîntul tatăluĭ meŭ.

Mé uitam la chipul luĭ Ioan Brătianu; mé uitam pentru ultima oară, ştiind că nicĭ odată, nicĭ odată n'o să maĭ véd acel chip care de atâtea orĭ me-a zimbit cu bunătate.

Şi-l vedeam tot aşa de frumos, de senin, de dulce; aceeaşĭ figură suavă de Christ care acum par'că dormea.

Dormea la umbra copacilor unde venea el să se odihnească de munca ţăreĭ; dormea pe piscul acelă de unde ochiĭ seĭ iubitorĭ de natură de atîtea orĭ aŭ rătăcit pe întinsele şesurĭ ale Argéşuluĭ; dormea

uşor de somnul omuluĭ fără pacate, şi-ĭ cântau privighitorele de Maĭ, şi-l serbătoreau preoţiĭ, şi-ĭ suspinaŭ imnul vecinicieĭ miile de suflete cernite ce-l încunjurau.

Căcĭ sĕ stinsese acea flacără a vieţeĭ care a revarsat atâta lumină, şi un gol imens a ramas în ţară şi în inimile noastre. A disparut acel chip ideal care ca un geniu protector plana asupra patrieĭ şi ne-am simţit orfanĭ, fără razim, din moment ce a lipsit acela pe care atâţia anĭ ţara s'a rezemat.

Dar ce zic eu!.... El n'a murit, ci a întrat în nemurire. Marea luĭ umbră va veghea asupra ţăreĭ şi dincolo de mormînt şi faptele luĭ vor servi drept pildă pentru urmaşiĭ urmaşilor noştri.

Aicĭ mĕ opresc.

Căcĭ ce aşĭ putea eu să spun care să mişte maĭ mult pe cetitor?

Cu ce alt moment maĭ suprem aşĭ putea să culminez istorisirea vieţeĭ mele, de cât cu acel moment dureros cînd am sărutat

cu inima ruptă şi cu lacrimĭ în ochĭ i-coana de pe pieptul luĭ Ioan Bratianu, de pe acel piept plin de atâtea virtuţĭ, şi care fusese un scut atât de puternic pentru ţară?

Depun condeiul şi închid cartea, pentru că numaĭ transportându-mĕ cu gândul în acel timp de doliu, simt că mi se umezesc ochiĭ din nou.

SFÂRŞIT

TABLA DE MATERII

la Suceava și premutarea mea în aceașĭ calitate la Dorohoĭ. Expedițiunele mele vĕnătoreștĭ. Schmid. Nicu Racoviță, Dimitrie Rosetti, Colonelul Gadela, Costachi Tucidide, Colonelul Grigori Sturdza, Petrache Lochman, Cost. Sutzu, Iancu Cațichi. V. Proca. Diferite întîmplărĭ vĕnătoreștĭ. Ce e patima vînatuluĭ. Poezia: *La vĕnat.*

CAP. IV

Pagina 52—65.

Instalarea mea în Dorohoĭ; Vizita Principeluĭ Cuza la Dorohoĭ. Ce idee avea lumea de Vodă Cuza. Greutățile prefecților de a găsi candidațĭ la alegerĭ. Călătoriile cu diligența la Bucureștĭ. Permutarea mea la Curtea din Focșanĭ. Jocul cărților în Dorohoĭ. Perderea echipajuluĭ meŭ. Neculaĭ Cananăŭ, Bobeica, Iorgu Hermeziu, frațiĭ Iancu și Matei Roset.

CAP. V

Pagina 65—85.

Călătoria la Focșanĭ. Primirea mea acolo. Iorgu și Nicu Dăscălescu. Originalitățile acestuĭ din urmă. Tirul cu pistolul. Duelul meŭ cu Theodor Botez. Petrecerile vĕnătoreștĭ de la Focșanĭ. Călătoria la Dorna-Vatra. Conflictul cu birjarul. Judecata de la Pojorita. Arestarea birjaruluĭ.

CAP. VI

Pagina 85—101.

CAP. VII

Pagina 102—128.

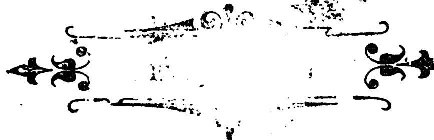
CAP. VIII

Pagina 128—180.

CAP. XIII

CAP. XIV

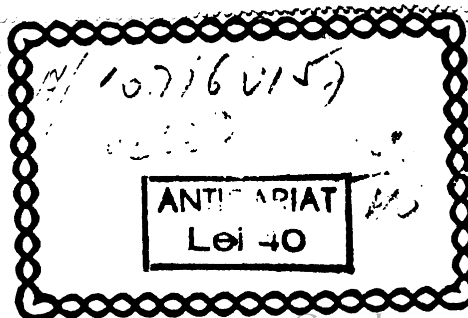

N. GANE

ZILE

'RĂITE

1903

ANTI ARIAT
Lei 40